

אש מורת שלישית

כתב עת ציוני עכשווי

גליון מס' 2 | יולי 2016

14 הגטו החדש כבר בדרך
אודי מנור מפריד בין מיתוס למציאות

8 ביד הלשון
איך הובילה "מלחמת השפות" לניצחון
המהפכה הציונית

16 לרדת לסוף דעתם
מה מניע צעירים לעזוב את הארץ?

24 | הסיגד – החג הציוני שלא הכרתם | 28 | תמר בן יוסף לא עורגת לנכר
10 | אורי הייטנר אינו אשכנזי | 20 | דב בן מאיר צולל במנהרת הזמן

מעמק ענוד
בחזרה לשלילת הגלות

4 במקום שאין אנשים
גדי טאוב במסה בלעדית על הכשל
המוסרי בכתיבתו של גדעון לוי

12 על החומה
דני גוטוויין מסרב לחזור לשטעטל
ראיון מיוחד

אשמורת שליטית

כתב עת ציוני עכשווי

גליון מס' 2 | יולי 2016

עורך: ניר רייזלר
סגני עורך: אדווה גודין, שיזף שושני
עריכה גרפית: משה קקון – סטודיו פנדה
כותבים: אלעד אהרון, הדסה ארנון, תמר בן יוסף, דב בן מאיר, אבשלום בן צבי, אדווה גודין, קובי דנה, אורי הייטנר, יעל הראל, גדי טאוב, אודי מנור, תחיה עצר, אהרון קלמן, מיכאל רייך, אור רפופר, רט, שיזף שושני, הדס שלגי
מאירת: עינת צרפתי
ציולמים: דן ברא"ז
טיפוגרפיה: עודד עזר

מו"ל: עמותת שבועים מנים לציונות
www.zionism.org.il
י"ר העמותה: ניקולאי (נוי) טבך
עורך ורכז תחום תוכן ציוני: קובי דנה

"אויב גלוי הוא קללה, אבל מעמיד פני ידיד גרוע ממנו" אמר פעם בנג'מין פרנקלין - מדינאי, מציא ואיש אשכולות שהותיר חותם בליימחה על האומה האמריקאית המתהווה במאה ה-18. דון קורליאונה היה ללא ספק חותם בשתי ידיים על אבחנה פשוטה אך מדויקת זו, שעמדה ביסוד האסטרטגיה הפוליטית שהנחיל לבנו - "שמור את אויביך קרוב, ואת ידידיך קרוב יותר". אולם ייתכן כי גם ההפך הוא הנכון, ובפרפרזה על המימרה שלעיל - "ידיד גלוי הוא ברכה, אבל מעמיד פני אויב טוב ממנו". את גבולות השיח הציבורי סביב הציונות בישראל בת זמננו מסמנים מחנות קיצון מקוטבים לכאורה - שמאל רדיקלי אנטי-ציוני מעברו האחד של המתרס, וימין אולטרא-פטריוטי ובעל גוונים מקארתיסטיים מצדו השני (אם נתעלם לרגע מהימין המשיחי שבדומה לשמאל הרדיקלי עוין את הממלכתיות, המדינה ומוסדותיה מסיבותיו שלו). רק מעטים יבחינו בכך שרב המשותף על המפריד בין אותם ניצים מדומים, המשלימים זה את תרומתו של זה להמפכת-נגד המבקשת לשכתב את ההיסטוריה ולהגדיר מחדש את הציונות באופן מעוות המהווה למרבה האירוניה את היפוכה הגמור של מהותה המקורית.

אילו נחשף הרצל לדיוקנה המחודש של הציונות כפי שעמלים לציירו הן האגף השמרני והן זה הפוסט-מודרני בפוליטיקה הישראלית, ספק אם היה מבחין בדמיון כלשהו בינו לבין התנועה שאותה ייסד. לעיניו המשתאות היתה נשקפת לאומיות המגדירה עצמה על בסיס שלילת האחר כפיצוי כוזב על אובדן הסולידריות בין בני האדם החולקים אותה; לאומיות השקועה בטקסיות פומפוזית ובניפוח סמלים מופשטים המנותקים מחיי היומיום, שאינם אלא טלאי רופף על תהליך פירוקה המתמשך של האומה הממשית לאינדיבידואלים ושיסועה למגורים; לאומיות שלדידה אבן הבוחן לאהבת המולדת היא הוקעת כל סממן לביקורת כלפי הסדר השלטוני והחברתי, לצד הצדקה אוטומטית של כל פעולה של האומה מול אויביה; לאומיות שמרנית המושתתת על שביעות רצון מהקיים ורואה בציונות מפעל ציוני בעיקרו, שתכליתו הוגשמה עם הבאת חלקים נרחבים מהעם היהודי לארצו ויצירת מסגרת מדינית בטוחה שבה יוכל להמשיך לקיים אותם רפואיים ועדתיים טרום-מודרניים שאפיינו אותו בגולה.

אותה לאומנות ריאקציונית המתחזה לציונות היא לאמתו של דבר גווייתה שקמה לחיים של הגלות והישנה והרעה שכנגדה כוננה עצמה המהפכה הציונית מלכתחילה. מי שמעוניין לפגוג את הערפל האופף את זכרונו ביחס לציונות כפי שהיתה באמת, יוכל לשחזר את דמותה במדויק אילו ישווה לנגד עיניו את הנגטיב של כל האמור בפסקה הקודמת. הציונות על כל גווניה התבססה בראש ובראשונה על אחווה, ערבות הדדית וחזון לעתיד משותף של בני העם היהודי, והם ולא איום חיצוני כלשהו היו את היסוד לזהות הלאומית שאותה חתרה לגבש. הציונות לא התמקדה בסמלים מופשטים כי אם להפך, הורידה את הרגש הלאומי מן הריחוף הדתי בספירות מטפיזיות כתחליף לקיום מלא של עם חי, אל קרקע ההיסטוריה והמציאות והעשייה הממשית בחיי היומיום, כאן ועכשיו. לא זו בלבד שהציונות לא ניסתה לייפות את המציאות היהודית או היססה לבקרה, אלא שהיא נולדה בדיוק מתוך האומץ להישיר מבט מפוכח ונוקב - בלתי מתפשר בכנותו - אל הכיעור, הניוול והשפלות שבחיי העם בגולה. וכתנועה מודרנית ילידת הנאורות ששחרור לאומי ותיקון חברתי מזווגים בה זה בזה לבלתי הפרד, חתרה הציונות לחולל תמורה עמוקה, מקיפה ויסודית בקיומנו הלאומי; תמורה אשר הקמת המדינה אינה הגשמה ומיצוי של אופקה המהפכני, אלא רק נקודת המוצא להתחלתית למימוש.

הגיליון הנוכחי של "אשמורת שליטית" יוקדש לשלילת הגלות, כערך יסוד ציוני שהוכחש והושכח במכוון בעשורים האחרונים על ידי גורמים המעוניינים לטשטש את הממד המהפכני בתנועת השחרור הלאומית של העם היהודי, ויבחן את הנושא ממגוון זוויות: החל ממסה בלעדית מאת ד"ר גדי טאוב על כתיבתו של גדעון לוי כמבצעת דה-הומניזציה לישראלים, באופן המזכיר את יהודי הגולה האנטי-ציונים המתנכרים לעמם שקווים לדמותם שרטט הרצל במאמרו על 'מאושל'; דרך ראיון מיוחד עם פרופ' דני גוטוויין, הרואה בערגה המחודשת לגלות ביטוי לזניחת הציונות כחלק ממהפכת ההפרטה; וכלה בפרספקטיבה ההיסטורית הטמונה במסתו החשובה של ד"ר אודי מנור המפרידה בין מיתוס למציאות בכל הנוגע לשלילת הגלות ומתריעה מפני היווצרות 'הגטו החדש' כאן בארץ, ובסקירת העומק של קובי דנה על שלילת הגלות בראי ההגות הציונית לדורותיה.

באופן חסר תקדים היסטורי הצליחה הציונות להפוך את הקיום היהודי למודרני ופוליטי; ללכד ערב רב של קהילות נוודים נדרפות לעם חי, נטוע במולדתו וריבון על גורלו; ולהצמיח מתוך לשדו המנוון של מבנה קהילתי נחשל ומתפורר חברה סולידרית, מתקדמת ושוויונית. אולם המהפכה הציונית עודנה בראשיתה. דווקא במדינתו העצמאית של העם היהודי מרימה הגלות ראש מחדש וחותרת להסיג את הישגי הציונות לאחור ולפקק את הממלכתיות הישראלית לטובת פילוח מעמדי, פילוג מגזרי ועדתי וניכור בינאישי הולכים ומחריפים. עלינו מוטל להמשיך ולשאת את גחלת האור של המרד הציוני אל מול העלטה הגוברת, ולעשות כל שביכולתנו על מנת להגשים את "השבועה" שביסוד המנון פועלי ציון במובנה העמוק ביותר - "חזמת הגולה לנתץ צד ה'סוד'".

שלכם,
ניר רייזלר

4 במקום שאין אנשים

- 8 גדי טאוב
גריית מילה
- 10 אדווה גודין
כן, לשלול
- 12 אורי הייטנר
על החומה
- 14 ראיון עם פרופ' דני גוטוין / שיזף שושני
רב הנסתר על הגלות
- 16 אודי מנור
לדת לסוף דעתם
- 20 אלעד אהרון
מה שמר על היהודים כעת?
- 24 חלק ראשון / דב בן מאיר
היינו כחולמים
- 28 מפגש עם חג הסיגד / הדסה ארנון
בשנת עיניים

מדורים

- 32 **על כתפי ענקים**
ראיונות עם דור המייסדים / קובי דנה
- 33 **חפצטי נתיבות**
הגשמה ציונית בתנועות הנוער / שיזף שושני
- 34 **מקורות**
עיונים בכתבי הציונות / קובי דנה
- 38 **עם וספר**
מדור ספרות ושירה

טורים

- 40 **אדף היעל / יעל הראל**
- 42 **נלני אשמורת / מדור סאטירה**

עתידנו יישאר בלתי בטוח ורופף עד עולם, כל עוד לא יחול שינוי יסודי במצבנו הנוכחי. לא השווייט מעמדם האזרחי של היהודים במדינה זו או אחרת יש בה כדי להביא לשינוי זה, אלא אך ורק השתחררותו העצמית של העם היהודי בתור אומה, ייסוד יישוב יהודי עצמאי, אשר במרוצת הימים יהיה לנו לבית נאמן, לארץ מולדת.

יהודה לייב פינסק

נתיבות ד שאינו אנושיים

ד"ר גדי טאוב מסביר מדוע כתיבתו של גדעון לוי, היוצאת נגד גילויי אטימות רגשית ועיוורון מוסרי כלפי הפלסטינים – לוקה באותן רעות חולות

בדיוק ביחס לישראלים

גדי טאוב

נדעון לוי זכה בפרס אולוף פאלמה השוודי לשנת 2015, על ״מאבקו בכיבוש ובאלי-מות״. השאלה אם לוי אכן נאבק באלי-

מות, או אפילו בכיבוש, הוא עניין פשוט פחות מכפי שנראה במבט ראשון. מה שאינו נתון לויכוח, נדמה לי, הוא שלוי כותב כבר יותר מעשרים שנה על סבל פלסטיני תחת הכיבוש הישראלי. מדורו ״אזור הרמ-דומים״ מתפרסם ב״הארץ״ מאז 1988. חמוש במת-רגמים (לוי עצמו אינו דובר ערבית) הוא צולל לתוך הרקמה החולה של חיים תחת ממשל צבאי, כדי לאסוף את הפרטים הקטנים, את הסיפורים האישיים. הבית הערבי הקרוב ביותר לקריית ארבע, שם חיה משפחה עם אחד-עשר ילדים תחת מטחי אבנים מתמידים שהמתנחלים זורקים מעבר לחומה והגר-רות, כשמתחשק להם למרר את חייהם של השכנים; אב גידם וקוטע המנסה להאכיל בידו האחת את בנו שהפך צמח, בבית חולים מוזנח; חתן בן שמונה-עשרה שחדר כלולותיו הפך לחדר הנצחה אחרי שאש חיילי צה״ל הרגה אותו עוד בטרם הספיק להתחתן; ילד בן תשע שראה את אחיו נורה מול עיניו; תלמיד בית-הספר ליתומים שאש צה״ל עקרה את עינו, ועוד מקרים רבים של סבל אנושי נורא.

לוי אינו מתיימר להיות מאוון, יש לו אג'נדה ושלי-חות, והוא כותב בזעם. ישראלים מסתובבים בקניונים צבעוניים ויושבים בבתי-קפה נינוחים בראשון לציון, בירושלים, בתל-אביב, בפתח תקווה, בבאר-שבע, בחיפה, עסוקים בענייניהם, לפעמים מדברים על פוליטיקה, לפעמים אפילו על הכיבוש, אבל קל להם לחשוב על הדבר הזה, ״הכיבוש״, אם הם טורחים בכלל לחשוב עליו, במונחים אבסטרקטיים. הם יוד-עים מעט, ולא רוצים לדעת יותר, על מה שנעשה בשמם, בגינם, חמש דקות מכפר-סבא: שם כמעט מליון וחצי אנשים חיים מתחת למגפי הצבא הישרא-לי. האנשים הרבים האלה, כל אחד מהם הוא אדם. זה הדבר החשוב שלוי אומר, וזו חשיבות המפעל שלו: לפרוט את ההכללות - ״פלסטינים״, ״כיבוש״ - לפר-טים, לבני-אדם ספציפיים. שר הביטחון הישראלי מכריז על סגר או על עוצר כדי לרצות את דעת הקהל הזועמת אחרי פיגוע. את זה כולנו שומעים בחדשות או קוראים בעיתון. אבל תחת הסגר והעוצר הזה אדם זקן אחד, חולה, בג'יליון, שזקוק נואשות לבלון חמצן כדי לנשום, לא יכול להגיע לרמאללה לקחת בלון חדש. את זה לא נקרא בשום מקום חוץ מבמדורו של לוי. לזקן הזה ייגמר החמצן עד סוף השבוע, ואם לא יוסר העוצר הוא לא יוכל לנשום, פשוטו כמשמעו. (מוסף הארץ, 15.3.1996)

רוב הישראלים משתתפים בצער אחיהם ואחיותיהם, ולא רוצים לשמוע על מה שעושה המדי-ניות הישראלית לאחרים. נוח לישראלים לראות בצד השני איזה ״הם״ כללי, ו״הם״ רעים, מפני ש״הם״ נגדנו, ולכן מגיע ל״הם״. ה״הם״ הזה סופו אטימות מוסרית. סופו התעלמות מאנושיות. זה הדבר שלוי מבקש להיאבק בו, וזה מאבק ראוי. הוא מפציר בנו לראות את האדם מהצד השני של מדיניות הכיבוש,

את הפנים של איש אחד, ועוד איש, של ילדה, של ילד, של אשה בהריון, של גבר צעיר שמושפל במחסום ואינו יכול להביא פת לחם לתינוק שאך זה נולד, של אב שהוכה בנוכחות ילדיו על-ידי חיילים. לכל איש כזה יש שם, לוי מזכיר לנו, לכל איש יש תקוות, ופח-דים, וכבוד, ודם אנושי. הוועה והסבל שגורם הכיבוש, ושלוי מתעד, זוועה וסבל שאנחנו מתאמצים לשכוח, הם אכן מסמרי שיער. הנה דוגמה קשה, בלשונו של לוי, מתוך מדורו:

״מי הם, לכל הרוחות, החיילים הללו, שראו את פאיזה אבו-דאהוק כורעת ללדת במושב האחורי של הסובארו של גיטה, מתענה בכאבים והולכת ונחלשת, ולא הסכימו לתת לה לעבור את המחסום ולהגיע לבית החולים? מי הם החיילים הללו שראו את האשה הבדווית הצעירה יולדת בתוך הסובארו ולא הסכימו להחיש לבית-החולים את התינוק לבדו, גם לא במכר ניתם הצבאית? ומיהו החייל ששמע את זעקות היול-דת ואמר לגיס, שמצידו הוא יכול לחכות שנה ליד

כשמחליפים צדק ברחמים אובד גם הנסיס המוסרי המוצק להתנגדות לכיבוש- התפישה לפיה לכל איש יש שם, לפיה כל בני האדם נבראו בצלם. לוי מוותר על הרבה, הרבה מדי, כשגם הוא מסרב לראות את הפנים בצד אחד, כשהוא ״מעניש״ את הישראלים בסירוב לראותם באור אנושי: הוא חוזר להבדיל בין דם לדם

המחסום? מי הם החיילים הללו? מי הם החיילים שבגלם נאלצה פאיזה לעטוף את וולדה בבגדיה ולצועד, היילוד על ידיה, שני קילומטרים עד בית החולים? ומי הם החיילים הללו שעל-פי חוות הדעת הרפואיות גרמו בהתנהגותם למות התינוק, יוסף אבו-דאהוק, שש שעות אחרי שנולד – בשל הקור, הטל-טלות והיעדר הטיפול הרפואי?*

בשלושה מחסומים התחננו פאיזה אבו-דאהוק וגיטה שייתנו להם לעבור ובשלושתם נתקלו במה שגדעון לוי מכנה בצדק ״אותה אטימות מפלצתית״. אכן קשה לדמיין איזה מין בני-אדם עמדו בשלושת המחסומים האלה, ואיך נולדה אטימות כזאת.

הגדיל בין זם לזם

האטימות היא לא מקרית. השליטה בכוח הזרוע על עם שלם השחיתה הרבה מהריקמה האנושית של ישראל, וזאת אחת הוועות שהיא הולידה. המלאכה הזימיומית של הדיכוי מקהה את הרגשות, פורמת את הנורמות, נותנת חופש-פעולה לאפל ולמושחח. עד כדי-כך שחיילי מחסום מוכנים לתת לאשה ללדת במכונית, ואחר-כך להניח לתינוק בן שעות אחדות לדעוך ולמות בזרועות אמו. והקורא מזדהה עם הקריאה של לוי ״מי הם, לכל הרוחות החיילים הללו?״ מפני שהקורא היה רוצה לדעת איך נראים פניו של הרוע הזה.

אבל כאן מתחילה הבעיה עם המדור של לוי: לוי אומנם שואל ״מי הם, לכל הרוחות, החיילים הללו?״ אבל הוא לא באמת רוצה לדעת מי הם. הוא לא רוצה לראות את פניהם. לקורבנות יש פנים, אבל הרוע הוא אבסטרקטי ובירוקרטי. הוא ״הכיבוש״, והוא דובר צה״ל, והוא ״חיילים״, והוא מדיניות והוראות. הוא לא אנשים בשר ודם. לפלסטינים יש שמות, ביוגרפיות ופנים, לישראלים כמעט שאין.

בעיני לוי החלוקה הזאת מוצדקת. ולא רק מפני שלחיילים יש שמות בעיתונים אחרים. אלא גם מפני שבעיניו, להבין סיפור אישי פירושו לחוש אמפתיה, ולכן, לתהות על קנקנם של החיילים, להבין מה עובר עליהם, מה עובר להם בראש, מה קורה להם, כל זה מתקרב מדי ללסלוח להם. זה לא תפקידו להבין אותם. ולא ראוי בעיניו שיהיו להם פנים. חלק מהכעס של לוי מתבטא בדבר הזה, בסירוב לתת לאנשים האלה פנים. החיות האטומות האלה אינן בני-אדם. בכך שגולנו מן הפלסטינים את הפנים והשמות, באמ-צעות הכיבוש, נגררנו לאטימות, רשעות ועוול, ואיב-דנו את הפנים האנושיות של עצמנו. הפכנו מבני-אדם בעלי לב ורגשות אנושיים, למנגנון דיכוי מנוכר, בירוקרטי, חסר לב ופנים, אדיש לסבל. הכיבוש, לשיטת לוי, גול מאיתנו את הפנים.

הקורא חש היטב בזעם של לוי, וגם משתתף בו, והוא חש בכאב שלוי מתאר, ומשתתף גם בו. אלא שצדק הוא יותר מזעם ויותר מאמפתיה לכאב. כנגד סירובם של החיילים לראות את הפלסטיני כאדם מעמיד הצדק אמת-מידה: לכל איש יש שם. כל בני-האדם נבראו בצלם. זה לא כך אצל לוי. אצלו הסבל נותן לאנשים פנים והאכזריות גוזלת מהם את הפנים.

התוצאה היא שנשמט סוג אחד של הבדל עקרוני בין לוי ותחושת הצדק שלו, לבין החיילים והרוע שלהם. גם בעיני החיילים האלה, שהניחו לתינוק לגווע, יש רחמים ואמפתיה בצד אחד, ורוע מופשט בצד השני. בעיניהם הפלסטיני הוא נציג מופשט של רוע ושל ״שנאת ישראל״. אין לו פנים. אשה יולדת ותינוקה הרך הם לא בני-אדם ולא ראויים ליחס של בני-אדם, מפני שהם ערבים, וערבים הם אויבים ומה-בלים. אם החיילים האלה, או מתנחלי חברון, היו כותבים לעצמם מדור, ובעצם הרבה מדורים כאלה נכתבים בעיתונות הישראלית, הם היו רואים בלב נכמר את התינוקת שלהבת פס שנרצחה בידי

* ״מותו של תינוק״ מתוך גדעון לוי, אזור הדמדומים: חיים ומוות תחת הכיבוש הישראלי, 1988-2003, בבל, תל אביב, 2004, עמ' 338. הרשימה פורסמה לראשונה במוסף הארץ ב 19.4.1996.

מחבלים, או את הנערה התמימה שנקטפה בתור לדי-סקוטק על-ידי מחבל מתאבד. וזאת בשבילם הצדקה מספקת לא לראות את הוקן הפלסטיני שבלון החמצן שלו אוזל, או את האם הכורעת ללדת במחסום, או את ההשפלה של ילד פלסטיני שחיילים, במפגן מדהים של נבזות ורשעות שירבטו על הגבם שלו - זה ילד שלא קורא עברית - "גולני 51 רובאית". (מוסף הארץ, 10.5.96)
בשבילם האויב ומי שבצד שלו אינם בני-אדם.

ההשוואה ודאי היתה מקוממת את לוי: הרי ברור שאנחנו החזקים והם החלשים, אנחנו התוקפים והם הקורבנות. מובן בעיניו מי כאן ראוי שנשתתף בסבלו ונבין אותו, ומי אחראי לסבל וגורם לו. בעולמו של לוי אין הבדל בין לראות פנים, לחוש אמפתיה וחמלה, לבין להצדיק. לכן הצד הצודק הוא הצד הסובל. ולכן לסובלים ראוי שיהיו פנים, ולמחוללי הסבל לא ראוי שיהיו פנים.

כשמחליפים צדק ברחמים קורה משהו לשיפוט המוסרי, וקורה משהו למושג הצדק. צדק הוא דבר נוקב יותר מרחמים, גם כשהוא מבוסס על רגישות לסבל אנושי. הסבל הוא לא תו היכר של צדיקות. גם סובלים יכולים לעשות טוב ויכולים לעשות רע. והאמת הקשה והלא-נעימה היא שסבל גם משחית. הרבה מזוועות הכיבוש נובעות מכאן: הדיכוי והייאוש מולידים גם בגידה ופראות ואכזריות אצל הקורבנות. המאה העשרים סיפקה לנו די עדויות על איך נוצלו חולשות אנוש תחת משטרי אימים, איך נולדו הלש-נות, איך נוצלו סודות לסחיסטה, איך פנו קרובים ואוהבים זה כנגד זה, איך התאכזרות לבני-אדם גזולת מהם לא רק את אושרם אלא לעיתים גם את מצפונם ואת הגינותם. לכן יש אמת מוסרית חשובה בהפרדה בין חמלה לבין צדק. "ודל לא תהדר בריבוי" (שמות כ"ג, א). אחרת סבל הופך להצדקה לעוול חדש. אבל סבל אינו מצדיק את האכזריות שהוא עשוי להוליד. מסכנות אינה יכולה להיות הצדקה לעוול. אפשר להבין איך סבל יהודי הוליד חשדנות, או כוחנות, או אלימות יהודית, אבל מכאן לא נובע שמנחם בגין צדק כשניסה להפוך את סבלות השואה להצדקה לפלישה לבירות, או לכיבוש בשטחים. אפשר להבין איך הכי-בוש והייאוש דוחפים אדם לארגון טרור, אבל מכאן לא נובע שהכיבוש והייאוש הם הצדקה לרצח נערים ונערות בתור לדיסקוטק, או לתרבות המוות והרצח שמטפחים הפלסטינים, או לאנטישמיות הפרועה בספרי הלימוד שלהם. כשמחליפים צדק ברחמים אוברד גם הבסיס המוסרי המוצק, ההבדל העקרוני, בין מצדיקי הכיבוש למתנגדיו. הטענות של תומכי הכי-בוש והטענות של מתנגדיו שונות עקרונית ולא רק כמותית. אלה אינן שתי טענות מאותו סוג. האחת מבדילה בין דם לדם וזועקת רק על "דם יהודי", והש-נייה, שהיא הבסיס היציב להתנגדות לדיכוי, מסרבת להבדיל בין דם לדם. לוי מוותר על הרבה, על הרבה מדי, כשגם הוא מסרב לראות את הפנים בצד אחד, כשהוא "מעניש" את הישראלים כסירוב לראות פנים: הוא חוזר להבדיל בין דם לדם.

לדבר הזה יש השלכות חשובות, והן מתבררות כשלוי מראיין מחבלים, ושם הוא לא רואה אטימות מפלצתית. לוי לא תומך בפיגועי טרור כנגד

ישראלים, אבל הוא גם לא מזועזע מהם כפי שהוא מזועזע מזוועות הכיבוש. מפני שאנחנו החזקים, ולשיטתו אנחנו מרחמים על עצמנו די והותר, ולכן התחושה שבוערת בו נוכח עוול שנעשה לילד פלס-טיני לא בוערת בו באותה מידה כשנעשה עוול זהה לילד יהודי. הוא ראה כל-כך הרבה סבל פלסטיני, כל-כך הרבה מעונים, מוכים, מושפלים, נכים ושכו-לים בצד ההוא, שהוא מבין מאיפה בא הטרור. כדרכו, להבין פירושו לחוש אמפתיה וחמלה, ואמפתיה וחמלה כמוהם כהצדקה. אין במנעד שלו הבנה שיש בה ביקורת, ואין מניעים שאפשר להבין אותם ואף-על-פי-כן להודיעו מהם, או לפחות לפסול אותם. הבנה תמיד נותנת פנים לכן בכל דילמה מוסרית מותר להבין רק צד אחד. לכן כדי לראות את הפנים של המחבל שעונה בכלא, שהפך למחבל אחרי שלא יכול היה לסבול את מה שעשו הישראלים למשפחתו ולבני עמו, צריך לראות את הסבל שלו, אבל לא את הרוע שלו. כדי לראות את פניו, צריך לא לראות את פני

כש"הצד השני", הצד שנחשב לא צודק, הוא אבסטרקציות ולא אנשים, כשהוא אחר ולא זולת, כשהוא רוע שאין לו פנים, אנחנו גולשים חזרה מן הצדק לפראות. ואז חסר רק חצי-צעד כדי להתעלם מאלימות שגודעת חיים של ילד, ורק עוד חצי כדי להצדיק אותה

קורבנותיו. גם לוי, כמו החיילים, צריך להתעלם מהאנושיות של צד אחד כדי לשמור על העמדה שלו. כמו שהחיילים לא מוכנים לראות את פניה של פאיזוה, או של הוקן שהחמצן שלו אוזל, כך לוי צריך להתעלם מהפנים של ילדה שנהרגה ב"דולפיניום" כשהוא מראיין מחבלים. החיילים רואים בצד השני את "הערבים" שהם ה"אויב" ולא את בני-האדם, וכך הם מרגיעים את מצפונם נוכח הזוועות שהם מחו-ללים: לוי רואה בצד הישראלי את "הכיבוש", וכדי שהמלחמה בכיבוש תהיה מוצדקת מותר שלא לראות את הפנים של הקורבנות שנקרים בדרכה. יש הבדל חשוב כמובן ואסור לטשטש אותו: לוי לא תומך מפו-רשות בפיגועי התאבדות, ודאי שהוא לא הורג חפים מפשע בעצמו. ואף-על-פי-כן הוא מאפשר לראות את העולם כך: השב"כ מענה אנשים ספציפיים, שיש להם פנים ושמות, אבל הטרור הוא רק נגד "הכיבוש". ואם כך, איפה ההבדל בין זה לבין העמדה ההפוכה, זו של מתנחלים קיצונים, הגורסת שהפיגועים הם נגד בני-אדם ספציפיים, עם שמות ופנים, אבל הכיבוש רק מבקש להדביר את "שנאת ישראל"? מה בין הסירוב

של מתנחל לראות את פניו של האדם הפלסטיני לסי-רובו של מחבל מתאבד לראות את פניו של הישראלי? לוי מתקומם נגד היכולת שלנו לכתוב על מתנחלים בלי לראות את פני האנשים שנרמסים תחת עול ההת-נחלות והכיבוש, אבל הוא מוכן לכתוב על מחבלים בלי לראות את הסבל של קורבנות הפיגועים. האם באמת צריך לוותר על הזעזוע מהאטימות המפלצתית של מי שהורג ילדים בקו 5 כדי להודיעו מהאטימות המפלצתית של החיילים שהניחו לתינוק של פאיזוה למות? האם כדי לראות את פניה של פאיזוה באמת צריך לטרב לראות את פניו של ילד שנהרג בקו 5?

הגלישה חזרה להבדל בין דם לדם וזלגת בקלות להצדקת סוג העוול וסוג האטימות המוסרית שנגדה יוצא לוי. אני מקווה שגדעון לוי לא התכוון לדברים כשאמר לעיריית לינור שלא היה נוסע מאה מטר כדי להציל את חייו של מתנחל (מעריב, 28.4.2002). אבל הדברים חמורים, גם אם נאמרו כלאחר-יד. האם זו המסקנה שאמור הקורא להסיק ממה שעשו החיילים לפאיזוה אבו-דאהוק ובנה הפעוט? שמתנחל פצוע אינו ראוי לטיפול רפואי? שאם תגיע מתנחלת כורעת ללדת תגיע לביתה של מתנדבת ב"מחסום watch" או לדלת ארגון "בצלם" או מותר להניח לה ללדת בסובארו ולתינוקה לגסוס משום שהאויב הוא לא אדם? שתינוק שנולד למתנחלת הוא "הכיבוש" לפני שהוא תינוק? אני בטוח שההתבטאות האומללה הזאת של לוי לא משקפת את האופן שבו היה נוהג. אני בטוח גם שהוא לא היה מניח לתינוק של מתנחלים למות. אבל המדור שלו דוחף לשם, מחזיר אותנו אל תוך הדבר שנגדו לוי התקומם מלכתחילה: כש"הצד השני", הצד שנחשב לא צודק, הוא אבסטרקציות ולא אנשים, כשהוא אחר ולא זולת, כשהוא רוע שאין לו פנים, אנחנו גולשים חזרה מן הצדק לפראות. אנחנו חוזרים להבדיל בין דם לדם. ואז חסר רק חצי-צעד כדי להתעלם מאלימות שגודעת חיים של ילד, ורק עוד חצי כדי להצדיק אלימות שגודעת חיים של ילד. משטר הכיבוש המתמשך בשטחים השחית הרבה. לא צריך לתת לו שישחית גם את מושג הצדק. בלעדיו ההתנגדות לכיבוש עצמה, שעומדת על ההכרה שכל בני-האדם נבראו בצלם, מתמוטטת.

פחות מני-אדם

האם הסירוב לראות את פני הישראלים אכן נותן לפלסטינים פנים? לא לגמרי. הפלסטינים כפי שהם עולים ממדורו של לוי הם בעיקר קורבנות, דוגמאות לסבל ולמרטיריות, ולכן בסופו של דבר הם פחות מבני-אדם. קשה לטעות בפטרנליזם שמאחורי ליבו הנכמר של לוי: מאחורי כל גיגוני הענווה לוי מביט על מושאי כתבותיו במידה לא מבוסלת של התנשאות. מקורה של ההתנשאות הזאת נעוץ בעובדה שהם עצמם, כפי שהם משתקפים בעיניו ובכתיבתו, אינם סובייקטים מוסריים פעילים - moral agents - אלא רק אובייקטים סבילים של הרוע הישראלי. גם בחי-רותיהם הגרועות והבלתי-מוסריות הן לעולם תוצאה של מעשי הישראלים. אם פלסטיני בחר בטרור, זה בגלל מה שעשו הישראלים למשפחתו; אם הוא בחר בשלילה קטגורית של זכותם של היהודים להגדרה עצמית, הרי זה בגלל שהישראלים גזלו את שלו; אם שנאת ישראל שלו מתגלגלת לאנטישמיות וגזענות,

הרי שישראל הביאה את הדבר הזה על עצמה. ישראל היא לא עוד סיבה לעוולות האלה שמבצעים קורבנו-תיה, היא הסיבה היחידה. לוי אינו מוכן להפעיל את הקריטריונים המוסריים שהוא מחיל על ישראל גם על הפלסטינים, ובדרך כלל הוא נמנע מלהיכנס אל התחום הזה שבו מטפחים הקורבנות תרבות של מוות ונקמה וחוסר נכונות לפשרה. הפלסטינים של לוי הם פחות מבני-אדם משום שלעולם אינם אחראיים למע-שיהם. בדומה לאותו חלק של הימין הניצי בישראל המצדיק כל עוול של ישראל משום שהיהודים הם תמיד קורבנות, כך הפלסטינים של לוי, הראויים רק לרחמים, פטורים משיפוט מוסרי שאותו שומרים רק למי שהוא אדם ממש.

מכאן נובעת התחושה שלוי אינו מתעניין בפלס-טינים עצמם כמו שהוא מתעניין ברגשות האשמה של הישראלים. המפעל החשוב של תיעוד התוצאות האנושיות גולש לסנטימנטליות שפוגעת במטרתו. כי לוי לא רוצה לראות בפניהם של הפלסטינים מורכבות

לוי לא רוצה לראות בפניהם של הפלסטינים מורכבות אנושית, הוא רוצה להביט בפניהם ולראות רק את הרוע האטום שלנו. הפנים הפלסטיניות אינן בדיוק עדות לאנושיותם של הפלסטינים. הן עדות לחוסר האנושיות שלנו. מה שלוי רואה כשהוא מתקרב אינו הפנים הפלסטיניות שבהן הוא מביט. הוא רואה שם את חוסר הפנים שלנו

אנושית, הוא רוצה להביט בפניהם ולראות רק את הרוע האטום שלנו. הפנים הפלסטיניים אינם בדיוק עדות לאנושיתם של הפלסטינים. הם עדות לחוסר האנושיות שלנו. מה שלוי רואה כשהוא מתקרב אינו הפנים הפלסטיניות שבהן הוא מביט. הוא רואה שם את חוסר הפנים שלנו.

התוצאה הפוליטית של הדרוקציה הזאת של צדק לרחמים, של סבל כעדות לרשעותנו, ברורה דיה: כשלוי כותב בעמודי הרעות של עיתון הארץ, כלומר, כשהוא מגיע ל שאלות של מלחמה ושלום ומדיניות, הוא מביא איתו לשם את פני הסבל של הפלסטינים ואת העדר הנכונות לראות אותם כבני-אדם הבוחרים בין חלופות פוליטיות, ובין טוב לרע. גם בשאלות של מדיניות ישראל היא לעולם התוקפן בעיני לוי, והדם הנשפך בסכסוך הוא תמיד אחרייתנו הבלעדית. גם כאן האנו-צנטריות של הניצים בישראל מוצאת הד בסוג ה"שמאלנות" שלוי מטפח: הכול, אבל ממש

הכול, בסכסוך הזה תלוי בנו ובמעשינו. אם בימין הצד השני הוא רק רשע, ולא חשוב מה נעשה, הַרְשַׁע יימשך, אצל לוי הצד השני הוא רק קורבן, והוא אינו בוחר, מחליט או פועל. הוא בוודאי לא אחראי לקושי לפתור את הסכסוך. שוב, הכול תלוי רק בנו, והסכסוך הוא דילמה פנים-ישראלית בלבד. העמדה הזאת היא רדודה ודלה, והיא לא מקדמת את היכולת להביט נכוחה במציאות של הסכסוך. קשיים עצומים בדרך לפתרון נעוצים בצד השני, בדברים שלוי מסרב להביט בהם, והסירוב להביט בהם מרחיק ולא מקרב את הפתרון: הסירוב של הפלסטינים לחלוקה, עידוד הטרור, השחיתות השלטונית, האופן שבו פוזרו כספי סיוע עצומים על העשרת האליטה, התעמולה הגזענית שגם הרשות וגם החמאס מפיצים. כל זה לא פוטר את הצד הישראלי מאחריותו.

אבל לוי לא עוסק באחריות, הוא עוסק אך ורק ם אך ורק ם באשמה, והאשמה היא משחק סכום אפס אצלו: אם צד אחד אשם השני זכאי ולהפך. לוי מזכה את הפלסטינים לא משום שהוא רוצה שנבטי נכוחה בסכ-סוך ונראה את עצמנו ואותם באור קשה וביקורתי, אור שהוא הכרחי לפתרון פרגמטי. לוי אינו מתעניין בפרגמטי, כלומר בפוליטי. לא פתרון הסכסוך מעניין אותו, אלא רגשות האשמה שלנו. האפקט של המדור של לוי והמסקנות הפוליטיות שנגזרות ממנו אינם קידום של פתרון, הם יצירת תחושת צדיקות אצל מי שמצטרף לקריאה שלוי משמיע, וחוזר ומשמיע: תתביישו! המדור של לוי נוטש את המוסרי לטובת המוסרני משום שהוא מנער את חוצנו מאחריות לקי-

דום פתרון, ורוצה במקום כל זה להתבצר בתחושת צדיקות. יש משהו מאוד לא נעים בזחיחות הדעת הזאת, בצדיקות שפוטרת את עצמה מהדילמות הקשות בדרך אל יותר צדק ופחות עוול. למדור של לוי יש אפקט מרדים פוליטית, לא מעורר פוליטית. מרפה ידיים, ולא מחזק ידיים. ישראל מכוערת ונבזית ללא תקנה. העוולות שלהם מעבר לכל הסבר, מעבר לכל תיקון. הפוליטי מתגלגל אל הפסיכולוגי. הקורא של לוי פטור ממעשים, פטור ממצבים מורכבים, פטור מדילמות מוסריות. הוא כבר מוסרי. הוא כבר הבדיל את עצמו בקבוצת הצדיקים מפני כל הרוע שמסביב, הוא מטהר. בניגוד ליושבי בית-הקפה שסביבו, האדישים לסבל האנושי העצום המתקיים חמש דקות מכפר סבא, יושב בית-הקפה שקרא את לוי ער מאוד לזה שהיושבים סביבו צריכים להתבייש. הוא פוטר את עצמו מבושה, ויש סכנה שהוא יפטור את עצמו, כפי שעושה לוי, גם מפיתרון: לא צריך לפתור דיל-מות, מספיק לדעת שאתה בין המעטים הצודקים.◆

ד"ר גדי טאוב הוא עיתונאי וסופר, היסטוריון של ארצות הברית ומרצה בכיר באוניברסיטה העברית בירושלים בחוג לתקשורת ובבית ספר פדרמן למדיניות ציבורית וממשל. מההוגים הצייוניים הבולטים ביש-ראל. ספרו "מהי הצייונות?" ניתן להורדה חינם באתר של מרכז מציל"ה: http://bit.ly/1Ub051j

הפלסטינים של לוי הם פחות

בני-אדם משום שהם לעולם

אינם אחראיים למעשיהם.

בדומה לאותו חלק של הימין

הניצי בישראל המצדיק כל

עוול של ישראל משום

שהיהודים הם תמיד

קורבנות, כך הפלסטינים של

לוי, הראויים רק לרחמים,

פטורים משיפוט מוסרי

שאותו שומרים רק למי

שהוא אדם ממש

נרית מלה

אין סללה "מלחמת השפות" את הדרך לניצחון המהפכה הציונית? האם ללא תחיית הלשון העברית היה העם היהודי מתלכד מחדש בארצו? ולמה זה דווקא בסדר להגיד "היי" ו"סבבה"? חוקרת התרבות פרופ' זהר שביט והלשונאי ד"ר רוביק רוזנטל מנסים לענות

✎ **אדווה גודין** **א** טיפוגרפיה: עודד עזר

עד כמה חמור היה האיום על העברית ב-1913, השנה שבה פרצה מלחמת השפות?

”יש לזכור שהעברית היתה הנכס הלאומי החשוב ביותר באותן שנים וניצחון העברית נתפס כעדות לניצחון הלאומיות היהודית. באותן שנים היה איום ממשי על קיומה של העברית כשפת החיים. המאבקים הציבוריים שהתנהלו אז, נבעו מחשש להגמוניה של העברית בקהילה שרוב חבריה למדו עברית כשפה זרה ותמיד עמדה לרשותם שפה אחרת טבעית יותר ונגישה יותר. צריך להבין שרב-לשוניות היתה הסי–טואציה הלשונית השגורה ואפיינה את יהודי היישוב הישן והחדש באחת. הוויכוח עצמו נסב סביב השאלה מה תהיה שפת האקדמיה. אילו התקבלה החלטה על הגרמנית היא היתה עלולה להפוך לשפה הראשית והעברית היתה נדחקת לפינה.”

האם לדעתך התאפשרה תחיית השפה העברית הודות ליסודות תרבותיים מלכדים ולהט לאומי שפיעמו בלב העם עוד קודם לכן?

”ניצחון העברית התאפשר גם בזכות העובדה שכמעט לכל יהודי היתה היכרות כלשהי עם העברית דרך הפולחן. מצד שני, היכרות זו היתה פעמים רבות בלתי אוריינית; כלומר, מבחינה טכנית, יהודי ידע לקרוא עברית, אבל לא בהכרח הבין את משמעותה והיא בוודאי לא היתה ערוכה עדיין לשמש כשפת החיים. היהודים נאלצו לא רק ללמוד אותה כשפת החיים אלא במידה רבה גם ליצור אותה בתור שכוו. פרויקט העבריות הצליח בסופו של דבר מפני שהע–ברית הצליחה לתת מענה לכל צורכי החיים ובכל רובדי השפה.”

ענני זנו ענרית!

כעשר שנים לאחר מלחמת השפות הוקם “גדוד מגני השפה בארץ ישראל” שנלחם על השלטת העב–רית במרחב הציבורי. מייסודי היו תלמידי הגימנסיה “הרצליה”, בית הספר התיכון העברי הראשון, שבוגרי מחזור הביכורים שלו לקחו חלק פעיל במאבק נגד

פתיחת הלימודים בגרמנית בטכניון. גדוד מגני השפה עסק בהפצת העברית בדרכים שונות, ביניהן מתן שיעורי עברית בחינם והעברת הרצאות בנושא השפה העברית. הגדוד השתמש גם באמצעים תקיפים יותר כמו הפצת כרוזים (שנשאו בין היתר את הסיסמאות “פרוד לשונות – פרוד לבבות” ו”עברי דבר עברית!”) ותליית שלטים בעברית על גבי שלטים שנכתבו ברו–סית או ביידיש, שמירה על כך שהנוכחים באספות ידברו בעברית בלבד ומתיחת ביקורת חריפה על גור–מים שלדעת חברי הגדוד לא נתנו במה מספקת לשפה העברית.

האם פעולתו של גדוד מגני השפה תרמה להחייאת השפה העברית או שמא גרמה לנזק בגלל שיטות ה’הפחדה’ שלו?

“אלה היו אנשים צעירים, ומטבע הדברים היתה להם הרבה אנרגיה. לא היתה כאן ‘הפחדה’ במובן של טרור, אבל הם בהחלט נתנו הרגשה לא נעימה למי שדיבר בשפות אחרות ולא בעברית. אני מניחה שהיינו מדברים היום בעברית גם אלמלא הפעילויות שלהם, אבל הם הצליחו להנכיח את המאבק על העב–רית במרחב הציבורי, ואולי גם להאיץ את קצב השלטת העברית במרחב הציבורי.”

בתנועה התמדד

כדי לנסות ולהבין כיצד התרחש אותו נס היסטורי שבמסגרתו הפכה לשון מאובנת למחצה מן העולם העתיק לשפה החיה שאנו דוברים משחר ילדותנו, ולשפוך אור על כמה ממאפייניו הייחודיים של תהליך זה, פנינו לד”ר רוביק רוזנטל - לשונאי וסופר ישראלי.

מפעל החייאת השפה העברית מתואר לעתים קרובות כהישג תרבותי לאומי חסר תקדים שאין לו אח ורע בעולם. האם אתה מסכים עם תיאור זה?

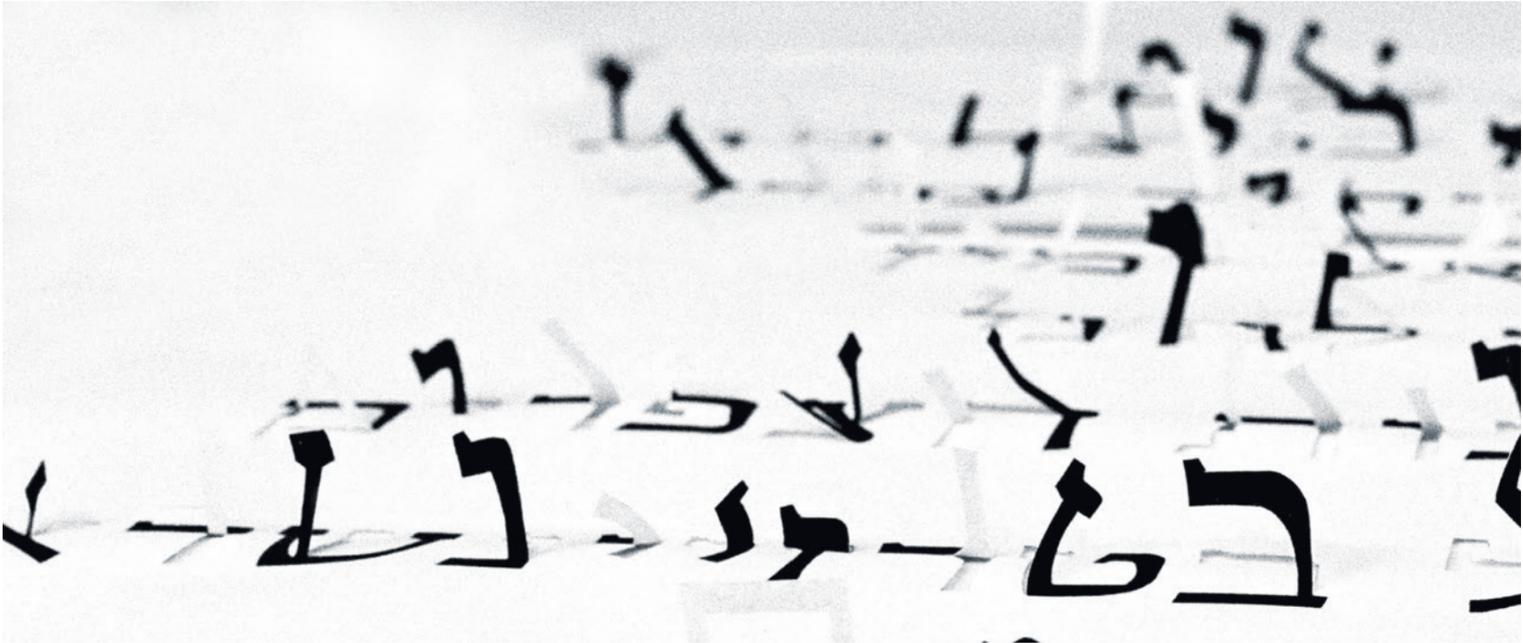
“כן, מפעל החייאת העברית הוא חלק מהתנועה הלאומית, הציונית. לאומים ששואפים לחדש את

תרבותם קיימים במקומות שונים: הבאסקים והקלטים רוצים לחדש את שפתם, והיה אף ניסיון לחדש את היוונית העתיקה. אבל הניסיון היחיד שהשלים את המהלך של חידוש השפה התרחש בעברית. העברית אמנם מעולם לא מתה, אך היא שימשה יותר כשפת הקודש, כאשר בחיי היום יום היהודים דיברו בשפות יהודים כמו יידיש, לדינו ויהודית ערבית בארצות שונות, או בשפת הסביבה. על אף נסיבות אלו, הפכה העברית המתחדשת לשפה אופפת-כול - דבר שלא קרה באף שפה אחרת.”

האם תוכל לספר על תופעות ומקרים משמעותיים או מעניינים בעיניך בתהליך התחדשות השפה העברית?

“כשמדברים על השפה העברית נוטים לדבר על מלים. מלים נוצרות בדרך כלל באופן טבעי ולאורך דורות רבים. במקרה של העברית החדשה, לצד אוצר המלים של מקורות היהדות, נוצרו מלים חדשות רבות, הן על ידי מחדשי השפה - בעזרת ועד הלשון שלימים הפך לאקדמיה ללשון העברית - הן על ידי העיתונות וכמובן הסופרים והמשוררים. ביאליק, למשל, חידש את המלה ‘גחלילית’ כי הוא היה זקוק לה לצורך שיר ילדים. בן יהודה התכוון שהמלה ‘תזמורת’ תשמש כתחליף עבור ‘קונצרט’, אך היתה חסרה מלה ל’אורקסטרה’, כך שהיא השתרשה בסופו של דבר במשמעות זו. דוגמה למלה שנוצרה על ידי העיתונות היא ‘הסלמה’ (מלשון ‘סולם’) כתחליף ל’אסקלציה’ (מלשון ‘סקאלה’).

הדקדוק של השפה העברית לא השתנה כמעט, והוא מסתמך על העברית העתיקה. גם כללי הניקוד לא השתנו כמעט מאז המאה העשירית, שבה הונהג הניקוד הטברני. ההגייה, לעומת זאת, עוברת שינויים רבים. לכאורה היינו מצפים שיהיו 22 עיצורים שונים, אך בגלל השפעות משפות אחרות ובגלל עצלות מסוימת של הדוברים, אין כמעט מימוש היום לעיצו–רים שמיים אופייניים כמו ע”ן, ק”ף וח”ת. בפועל יש לנו 17 עיצורים מתוך 22. מצד שני נוצרו עיצורים

אחד? ובכן, רוזנטל אינו מוטרד מן התופעה. “אנו משתמשים ביודעין או מבלי משים במלים לועזיות, ואין לתמוה על כך. אנו חלק מהעולם, והעם היהודי הוא עם שאוהב להשתמש בשפות אחרות. אוצר המלים בעברית קטן, ולאורך כל ההיסטוריה שלה המגע עם שפות אחרות רק העשיר אותה. במאות השנים בהן נוצר התלמוד ניכרות השפעת הארמית והיוונית על העברית. אנו נוטים גם לשלב בין מלים לועזיות לצורות עבריות. לדוגמה, המלה ‘פופולריות’ מורכבת מ’פופולר’ הלועזי והסיומת העברית ‘יות’. מצד אחד אנחנו ממשיכים להשתמש בהרכב מלים לועזיות שאין להן תרגום, ומצד שני נוספות להן מלים עבריות, גם אם לא כולן מתקבלות. למשל, בן יהודה הציע את המלה ‘עמונות’ כתחליף ל’דמוקרטיה’, אך היא לא תפסה. מנגד, ישנן מלים שנכנסו לשפה: בן יהודה הציע את המלה ‘מכללה’ כתחליף ל’אוניברסיטה’, ובשנות ה-60 היא התקבלה כמלה העברית לקולג’. בשנות ה-60 חודשה גם המלה ‘להיט’ כתחליף ל’שלאגר’, ומשתמשים בשתיהן עד היום. בתחום המחשבים, לדוגמה, חודשו המלים מחשב, עכבר, מקלדת ונוצרו פעלים הבנויים על בסיס לועזי כמו לקנפג ולפסבק.”

גם שביט אינה מודאגת מההשפעות הלועזיות על השפה, אך היא מוטרדת ממעמדה של העברית באק–דמיה. “בניגוד למצב בתקופת מלחמת השפות, כיום למרבה האירוניה הכתיבה האקדמית בישראל כמעט מדירה את העברית. כדי לקבל קידום באקדמיה מעדי–פים חברי הסגל לכתוב בכל שפה, רק לא בעברית, והתוצאה היא שאקדמאים רבים מאבדים את היכולת להתנסח כראוי בעברית.”

חלק מהזהות שלנו כציונים

שביט רואה בהתחדשות השפה העברית את “אחד ההישגים הגדולים ביותר של המפעל הציוני, מפני שהעברית כלשון התשתית של החברה היא זו שאפ–שרה ליצור חברה שמדברת באותה השפה במובן העמוק ביותר של המלה.”

בדומה לכך, טוען רוזנטל כי המפעל הציוני היה תלוי כולו בעברית: “אילו תחיית העברית היתה נכשלת, המפעל הציוני לא היה מתממש. השפה הפכה להיות חלק מהזהות שלנו כציונים. כיום גם הערבים והחרדים מדברים בעברית (בניגוד לדעה הרווחת שהחרדים מדברים ביידיש), והשפה מאחדת אותנו לא רק סביב הרעיון הציוני, אלא גם ובעיקר בהגשמתו בפועל באמצעות גיבוש הישראליות.”

בסופו של דבר העברית אפשרה לכל יהודי, ללא קשר לעדה שממנה הוא מגיע או להשקפה הפוליטית שבה הוא מחזיק, להתנער מטלאי הגולה האחרונים ולנטוע שורשים תחת השמש הארץ ישראלית הלוהטת. או כפי שמסכם זאת רוזנטל: “העברית אינה מייצגת את הגלות. לשון המקרא ולשון המשנה נוצרו בארץ ישראל ולא בגלות. אך גם כשעם ישראל היה בגלות העברית שימשה אותו כשפת קודש. הודות לרקע מוקדם זה, כשהתנועה הלאומית היהודית יצאה לדרך והתחילה לעסוק בשאלת השפה, רעיון העברית כשפה ראשית אופפת-כול הוא זה שניצח, והעברית היא מרכיב מרכזי בזהות הישראלית והיהודית.”

כן, לשלול!

אורי הייטנר מוסיף לדבוק בערכי שלילת הגלות וכור היתוך שיצאו מהאופנה – על אף הטעויות שנעשו בשם

אורי הייטנר

אני לא אשכנזי!

אמירה קצת מזוהה למי שנושא שם משפחה כשלי, שאביו עלה מרומניה ואמו מפולין. מוזר? יתכן. אבל את הגדרת הזהות שלי אני קובע. ובהגדרת הזהות שלי המושג אשכנזי אינו קיים. אני יהודי. אני ישראלי. העניין העדתי כלל אינו קיים אצלי. אין הוא משחק שום תפקיד בחיי. אף לא תפקיד קל שבקלים.

איני מתכחש, כמובן, להיסטוריה המשפחתית שלי. לפני תשע שנים ביקרתי עם אבי ואחיי ברומניה, ביקור שגולת הכותרת שלו היתה בעיירה רדאוק, בחבל בוקובינה, בה נולד אבי ובה הוא גדל. היה זה סיור מרגש מאוד. הלכנו ברחוב בו אבי בילה את ילדותו, עד השואה. ראינו את הבית העומד במקום

הבית בו גדל. ביקרנו בתחנת הרכבת עליה הועמס אבי עם משפחתו וכל הקהילה עת גורשו למחנה הרי-כוז בטרנסיסטריה. ראינו את הבית בו גרו אבי ומשפחתו עם חזרתם אחרי המלחמה. ביקרנו בבית המלא-כה של סבי. כאן גר דוד זה, וכאן - דוד אחר. כאן חבר זה וכאן - חבר אחר. כאן היה קן בית"ר בו אבי היה פעיל. והצלחנו אפילו לאתר את האשה עם המפתחות של בית הכנסת הגדול ואף בו ביקרנו.

היה זה טיול חשוב מאוד, לי ולמשפחה. היה זה מסע אל נכני הביוגרפיה המשפחתית שלי. אבל לא היה זה טיול שורשים. כשטיילתי ברחובות רדאוק, לא חיפשתי ולא מצאתי שם את השורשים שלי. בראשי התגנן שירו של אהוד מנור "יליד הארץ" - "אבא / שר אני לך / על שיום אחד / קמת ותלך ... שמש בא

אל החלון / ענף ירוק מלילה נעור / וילד שפקח עיניו לתכלת / כאן בארץ אל...". שיר שהוא מעין מבוא לשירו המאוחר יותר "אין לי ארץ אחרת".

זמן קצר לאחר מכן, יצאתי עם אשתי וילדיי לחו-פשה בירושלים. ביקרנו בכותל המערבי וטיילנו בכל רחבי הבירה. זה היה טיול השורשים שלי. כשאני מבקר בבית הכנסת העתיק בקצרין או באום אל קנא-טיר, אני עורך ביקור שורשים. כשאני פוקד את בית הקברות בכנרת אני עורך ביקור שורשים. כאן ורק כאן נמצאים השורשים שלי. אני יהודי ישראלי. איני אשכנזי, איני רומני ולא פולני.

לא נשפון את התינוק עם המים

שתיים מאבני היסוד של הציונות מושמצות לאח-רונה עד שהיו ללעג ולקלס - "שלילת הגולה" ו"כור

ההיתוך". כל השגיאות של הציונות, והיו רבות כאלו, הועמסו כחטאים ועוולות על שני המונחים האלה. הריאקציה כלפיהם, שהחלה אצל ההיסטוריונים החר-שים, הפוסט-ציונים, היתה כמעט לקונצנווס.

שגיאות רבות נעשו בשם שלילת הגולה. בשם הערך הזה נעשה ניסיון לבטל את כל היש העצום - הרוחני, ההגותי, הדתי, התרבותי, החברתי, הערכי שנוצר בידי היהודים לאורך כמעט אלפיים שנים בגולה. בשם הערך הזה הושכחה היצירה היהודית הגדולה שנכתבה בגולה, הן המסורתית והן החילונית שהתהוותה מאז תקופת ההשכלה, למעט הכתבים הציוניים. בשם הערך הזה נעשה ניסיון למחוק את תרבות היידיש ואת תרבות הלאדינו. בשם הערך הזה נשלל כל היפה והטוב בחיי הקהילה היהודית בגולה, והיא הוצגה רק בשפלותה, בעליבותה כפי שעלתה כקריקטורה בכתביהם של מנדלי מוכר ספרים, שלום עליכם ומי. ברדיצ'בסקי (שביקרו את העיירה קשות, אך היו אלה פצעי אוהב ולא לעג לשמו). היתה זו טעות חמורה של הציונות. טעות, שניתן להבין אותה. בתקופה מהפכנית, קיימת נטייה להחריב בלהט המה-פכה את העולם הישן, ולשם כך יש לצייר אותו כתכ-לית השלילה. בדיעבד, היתה זו בהחלט טעות. אולם הטעות הזאת אינה תכלית שלילת הגולה, אלא תוצר לוואי שלה. תכלית שלילת הגולה - כשמה כן היא. שלילה ערכית של עצם החיים של יהודי בגולה, בשל היותה גולה. אמירה שמקומו של העם היהודי הוא ארץ ישראל, ומקומו של כל יהודי הוא בארץ ישראל. מטרת הרעיון היא שיבת היהודים כולם לא"י, לא רק בשל החשש מפני רדיפות ולא רק בשל הניווט והניווט בחיי העיירה, אלא גם ממקום בו הננים היהודים מבי-טחון מוחלט וגם אם יחיו באורח החיים הראוי והבריאי ביותר; שלילה של הגולה מעצם היותה גולה וחתירה לשיבת ציון מלאה, מעצם היותה של ארץ ישראל מולדת.

הרעיון הזה, הערך הזה, הוא תמצית הציונות והוא נכון היום בדיוק כפי שהיה בראשית הציונות. היום נהוג להמיר את המונחים "עלייה לארץ" או "ירידה מהארץ" במונח "הגירה". המילים "עלייה" ו"ירידה" הן ביטויים ערכיים ושיפוטיים הנובעים מערך שלילת הגולה - אמירה לפיה מבחינה ערכית א"י נעלה עבור יהודי מכל מקום אחר בעולם, לא כיוון שאובייקטיבית היא טובה יותר, אלא כיוון שהיא ארצנו. יש לציין בסיפוק, שהירידה מן הארץ היא היום הנמוכה ביותר מאז קום המדינה. אולם היחס לירידה וליורדים הוא של לגיטימציה. המשפט "אני נוסע לבקר את הבן שלי שחי בארה"ב / באוסטרליה / בגרמניה (!)" וכו' הוא משפט שגרתי בעברית של ימינו. לא את הבן ש"ירד", חלילה. הרי בעידן הפוסט-מודרני אסור להיות שיפוטיים.

היחס הזה לעלייה ולירידה הוא תוצאה ישירה של שלילת "שלילת הגולה". אני לא שותף לאופנה הזאת. כן, אני דוגל בשלילת הגולה, אני מאמין בשלילת הגולה והיא עבורי ערך עליו אני מחנך את ילדיי.

הוא הדין ב"כור ההיתוך". גם במפעל הזה נעשו שגיאות רבות. נעשה ניסיון ליצור שטאנץ של צבר ישראלי חדש, פוסט-יהודי במידה רבה, המותיר מאחוריו את התרבות היהודית שנוצרה בגולה, ולכ-

פות אותו על היהודים שבאו מכל קצות תבל.

אולם השגיאה אינה בעצם הרעיון של כור היתוך, שהוא רעיון ראוי ונכון. מטרת כור ההיתוך היתה לבנות אומה ממיליוני עולים הדוברים בליל שפות, נוהגים מנהגים שונים ומביאים עימם תרבויות שונות. ללא כור היתוך, אי אפשר ליצור אומה ולבנות מדינה.

נכון היה ליצור כור היתוך אחר - כור שאינו מנסה להשליך לפח האשפה של ההיסטוריה את התרבות היהודית הנפלאה והמגוונת כל כך, אלא למזג את תוכן העגלות המלאות שהביאו היהודים מארצות מוצאם וליצור מהן תרבות יהודית ישראלית עשירה. ראוי היה ליצור כור היתוך שיש בו משירי שלום שבאזי ויהודה הלוי, מהיצירה הדתית האשכנזית והס-פרדית, מהחזנות האירופית והפיזוט הצפון אפריקאי, מיצירת היידיש והלאדינו - כאשר כל אלה הם החו-מרים הבונים את התרבות הישראלית. ראוי ליצור תרבות שבה יהודי ישראלי שהוריו עלו מפולניה יראה בשירי שלום שבאזי את שורשיו התרבותיים ושיהודי ישראלי שהוריו עלו מקובלנקה יראה בסיפורי חסי-דים מברדיצ'ב ומברסלב את מקורות יניקתו. היום, מתוך ריאקציה ל"כור ההיתוך", קיימת תופעה של הסתגרות עדתית והתפרקות החברה הישראלית לגו-רמים (ש"ס היא הביטוי הפוליטי הבולט של תופעה שלילית זאת ו"ערס פואטיקה" היא הביטוי הספרותי לתופעה). התופעה הזו (שתהליך ההפרטה מעצים אותה) מפוררת את הישוקי הסולידריות החברתית והאחדות הלאומית שלנו.

עד היום אנו משלמים מחיר תרבותי וחברתי כבד על השגיאות הללו. בכואנו לשפוט את המפעל הציוני, חובתנו לבקר את טעויותיו, אך עלינו להיזהר לא לשפוך את התינוק עם המים. עלינו לזכור - לא זו בלבד שהטעויות נעשו מתוך כוונות חיוביות, אלא שהן תופעות לוואי של ניסיון ראוי ביסודו להגשים רעיונות נכונים ונעלים של שלילת הגולה וכור ההיתוך.

עדיין לא מאוחר ליצור כור היתוך אחר, יהודי יותר, פתוח יותר, סובלני יותר, תרבותי יותר. עוד בנעוריי, כשנחשפתי לראשונה, בזכות שלמה בר ולהקת "הברירה הטבעית", ליופיה של תרבות המזרח, חשתי שזו התרבות שלי, בהיותה תרבות יהודית. וכשקראתי את ספריו של סמי מיכאל על יהדות עיראק, חשתי שאני קורא על ההיסטוריה שלי. זו התרבות שלי, וגם התרבות היהודית המזרח אירופית היא תרבות שלי, לא פחות מהתרבות הארצישראלית היפה שנוצרה כאן במאה ועשרים השנים האחרונות.

יש ליצור כור היתוך יהודי ישראלי אחר, אך התנאי לכך הוא חזרה לשורשי הציונות, ובראשם לעיקרון המכונן - שלילת הגולה. ♦

אורי הייטנר הוא חבר קיבוץ אורטל, איש חינוך, פובליציסט וחוקר במכון לחקר הגולן. מפרסם מאמרים בנושאי פוליטיקה, חברה, תרבות, יהדות וציונות במגוון עיתונים וכתבי עת

לפני תשע שנים ביקרתי עם אבי ואחיי בעיירה ברומניה. הלכנו ברחוב בו אבי בילה את ילדותו. ביקרנו בתחנת הרכבת עליה הועמס עם משפחתו וכל הקהילה עת גורשו למחנה ריכוז. היה זה סיור מרגש. מסע אל נכני הביוגרפיה המשפחתית שלי. אבל לא היה זה טיול שורשים

בשם שלילת הגולה נעשה ניסיון לבטל את כל היש העצום שנוצר בידי היהודים לאורך כמעט אלפיים שנים. אולם טעות זו אינה אלא תוצר לוואי של רעיון נכון ונעלה ביסודו – שלילה של הגולה מעצם היותה גולה וחתירה לשיבת ציון מלאה, מעצם היותה של ארץ ישראל מולדת

מה רוצים הציונים? [...] אנו רוצים בית מולדת מובטח במשפט הכלל בשביל עם ישראל. אז לא ידאיג אותנו שום חוק זרים או לא תהיה קיימת שנהא, לא תהינה קיימות רדיפות בארצות האנטישמיות, אז תהיה לנו קרקע שעליה יהיה היהודי מוכר כיצור אנושי, הרוצה לעבוד ולחיות בחופש. בנימין זאב הרצל

על החומה

מה פתאום חזר השטעטל לאופנה? מה רע בבתי המדרש החילוניים? ואיך משרתת הפוסט-ציונות את מהפכת ההפרטה? שיחה מטלטלת עם פרופ' דני גוטוויין – מבכירי ההוגים החברתיים בישראל

שיזף שושני

'הגלות' הוא מושג מוכר בשיח הציוני, המתקשר לרוב לפזורה היהודית באירופה או בארצות האסלאם, וטעון במשמעויות כגון: פירוד פנימי של העם היהודי לקהילות בלתי ריבוניות, תלישות שלו מאדמתו ומתוך כך גם מההיסטוריה ומהפוליטיקה ומבנה חברתי מעוות, נצלני ובלתי שוויוני הנגזר מכך. לכאורה, עם הקמת מדינת ישראל אמורה היתה הווייה זו להפוך לנחלת העבר. אולם בעשרות השנים האחרונות אנו עדים לתהליך שבמסגרתו מפורקים יסודותיה הממלכתיים של החברה הישראלית, והיא מורכבת מחדש כאסופת מגזרים המתנכרים זה לזה מתוך מאבק קשה על מעט המשאבים והשירותים שהמדינה עוד מציעה לאזרחיה.

בתוך המולת השיח הציבורי בישראל כיום, ההשק–פה הכלכלית הניאו-ליברלית ששימשה להצדקת מהפכת ההפרטה שהוצגה לעיל עדיין מושלת בכיפה. אך כנגדה נשמע קול אחר, חוצה מגזרים ומאבקים, הקורא לכינון מחדש של ישראל כמדינת רווחה מג–שימה את ערכי הערבות ההרדית והחתירה לשוויון שעמדו ביסוד הזרם המרכזי של הציונות ההיסטורית – תנועת העבודה העברית. תנועה זו עדיין מחפשת את כיוונה לאחר רעידת האדמה שחוללו מהפך 77 ופירוק חלק ניכר מההסתדרות באמצע שנות ה-90, אך לנוכח הצורך המורגש מתמיד בתיקון חברתי נראה כי היא

טרם סיימה את תפקידה.

אחד ממבשרי התחדשות הסוציאל-דמוקרטיה ביש–ראל ודני גוטוויין, מרצה בכיר בחוג לתולדות ישראל באוניברסיטת חיפה, שהוביל בשנים האחרונות מאב–קים חברתיים שונים. הגותו ומחקריו של גוטוויין, העוסקים לרוב בתולדות עם ישראל ובהיסטוריה כלית-חברתית שלו, משמשים מפתח להבנת הגורמים העומדים מאחורי מהפכת ההפרטה הישראלית. לאח–רוגה התפרסם כשעמד לצד ירון זליכה וגיא רולניק במרכז הסדרה התיעודית "מגש הכסף", שחוללה סערה ציבורית בהציגה שלוש וזויות התבוננות שונות על תחלואי הכלכלה הישראלית ועל ההשלכות החמו–רות הצפויות לכולנו כתוצאה מהם.

הגעוע לגולה הוא חלק מהתפוררות הקולקטיב הישראלי

"זו לא חזרה לעיירה בפולין" מבהיר גוטוויין בתשו–בה לשאלה האם יש יסוד להשוואה בין המגזריות היש–ראלית כיום לבין הקיום היהודי בגולה. אולם הערגה הנוסטלגית לגולה שנעשתה אופנתית בעשורים האח–רונים והאימוץ המחודש של היהדות במובנה הגלותי, הוא מסביר, הם סימפטום להפניית עורף למהפכה הציונית. "הגעועים לגלות הם תולדה של התנוונות

"הציונות היא שלילתו של הרעיון המשיחי", מחדד גוטוויין, "ובאותו רגע שסילקת את ביקורת הגולה פתחת פתח לרעיון המשיחי שמנוגד לציונות." באופן אירוני, תנועת-נגד זו למהפכה הציונית החלה מנכסת לעצמה בשיח הישראלי בן זמננו את המונח 'ציונות' תוך שהיא מרוקנת אותו מתוכנו ההיסטורי וטוענת אותו מחדש בערכים ובהשקפות שהם היפוכה של משמעותו המקורית. "ככל שאנחנו מתקדמים במשטר ההפרטה", הוא מסביר, "מושג הציונות משנה את פניו ומתווספים לו רגשות אתניים ולא דמוקרטיים. אנשים שחיים במצב של חוסר ביטחון כלכלי, הצורך שלהם בתחושת שייכות לקולקטיב מפסיק להתבטא בלאומיות המגדירה עצמה על דרך ה'בעד', באמצעות סולידריות חברתית וזיקה למדינה, ומקבל כתחליף לכך משמעות של 'נגד', של שלילת האחר."

גוטוויין מתבונן באופן מפוכח על התהליך שבמס–גרתו כרסמה המדיניות האנטי-חברתית של ממשלות ישראל ברגש ההודעה והמחויבות של היחיד אל העם והמדינה שהוא משתייך אליהם. לפיכך, על השאלה האם יש בו תוכחה כלשהי ברמת הפרט כלפי הישרא–לים היורדים מהארץ הוא עונה שלא. מכיוון ש"מבחינה ציבורית מה שחשוב הן לא החלטותיהם הפרטיות של היחידים, אלא המדיניות והסדר החברתי המכוונים אותן".

ההתחדשות היהודית לא יצרה סולידריות אמתית

מהצורה שבה מנתח גוטוויין את הדרכים שבהן מסתגלת החברה הישראלית לסדר המופרט ובכך תורמת בפועל להנצחתו, נגזרת גם הביקורת יוצאת הדופן בחדותה שהוא מותח על גילויי ההתחדשות היהודית בקרב הציבור החילוני: "תרבות בתי המדרש בישראל מתפתחת כחלק מהעולם הניאו-ליברלי. כאשר כל מסגרות הסולידריות מתפרקות תרבות בתי המדרש יוצרת תחושת יחד יהודי. אולם חוגי ההתחד–שות היהודית לא יצרו סולידריות אמתית." להשקפתו, מדובר דווקא בביטוי להסתגרות מעמדית אליטיסטית של חלקים בשכבות החברתיות המבוססות יחסית. החזרה למסגרות לימוד גלותיות באופיין העוסקות בסוגיות מופשטות ואנכרוניסטיות מנקודת מבט פרטית או לכל היותר קהילתית, מספקת תחליף לפעו–לה ציבורית לתיקון הספירה החברתית הכוללת. מבחי–נה זו, בצורתה הנוכחית מהווה ההתחדשות היהודית – על הא-פוליטיות המובנית שבה – ניתוב של הגעגו–עים ל'ביחד' לאפיקים התורמים להמשך פירוקו, ואימוץ מחודש של דפוסי ההתארגנות הקהילתיים הבלתי ריבוניים שנגרם יצאה הציונות במקור, בגלגול עדכני.

"את כתב האשמה החזק ביותר כנגד בתי המדרש", מזכיר גוטוויין, "כתבה התנועה הציונית כתוצאה מזה שכתבה תנועת ההשכלה." לדבריו, את הניגוד המובהק לדה-פוליטיזציה זו של הזהות מספקת הציונות, אשר יתרונה על פני תנועת ההשכלה היהודית שקדמה לה היה טמון באופייה הפוליטי. בעוד שגם תנועת ההש–כלה "היתה ניסיון ליצור יהדות שמתפקדת במודרנה", הוא מחדד, "הבעיה המרכזית בה היתה שלא הקימה מוסדות כמו שעשתה התנועה הציונית."

גוטוויין לא מתרשם מטיעונים הרווחים בחוגים

מסוימים שלפיהם אם לא יחדש הציבור החילוני את זיקתו ליהדות בצורתה המסורתית, הוא עתיד להישאר דל ורדוד מבחינה תרבותית ורוחנית ונטול שורשים וזהות. "הצגת החילוניות כעגלה ריקה היא טריק שבא לתת לגיטימציה למרות האורתודוקסית", הוא מבהיר. לשאלתי האם לא עלול להיווצר כאן ציבור חילוני ה'מפחד' מהמקרא משיב גוטוויין כי "ישראלי מעצם היותו דובר עברית הוא בעל קשר חזק לתנ"ך." אל מול הניסיון לתאר את האורתודוקסיה כגורם השומר על אחרות העם היהודי, הוא מביע עמדה נחרצת אף יותר: "האורתודוקסיה היהודית התגלתה כמערכת שלא יכלה לשמור על העם היהודי והציונות באה להחליפה. המפגש של העולם היהודי המסורתי עם המודרנה היה הרסני ליהדות. הציונות הצילה את העולם היהודי מהתפרקות. ואילו מהפכת ההפרטה מסלקת את הציוני ומחזירה את היהודי."

הפוסט-ציונות – בניין העל של משטר ההפרטה

שלילתה של שלילת הגלות – קרי, הוקעת הניתוח הציוני שלפיו נסיבות הקיום היהודי בגולה עתידות היו להמיט אסון פיזי ורוחני על העם – אינה אלא אחד מהיבטיה של הביקורת הפוסט-ציונית. בעשורים האחרונים מרבים להישמע קולות אנטי-ציוניים או פוסט-ציוניים התוקפים את ישראל על 'כור ההיתוך' שיצרה כביכול בשנותיה הראשונות כאמצעי למחיקת זהותם של העולים וכעדות ניצחת ל'דיכוי' שהפעילה ועודנה מפעילה התנועה הציונית כנגד יהודים יוצאי עדות המזרח, פלסטינים ועוד. גוטוויין, לעומת זאת, מסביר כי כור היתוך הוא תהליך סוציולוגי המוכר בכל מדינות ההגירה המונע בעיקרו דווקא על ידי המהג–רים המבקשים להשתלב בשוק העבודה של החברה הקולטת ואינו נכפה על ידה. העיסוק בכור ההיתוך בא, לדבריו, לטשטש את הדבר שבאמת ראוי לביקו–רת, אך אינו הולם את שטיפת המוח הניאו-ליברלית והוא הבניית אי-השוויון המעמדי, שבמובנים רבים חפץ גם מוצא עדתי, בשני העשורים הראשונים למדינה.

לדברי גוטוויין, בניגוד להילה החתרנית שהאסכולה הפוסט-ציונית היטיבה לשוות לעצמה, הפונקציה ההיסטורית שמילאה היתה דווקא שמרנית במובהק: מתן הצדקה אידיאולוגית לפירוק מדינת הרווחה היש–ראלית באמצעות הצגת מוסדותיה וגילוייה התרבו–תיים-תודעתיים כדכאניים מיטודם. מאחורי הביקורת הפוסט-ציונית המכוונת כביכול באופן כללי ומופשט כנגד צדקת דרכה של הציונות והדיכוי הגלום בה, עומד לאמתו של דבר ערעור ניאו-ליברלי ממוקד על עצם היותה של הציונות כפי שבאה לידי ביטוי בחזונו של הרצל ובוזום המרכזי של הגשמתה ההיסטורית – זה של תנועת העבודה – רעיון קולקטיביסטי בבסיסו.

גם את ההנחה הפוסט-ציונית שלפיה ישנו ניגוד מובנה בין היותה של ישראל מדינת לאום יהודית לבין צביונה הדמוקרטי אין להבין במנותק מההקשר ההיס–טורי בו עלתה. "ההנגדה בין יהדות לדמוקרטיה היא תוצאה של משטר ההפרטה. לא הכרנו את המתח הזה לפני שנות ה-70."

"הפוסט-ציונות היא בניין העל של משטר ההפר–טה", מחדד גוטוויין. "אפיק מרכזי בפוסט-ציונות בא

כיום מן העבר הימני של המפה הפוליטית, אך גם אנפה השמאלי וגם זה הימני מושתתים על אינדיבי–דואליזם כלכלי. את שניהם מאחדת ההתנגדות לקולקטיביות."

המאבק על המשך הציונות

לשאלה האם לדעתו ניתן לזהות בשנים האחרונות התפכחות ציבורית ממקסם השווא של משטר ההפר–טה, והאם מחאת קיץ 2011 היא דוגמה ראשונית לכך עונה גוטוויין: "כן, בכל העולם יש מאז 2008 התפכ–חות מהרעיונות הניאו-ליברליים. בישראל יש ציבורים שלמים שמבינים שהניאו-ליברליזם הוא רעיון כוזב." הוא מוסיף ואומר באופטימיות זהירה כי "מחאת קיץ 2011 ביטאה את כישלון המשטר הניאו-ליברלי לארגן את חיי הישראלים. אחרי המחאה ניתן לזהות אנשים שלוקחים אחריות על החברה."

"כיום ניתן להבין את משמעות שלילת הגלות כפי שהתכוונו אליה ראשוני הציונים", מסיים גוטוויין

"האורתודוקסיה היהודית התגלתה כמערכת שלא יכלה לשמור על העם היהודי והציונות באה להחליפה. המפגש של העולם היהודי המסורתי עם המודרנה היה הרסני ליהדות. הציונות הצילה את העולם היהודי מהתפרקות. ואילו מהפכת ההפרטה מסלקת את הציוני ומחזירה את היהודי"

באמירה מעוררת מחשבה. בדבריו אלו הוא מצביע על עליית הניאו-ליברליזם בישראל כנסיגה מהישגי המה–פכה הציונית אל גרסה מחודשת של דפוסי החיים שאותם ביקשה לעקור מן העם היהודי. גם אם רבים יוסיפו לחלוק על משנתו הכלכלית, כיום בלתי אפשרי עוד להתעלם מהדעות שדני גוטוויין השמיע כבר לפני שנים. בהגותו הוא מציג עמדה מעמיקה, בהירה וחדה כתער בדבר הסכנות הנשקפות לציונות ממשטר ההפ–רטה, אשר חלקן מתממשות כבר בזמננו. מבחינה זו, מאבקו הוא המאבק על המשך הציונות, בתקופה שאחרי 'העלייה בחומה' - החזרה המאורגנת כבחומה (גוש אחד) לארץ ישראל שנגדה יצאו החרדים האנטי-ציונים. זהו המאבק על 'החומה' עצמה – על האפשרות לקיומה של חברה ישראלית מלוכדת וסולידרית שבנו–תיה ובניה נוטלים במשותף אחריות וריבונות על גורלם באמצעות הסדרה דמוקרטית של המרחב הצי–בורי שהם חולקים.

וב הנסתו עצל הגלות

ד"ר אודי מנור מציע מבט מחודש ומפתיע על שלילת הגלות, מכריד

בין מיתוס למציאות – ומבהיר מדוע מדובר בלא פחות מתמצית

מהותה של הציונות, שנותרה חיונית מתמיד

אודי מנור ✎

שחקים ומספרים

א: שלילת הטלה מנוויה דמונרפית זה הנל הנלים

נתחיל בתרגיל חשבוני דווקא. נגיד שמיד אחרי 1897 היו עולים ארצה בכל שנה 10,000 יהודים. נזכיר למי ששכח שבשנת 1897 היו בעולם כ-10 מיליון יהודים. בחשבון פשוט אם כך, ואף בלי להתייחס לריבוי טבעי תוך כדי תהליך זה, 100 שנה היו עוברות לפני שכל היהודים היו עוזבים את הגולה ועולים לארץ ישראל.

התרגיל החשבוני הפשוט הזה אמור לשים פעם אחת ולתמיד את הוויכוח על שלילת הגולה בפרופורציה הנכונה. הנה זה, בקיצור: גם אם כל הציונים התכוונו לשלול את הגולה באופן מוחלט; גם אם כל הציונים היו משוכנעים באמת ובתמים שכל היהודים הם ציונים טבעיים, כך שאם רק יזכירו להם את ארץ האבות, הם יקומו כאיש אחד ויתחילו לנוע לארץ ישראל; גם אז היו חולפות בערך מאה שנה לפני שזה היה קורה.

אגב, ההערכה בדבר 10.000 יהודים לשנה היא הערכה מאוד מאוד מפליגה. כושר הקליטה השנתי של נמל הכניסה הראשי לארץ ישראל בשנת 1897 - נמל יפו - עמד מן הסתם על שליש מהמספר הזה. די אם נזכיר את העובדה שבשלוש העליות הראשונות קצב העולים השנתי הממוצע עמד על 2000 לכל היותר.

זאת ועוד. אם נהפוך לרגע את ארה"ב לארץ המו–

בטחת ונגיח שבאורח פלא מיליוני היהודים שהיגרו

לשם במקביל לשלוש העליות הציוניות הראשונות (1878 עד 1923) הגיעו לארץ ישראל, הנה החדשות– השוכרות חברים: ב-1897 חצי מיהודי העולם חיו ברו– סיה. 5.15 מיליון נפש. ואילו אחרי 17 שנות הגירה נמרצת - בשנת 1906 לבדה הגיעו לחופי ניו יורק (נגיד שזה יפו) 150,000 איש (!!!) - עמד מספר יהודי רוסיה על... בדיוק. 5.15 מיליון יהודים.

במלים אחרות, אם נגיד לצורך העניין שרוסיה היא הגולה ואמריקה היא ארץ ישראל, הנה למרות הצבעה נמרצת מאוד ברגלים, כלומר למרות עלייה אדירה לארץ המובטחת, נותרה הגולה המספרית בעינה. מדוע? בדיוק. בשל ריבוי טבעי שכיסה את גרעון ההגי– רה ביחס מדויק של 1:1.

לא עוד!

א: אז מה זה בכל זאת שלילת הנחות

לא, בניגוד לאגדות רווחות שלהשתרשותן אחראי הרצל בעצמו, לא דרייפוס הפך אותו לציוני. כאשר הרצל אמר את המשפט הזה ("לציוני הפך אותי משפט דרייפוס") שמו של הקצין הצרפתי המסכן כבר נישא בפני כל מקצה העולם ועד סוף מערב. לא דרייפוס הפך את הרצל לציוני ורק הרצל יודע מדוע הוא נהיה ציוני.

אבל העובדה שמשש על סף הפיכתו של הרצל לציוני הוא ירד לעומק בעיית הבעיות של הגלות המודרנית היא העניין המרכזי כאן. כי שלילת הגלות שהובילה למסקנה הציונית טומנת בחובה את תמצית משמעותה של הציונות. כי שלילת הגלות - גם אם לא היתה מובילה למפעל הציוני, שכידוע מימושו היה תלוי ביותר מדי גורמים ושלכן אילו היינו צריכים לשוב ולהמר על סיכויי הצלחתו טוב היינו עושים אילו השקענו בהימור סכום זעיר למדי - היא שורש המפעל הציוני.

ומה היא שלילת הגלות אם כך? הרעיון של 'לא-עוד'. לא עוד חיים יהודיים של התנצלות. לא עוד התנצלות על שהיהודים חכמים או טיפשים יותר; מגעילים או יפים יותר; המציאו או לא המציאו את המונותיאזים; כולם או מיעוטם רוטשילדים; חלקם או רובם רודפי בצע, חמדנים, חרמנים ונוכלים; או להפך: רובם או כולם מרהיבים במוסר ובכישרון ובידענות ובכושר ההמצאה; או שהם קוסמופוליטיים או לחלופין אגואיסטים אטכי– סטיים הכרוכים בלבם ובצווארם אחרי ארץ רחוקה ומעופשת שהיא בעצם בכלל ארץ הקודש ומרכז העולם. מעתה - מרגע 'שלילת הגלות' - היהודי הוא אדם

ואנושיותו היא ביהודיותו ועל תוכנה של זו הוא יתווכח עד גרון ניחר עם עמיתיו היהודים, תוך שהוא והם מבטי– חים אחד לשני לא להסכים על כלום, להוציא דבר אחד: שהם יהודים. הרצל כהרגלו סיכם את העניין בקיצור נמרץ שלימים עוות והוצא מהקשרו: ציונות היא קודם כל שיבה ליהדות.

לא ליהדות של תרי"ג מצוות (אם כי גם זו אופציה, שולית, בעובדה, אבל אופציה); לא ליהדות השריריים (אם כי אין שום רע בשריריים); לא ליהדות טהרנית מוסרנית שהציעו רוונצוויג את קסטלר (אם כי אין שום דבר פסול במוסריות ובשאיפה ל'חברת מופת', יהיה מובנה של זו אשר יהיה וגם על זה נתווכח עד זוב גרון); לא ליהדות על פי גרסה שמאלית, ימנית, מרכזית, ליב– רלית או אחרת (אם כי השמאל, הימין, המרכז והליבר– לים, עצמאים ולא עצמאים וגם שמרנים מכל הסוגים כולל פשיסטים יהודים למהדרין יציעו הצעות אך צריך וכדאי וראוי להיות יהודי שמאלי ימני מרכזי ליברלי ושמרני); אלא קודם כל שיבה ליהדות. ליהודיות. לזכות להיות יהודי בלי להתבייש, בלי להסתתר, בלי להצטדק, בלי להתנות, בלי לכשכש בזנב.

זוהי שלילת הגלות על פי הרצל, וזהו שורש הציונות. והרצל ועמיתיו הציונים הבינו מהרגע הראשון שעל מנת לשוב אל היהודיות ואל היהדות במובן שהוסבר לפני רגע, יש לחזור אל הארץ המובטחת אך לא לחכות להב– טחות שיתממשו אלא לממש את ההבטחה כאן על פני אדמה.

ננל ישואל

א: אז מה זה בפועל שלילת הנחות?

הרצל וחבריו לקונגרס הראשון אמרו ועשו. כל אחד עשה מה שהבין ויכול. החלוצים נחלצו; השלוחים שלחו; הסופרים סיפרו; העברים דיברו; והדברים ידו– עים. או לפחות חלקם.

כי מה שפחות ידוע בגלל ההבנה המעוותת של המושג הזה, שלילת הגלות, הוא שהציונים מהרגע הראשון חשבו, אמרו ועשו 'כלל ישראל'. 'כלל ישראל' - ביידיש זה נשמע הרבה יותר טוב (klal yisruel), ולא לשכוח לטבול את הצירוף הזה כמעט בורשט בבקשה, ולמשוך את הקסקט לצד ימין, או שמאל, תלוי בוהות הפוליטית, וגם כיפה סרוגה הולך) - זו הכותרת לפוליטיקה לאומית הלוקחת בחשבון כל הזמן את הלאום היהודי כולו. לא רק את אלו שהגיעו עדי פתח תקווה, וזרון, שכונת מונטיפיורי, דגניה, עין חרוד ונהלל. אלא גם את אלו בפּינסק פּלונסק מינסק מינסוטה מיניאפוליס פּיריאפוליס מונטווידאו קייפטאון וקובלנקה.

בכל אופן על הנייר. לכל הפחות בכוונות. אבל גם במעשים, כפי שההיסטוריונים שלמדו את רזי העבר יודעים לספר. והם סיפרו חוזר ושוב - אבל רבים לא הקשיבו כי הצירוף 'שלילת הגלות' היה תקוע להם באוזן - איך עמדה התנועה הציונית ודרשה בוורסאי למשל, אי אז במאי 1919, בשם הציונות, כלומר בשם הלאומיות היהודית, את מימוש 'זכויות המיעוטים' גם במקרה של היהודים באירופה בכלל ובמדינות רב-לאומיות כמו פולין בפרט.

כי זו כאמור היתה משמעות 'שלילת הגלות'. שהיהודים בפולין - שלושה מיליון אבל מי סופר, גם כשמאה אלף היגרו לארגנטינה ועוד כמספר הזה עלו לארץ ישראל, עד שהגיע היטלר והגיעו עוזריו - ששלושה מיליון יהודים הם לא אורחים בעולם הזה, ולא בפולין ואפילו לא בוורשה. הם אנשים כמו כל האנשים שנולדו אי אז במהפכה הצרפתית שהכריזה ב-26 באוגוסט 1789 שכל האנשים נולדים כאנשים. הם לא בגלות, הם אנשים. ואנשים בעולמנו שצמח אחרי המהפכה הצרפתית הם אזרחים.

ולכן עמדה התנועה הציונית בוורסאי במאי 1919 ותבעה הכרה בכך שהיהודים הם אזרחים כי הם אנשים, והם יהודים כי הם אנשים, ולכן כמו אנשים אחרים הם בעלי הכרה וזהות ותרבות ושפה ובמקרה

מה היא שלילת הגלות? הרעיון של 'לא-עוד' – לא עוד חיים יהודיים של התנצלות. הרצל סיכם את העניין בקיצור נמרץ שלימים עוות והוצא מהקשרו: ציונות היא קודם כל שיבה ליהדות. לזכות להיות יהודי בלי להתבייש, בלי להסתתר, בלי להצטדק, בלי לכשכש בזנב

הריבונות. כי גם בארץ המובטחת אפשר לברוא גטו חדש. גטו שחור ואפל בהרבה אבל. כי הפעם מי שעלול לבנות את הגטו החדש הוא היהודים עצמם. ולא סתם יהודים, אלא יהודים המצוידים בכליה החזקים של הממלכתיות היהודית.

וכשהגלות תקום מחדש בעיבורה של מדינת היהודים, קשה מאוד יהיה לצאת מהגטו החדש שהיא - הגלות הזו - תבנה כאן. כיצד בונים כאן גלות חדשה? בפשטות מצמררת: על ידי הפיכת האזרחות לשיח של זכויות בלבד; על ידי מסירת נכסי לאום לידי מיעוט זעיר של רודפי בצע ועוד בחסות 'המחנה הלאומי'; על ידי טיפוח עוינות מסתגרת ומשיחית כלפי כל מה שנראה מוצג ונחשד ב'רדיפת ישראל'; על ידי טיפוח זהות יהודית שמתחילה בהיטלר ונגמרת באושוויץ; ועוד היד נטויה ובעיקר כאשר היד של השמאל הקיצוני משלבת עצמה עם היד החולנית של הימין הרדיקלי ושתיהן יחדיו בחי– בוק הולך וגובר חונקות או מנסות לחנוק כל חלקה טובה של שפיות, של מתינות, של רצון טוב לגר לאלמנה לתושב ובעיקר לשכל הישר.

עוד לא אבדה תקוותנו לא רק כי היא בת שנות אלפיים, אלא בעיקר כי הציונות של התקווה שנולדה אי או בין 1878 ל-1897 הצליחה לנטוע כאן ולחרוש ולחדש שפה ולבנות אומה וללכד יהודי-גלות שבאו הנה מ-102 ארצות ודיברו ביניהם בערך 70 שפות לעם יוצר אחד, שלמרות הכול וכנגד רוב הסיכויים הוציא עצמו ואת עתידו מהגטו החדש, שלל את הגלות והנה הוא חי וקיים וגדל וצומח.

וכל זה קרה החל מ-1878 ואולי מעט לפני, וב-1897 ואחרי, ובשנות ה-20' ה-30' וה-40', גם בזכות אנשים שרצו ועלו וחלמו ובנו, אבל בעיקר בזכות מנהיגות שהבינה היטב מה היא ומה היא לא שלילת הגלות. והמ– נהיגות הזו הבינה כי שלילת הגלות היא קודם כל וכאמור חזרתו של היהודי ליהדותו, ליהודיותו, כאן על פני אדמה, לא בעבים מעל.

והדרך חזרה אל תוך הגטו החדש עוברת אף היא למרבה האירוניה ההיסטורית - שלא מתחשבת אף פעם בהצלחות כי בכל רגע נולד הרגע ההיסטורי החדש הרוש הכרעה כאן ועכשיו על פני האדמה - במנהיגות. אכן כן. ההיסטוריה מתעקשת ללמדנו שבדיוק כמו שמנהיגות הוציאה אותנו מהגטו החדש אל הארץ המו– בטחת, כך יכולה לקום מנהיגות בארץ המובטחת ולהשיב אותנו אל הגטו החדש.

"לפתח חטאת רובץ" כתוב אי שם בספר בראשית. וכפי שגורדון אמר על העבודה: במנהיגות לקינו ובמ– נהיגות נירפא. ואחרי 137 שנים כבר אפשר להוסיף: במנהיגות נרפאנו ובמנהיגות נלקה. או נשוב ונירפא.◆

נאן על פני אדמה

א: אז מה זאת אומרת שלילת הנחות בימינו?

ד"ר אודי מנור הוא היסטוריון של העת החדשה (יהודים, פוליטיקה, ציונות, סוציאליזם), מרצה בכיר במכללת אורנים ומלמד באוניברסיטת אריאל. חבר מפלגת העבודה. לאחרונה ראה אור ספרו "יגאל אלון - ביוגרפיה פוליטית (1949-1980)" בהוצאת דביר– זמורה ביתן

נרדת לסוף דעתם

ניכור? פינוק? ייאוש? אלעד אהרון צולל לתוך עולמו הפנימי של הישראלי הנווד – וחושף את המניעים, הקונפליקטים והדילמות המסתתרים מאחורי בחירתם של צעירים לרדת מהארץ אלעד אהרון

הומרו באינדיבידואליזם אמריקאי מיובא באופן ששיקף תהליכי עומק חברתיים-כלכליים שהתחוללו בארץ. יתכן כי אופציית הירידה, גם כאשר אינה ממומשת, מקננת כיום בתודעתם של צעירים רבים שמסיבות שידונו בהמשך חשים היעדר ביטחון או אף חוסר אמון ביכולתם לבנות את חייהם בישראל.

עד המאה העשרים, היהדות חיה ונשמה את הגלות. אמנם, רבות מתפילותיה כונו אל שיבת ציון, אולם שיבה זו – מיוחלת ככל שתהיה – נתפסה כאקט נסי, כחלק ממהלך טופרא-קוסמי שיכלול בתוכו את קץ ההיסטוריה, את ביאת המשיח ואת גאולתו של עם ישראל. כה רחוקה הייתה שיבת ציון על פי תפיסה זו שנשתרשה בתיאולוגיה היהודית, עד כי נראה היה בעיני אבותינו שאותן התרחשויות עתידות להתחולל תחת סדרי טבע חדשים ("וגר זאב עם כבש") שיחליפו את המציאות המוכרת לנו.

כנגד השקפה זו, שלפיה החיים בגלות 'נגזרו מלמ-עלה' עד שיוחלט אחרת, יצאה הציונות בסוף המאה ה-19. את הגלותיות הרוחנית שאפיינה את עם ישראל עד המאה ה-20 ניתן 'לתרץ' בכך שהיהדות דאו לא ראתה את ארץ הקודש כיעד מעשי לעלייה המונית ולהקמת שלטון יהודי טרם ביאת המשיח. אולם כיצד נאפיינו את הגלותיות החדשה בימינו, כשמדינת ישראל היא עובדה מוגמרת ומהווה בית לקהילה היהודית הגדולה בעולם? מה מושך אנשים אל הנכר? או אולי – מה דוחה אנשים מארץ ישראל?

פיתויים וחו"ל מול שורשים נאדו

פיתויים להגר ממדינה למדינה – גם כאשר מדינת המוצא מפותחת – אף פעם לא חסרים. ואכן, רוב האנשים שראיינתי לצורך כתבה זו ירדו מהארץ, או שוק-לים לעשות זאת, מסיבות מעשיות: סתיו עזבה ללמוד וטרניריה באיטליה; ירדן עושה פוסט-דוקטורט בניו-יורק; וחגית ולאח עזבו בעקבות בני זוגן לשווייץ ולק-נדה, בהתאמה. פעמים רבות הזדמנויות תעסוקתיות מעבר לים קורצות ליורדים, בין אם מדובר במשרה ספציפית המובטחת להם, ובין אם בשוק מסוים שקל יותר להשתלב בתוכו בארצות אחרות. כך, למשל, שוק ההיי-טק פורח אמנם גם בארץ, אך פעמים רבות קל למהנדסים ולמתכנתים למצוא הזדמנויות משתלמות יותר בחו"ל. זהו גורם משמעותי בהרהורי הירידה של אורן, אשר נכון לעכשיו עדיין חי בארץ, אך מתחבט כבר כמה שנים בשאלה האם להעתיק את מקום מגוריו למדינה אחרת.

קשה לצאת בהצהרה יומרנית בנוסח "לישראלים יותר קשה לעזוב את מולדתם מלכני עמים אחרים", ובכל זאת, נדמה לפחות שהאתוס הציוני קושר אותנו בחווקה לארץ ישראל. הירידה מהארץ מוצגת כדבר מה מגונה. פעמים רבות מתוספת לה גם משמעות של הפניית עורף – לא רק למשפחה, אלא לאומה כולה – עד כדי כך שהיא נתפסת כמעשה של 'בגידה' בעיני הנשאים. אותה תחושה קשה ביחס ל'עריקה' מן הארץ מלווה לעתים קרובות גם את היורדים עצמם, ומבין

אלו שראיינתי רק אחת, חגית, עזבה את ישראל לטובת חיים עם בן זוגה השוויצרי בלב שלם. עם זאת, אפילו היא מכירה בצורך במדינת ישראל ומעידה על החיבור הרגשי שלה אליה: "אני כן מאמינה שאלו שרואים את עצמם כיהודים צריכים שיהיה להם מקום מפלט עקב הרדיפות שעברו לאורך ההיסטוריה... יש קשר מולד כלשהו לארץ הזו. אני לעולם לא אוכל לשנוא אותה או לא לנסות להגן עליה בוויכוחים פוליטיים בחו"ל, למרות שזה נהיה יותר ויותר קשה בשנים האחרונות."

יתר המרואיינים מתארים את רגשותיהם המעורבים בנושא: הרצון לשיפור מצבם העכשווי דרך מימוש הזדמנות קרייריסטית, לימודית או זוגית, אל מול הפחד מפני הניתוק מן הארץ. "לא רציתי להגיע לפה מלכ-תחילה, אני פה בדיעבד", מבהיר ירדן, דתי בן 31 מהמ-רכו שנמצא כרגע בלימודי פוסט-דוקטורט בניו-יורק. "אני מאוד מקווה שלא אשתקע בחו"ל", הוא שב ואומר בגילוי לב, "אבל היה לי ברור בשנייה שעליתי על המטוס שזה עלול לקרות. אני מקווה מאוד שלא אשתקע."

להפתעתו, גילה ירדן שכיהודי שומר מצוות החיים בגולה רק מקלים עליו: "מבחינה דתית-פרקטית, דווקא הרבה יותר נוח פה מאשר בארץ. בסך הכול, זו יהדות גלותית: כולם מקובצים באותה שכונה מאחורי אותו בית כנסת, יש פה יותר מניינים בבוקר מאשר בבית כנסת בארץ, ואפילו המקווה-כלים נמצא מטר מהדירה בעוד שבארץ הייתי צריך לקחת את הרכב כדי להגיע אליו. כך שאיכשהו יותר קל לשמור פה מצוות מאשר בארץ."

עבור החילונים שראיינתי, הויקה לארץ לא מתק-שרת לדת כמו שחשבה להם השייכות הקיבוצית אל היהדות כלאום וכתרבות. מבחינה זו החוויה היהודית החילונית היא תוצר מובהק של אחד ממאפייניו המ-כזיים של המפעל הציוני – הדגשת ההיבט הלאומי ביהדות. בעוד שלאורך שנות הגלות היהדות, כדת, התקיימה והצליחה 'לפתור' את פרדוקס קיומה בכך באמצעות הסתמכות על חזון משיחי, היהדות החילונית מתבססת על האתוס הלאומי הציוני של עם שחזר אל מכורתו, אל ביתו הטבעי, כאן בארץ. מסיבה זו, ניתן אף להציע כי דווקא היהודי החילוני קשור לארץ בעבו-תות רגשיים שקשה יותר להתירם. זהותו ותחושת השייכות שלו נטועות במרקם החיים הלאומי, החברתי והתרבותי של ישראל ונגזרות מקיומו בארץ, ובחו"ל יהיה לו קשה יותר לשמור על זהותו אלא אם ימצא דרך להתחבר לקהילה יהודית של שומרי מצוות.

יש לסייג קביעה זו בכך שאין ספק כי גם עבור היהודי הדתי ארץ ישראל טומנת בחובה משמעות עמוקה שלא יוותר עליה בקלות. מאידך גיסא, קיימות קהילות של יורדים ישראלים בערים רבות באירופה ובארצות הברית המאפשרות לחבריהן לשמור על השפה, על המורשת ועל התרבות הישראלית-יהודית גם ללא המחויבות הדתית שמכתיבה ההלכה. עם זאת, קהילות אלו חדשות יחסית ויתכן שהן משמשות כמצע ל'נחיתה רכה' עבור היורדים, וספק אם יש באפשרותן לשרוד למשך דורות. על כל פנים, אין להבין מן הפסקה הקודמת כאילו ירידה מהארץ היא בחירה קלה עבור יהודי כלשהו, דתי כחילוני, החי בישראל.

כנו לא מונישים נבית

ובכל זאת, אלו שלא עזבו את ישראל לזמן קצוב – כדוגמת ירדן, שעושה את הדוקטורט שלו בניו-יורק ומתכנן לשוב ארצה במועד מוגדר וברור, עם השלמת לימודיו – כן מעידים על ניתוק, על התרחקות רגשית מסוימת מהקולקטיב הישראלי, שהקלה על קבלת ההחלטה לרדת מהארץ. אם בצעירותם כל המרואיינים לכתבה ראו עצמם כציונים, הקול הבוקע מהשקפתם הנוכחית מעיד בעיקר על ייאוש ועל תחושה של אובדן זיקה למה שהם תופשים בתור ציונות.

כל המרואיינים, גם אלו שכיום אינם מזהים עצמם בתור ציונים, הביעו תמיכה ברעיון שלפיו על מדינת ישראל להוות בית לאומי ומקום מפלט עבור העם היהודי. הדבר מאיר באור אירוני את התנערות חלק מהם מהציונות, מאחר שעמדה זו היא הרי אחת מהד-רכים הפשוטות ועם זאת הקולעות להגדיר את מהותה הבסיסית: מראשיתה חתרה התנועה הציונית לענות בדיוק על שני צרכים אלו עבור הקהילות היהודיות בגולה – מתן בית לאומי ליהודים, שבו יתאפשר להם קיום אוטונומי בכלל תחומי החיים, ושישמש מקלט בטוח עבור בני עמנו ברחבי תבל הנרדפים בשל יהודו-תם. אולם בשל תמורות שחלו בשיח הציבורי בישראל בשנים האחרונות לצד טרנדים פוליטיים עכשוויים, מוצגת הציונות לעתים באופן מסולף היוצר ניכור כלפיה בקרב לא מעט ישראלים שנתרו ציונים במובן המקורי של המונח.

כך, כששאלתי את סתיו האם היא מגדירה עצמה כציונית, היא ענתה: "אני רוצה להגיד שכן אבל אני מרגישה שאני לא עומדת בסטנדרטים שהציבו המיישבים המקוריים של ישראל וגם לא במה שקבוצות מסוימות מגדירות היום כציוני". כשתהיתי למה כוונתה ב"מיישבים האמתיים של ישראל", היא אמרה: "אני חושבת שהמיישבים המקוריים היו הציונים האמתיים, שעזבו הכול מאחור בשביל לבנות מקום שהם האמינו בו. הם היו מוכנים למות ממחלות ולעבוד ימים שלמים כדי להקים יישובים ואני כנראה לא כזאת." השינוי שחל ברגשותיה כלפי הציונות נובע לטענתה מ"השימוש המוגזם במלה בקרב קבוצות מסוימות מהימין שהשתלטו על המונח וגרמו לי להרגיש ורה בארץ". ואף על פי כן, לשאלה האם במקרה שתשתקע באיטליה היא מאמינה שתעודד את ילדיה לחזור לארץ בעתיד, היא השיבה: "אני בטוח אספר להם על ישראל ואבוא איתם לביקורים ואולי אפילו אעודד אותם לנסוע לתקופות כמו למשך הקיץ. וברור שאחנך אותם שמדינתו של העם היהודי היא ישראל."

את הניכור שחשים חלק מהמרואיינים כלפי ישראל הם תולים לאו דווקא בנימוקים פוסט-ציוניים קלי-שאים דוגמת "בגלל הכיבוש" או "בגלל הפשעים שצה"ל מבצע". אורן, למשל, תיאר בפניי את חששותיו מפני השינויים במציאות הפוליטית והכלכלית שהת-חוללו לנגד עיניו בשנים האחרונות:

"קודם כול, אובדן החזון והתקווה המדינית. זה אולי נשמע נדוש, אבל עבורי אובדן של תקווה מיתרגם ישר לכך שלא טוב לי, מה שמתלווה לפחדים ותסכול מחיי היום-יום. כמו כן, בתור הומוסקסואל, אני מרגיש לא מעט דלתות חסומות בפניי – מהרבנות ועד סתם משרדי

"לא רציתי להגיע לפה

מלכתחילה, אני פה

בדיעבד", מבהיר ירדן, דתי

בן 31 מהמרכז שנמצא כרגע

בלימודי פוסט-דוקטורט

בניו-יורק. "אני מאוד מקווה

שלא אשתקע בחו"ל, אבל

היה לי ברור בשנייה

שעליתי על המטוס שזה

עלול לקרות"

"אני חושבת שהציונים

האמתיים היו המיישבים

המקוריים של ארץ ישראל,

שעזבו הכול מאחור בשביל

לבנות מקום שהם האמינו

בו. הם היו מוכנים למות

ממחלות ולעבוד ימים

שלמים כדי להקים יישובים

ואני כנראה לא כזאת"

ממשלה שלא מכירים בי. כל זה מצטרף לעובדה שכמי שמגיע מתחום ההיי-טק, אני מרגיש שהעול הכלכלי בלתי אפשרי עבורי, ולא מצליח לדמיין מצב שבו יש לי דירה - או שכירות הוגנת - בזמן הקרוב."

יוקר המחיה מורגש היטב לא רק בקרב היורדים או אלו השוקלים לרדת. מדובר במאפיין מרכזי של המציאות החברתית בישראל. קשה עד בלתי אפשרי להתעלם מאנומליה כלכלית כמו מחירי הדיוור שכמעט הכפילו עצמם תוך עשר שנים, לפי הנתונים שפרסם השמאי הממשלתי ודוחות בנק ישראל ומבקר המדינה.

נדמה שהזיקה המופחתת לארץ בקרב לא מעט צעירים - אשר מבני נוער ציוניים שספגו את ערכיהם בתיכון הופכים לבני שלושים פלוס הנאלצים להתמודד עם החרדות, הייאוש וחוסר התקווה המלווים כיום גילאים אלו - קשורה להתפרקות הסולידריות שאפיינה את החברה הישראלית בעבר. חונכנו להאמין שמדינת ישראל היא הבית שלנו. בית לא רק במונח הפיזי, אלא גם במונח הרגשי - הבית הוא שנותן לנו את ההרגשה שאנחנו בטוחים, ואנו רוצים להאמין שהמקום שאליו אנו שייכים גם דואג לנו. אולם צמצום השירותים הממשלתיים, ההפרטה, הירידה במעורבות המדינה במשק, המחירים העולים והשחיתות השלטונית מביאים אנשים לחוש חוסר אמן גובר בממשלה וברשויות ולעיתים, גם אכזבה מהמדינה ומהחברה הישראלית בכלל.

סכנה עמוקה למפעל הציוני

הדהרה בכיוון הכלכלי הימני לעבר צמצום מעורבות הממשלה במשק אינה תופעה ישראלית ייחודית, אלא מגמה כלל-עולמית שהחלה מסתמנת בשלהי שנות השבעים, ובשנות התשעים צברה תאוצה משמעותית בד בבד עם הפיכת הגלובליזציה בת זמננו לעובדה מוגמרת. אולם להחלת אותה תפיסה כלכלית ניאולברלית על החברה הישראלית ישנן השלכות מרחיקות לכת במיוחד. האתוס הציוני התבסס על הקמת חברת מופת סוציאליסטית, והמשק כולו נבנה בראשית עצמאותנו על פי מודל של מדינת רווחה, אם גם חלקית ומפולחת. נכון, מלכתחילה לא נתפסו החיים בישראל כ'עסק משתלם': הרבה יותר קל למצוא מקום ללא ביצות, מאשר להתאמץ ליישן ולהילחם במלריה באותו הזמן. אולם עבור יהודים רבים שחיו בגולה, חזון התקומה הלאומית השזור בבניין חברת מופת המושגת תת על ערבות הדדית יצר עוגן שביסס את זיקתם ליישוב העברי בארץ. התהליך שבמסגרתו חדלה המדינה בהדרגה לתפקד כגורם מסייע כלכלית ומלכד חברתית לווה בהתערערות תחושת ה'ביחד' והשייכות המעניקה ערך מוסף לקיומנו כאן. וללא המשמעות

הערכית שמשווה הציונות לחיים בישראל, התשובה לשאלה באיזו מדינה לחיות עלולה להיקבע על ידי שיקולים אנוכיים גרידא.

את הביטוי המוחשי ביותר לקונפליקט זה ניתן למצוא בדבריה של לאה, דתיה הנשואה ליהודי-קנדי שעלה לארץ בעבר במטרה למצוא בת זוג. היא מונה יתרונות רבים וברורים לחיים בחו"ל, אך מחשיבה אותם כנוחות זמנית. לאה אינה מנותקת רגשית מיש-ראל, ומאמינה בלב שלם שתחזור ארצה ביום מן הימים:

"ניסינו כמה פעמים לקבוע תאריכים לחזרה, למרות שידענו שיהיה קשה מאוד כלכלית בארץ כי לא פתחנו לנו שום אפשרות להתפרנס דרך עבודתנו בחו"ל בזמן המגורים בישראל.

לפני מספר חודשים נסעתי לביקור בארץ ופה הגיע המהפך - הבנתי שנוכח לעכשיו, אני לא אחזור. הבנתי שיש פערי תרבות שפשוט התרגלתי אליהם - התרגלתי בעיקר לשפע, להתנהלות הקנדית, לשקט ולסדר.

ראיתי איך משפחות חיות בארץ, בדירות קטנות, לא מרשות לעצמן לצאת כמעט.

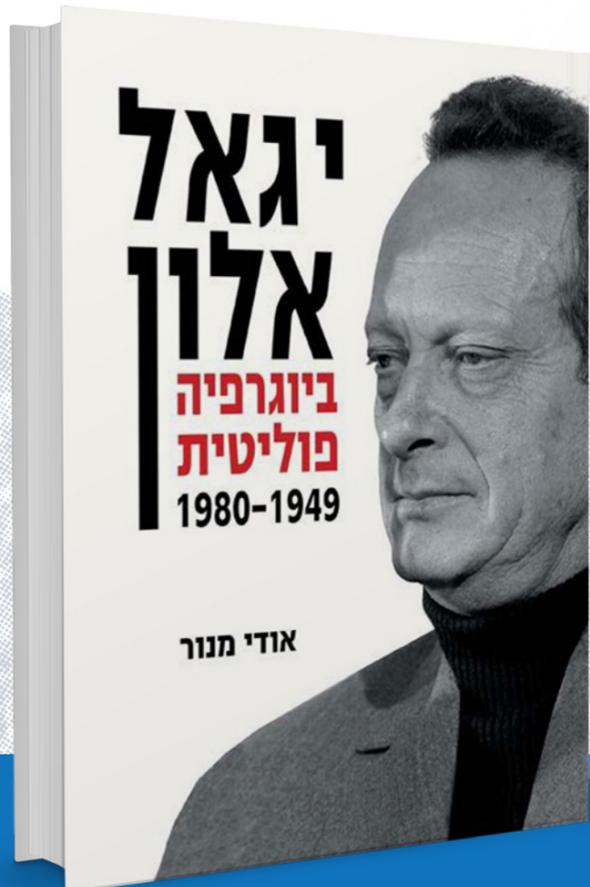
כל היום סובב סביב הלחץ הכלכלי. גם אנשים שיש להם - אני לא מדברת על המאיון העליון ומעלה - לא חיים כמו שיכלו לחיות בקנדה. המדינה לא עוזרת כמעט בכלום כדי להוציא אנשים ממצוקות, שרובן כלכליות. הבנתי שנוכח לרגע זה החיים שלי מאוד מסו-דרים, שאני יכולה להרשות לעצמי לעבוד חצי משרה ולחסוך את המשכורת לקניית בית, בעוד שבארץ אין אפשרות לעבוד חצי משרה ולחיות נורמלי. ובקנדה אנחנו עוד נחשבים למעמד סוציו אקונומי בינוני-נמוך... כאן אני מקבלת עזרה גדולה מאד מהמדינה בקצבת ילדים וסבסוד משפחתיים. אני חיה טוב, רואה את החברות שלי בארץ ויודעת שהן יכולות רק לחלום על חיים כאלה."

נראה אפוא שמערך השיקולים של אלו מבין אזרחי המדינה הבוחרים לרדת מהארץ או מתלבטים בנוגע לכך, חושף סכנה עמוקה הנשקפת לתמיצת מהותו של המפעל הציוני. הציונות בראש ובראשונה נועדה לחבר בין יהודים ולקבץ אותם למקום אחד, שם תבטיח להם לא רק ביטחון פיזי מפני רדיפות, אלא גם אוטונומיה פוליטית, חברתית-כלכלית ותרבותית שביסודה תחושת שייכות ואחריות הדדית. את אותה אחריות הדדית אמורים האזרחים לממש דרך המדינה עצמה, באמצעות רשת ביטחון חברתית-כלכלית. ככל שאותה תשתית סוציאלית מתפוגגת, נראה כי הולך ומת-רופף אחד העוגנים המרכזיים הקושרים בין היהודים החיים בישראל ובינם לבין הארץ עצמה.

"לפני מספר חודשים נסעתי לביקור מולדת ופה הגיע המהפך - הבנתי שנוכח לעכשיו, אני לא אחזור. ראיתי איך משפחות חיות בישראל, בדירות קטנות, לא מרשות לעצמן לצאת כמעט. אני חיה טוב בקנדה, רואה את החברות שלי בארץ ויודעת שהן יכולות רק לחלום על חיים כאלה"

יגאל אלון ביוגרפיה פוליטית 1948-1980 מאת אודי מנור

מתוך הספר:

"עד מותו ראה אלון מחובתו לפעול למען מימושה של מדיניות כוללת שתתמוך באפשרות לעודד חברה עובדת שבמרכזה אדם יוצר עשיר רוח, המכבד את מורשתו האישית והקהילתית, שהיא חלק ממכלול לאומי ואזרחי גם יחד. את הממד ה'פנימי' של החזון הזה ניסה אלון לקדם באמצעות בניית כלכלה אחראית הרואה ברווחת העובד ובשגשוג המשק לא הפכים, אלא משלימים. את הממד ה'חיצוני' הוא ניסח עוד כשלמדינת ישראל מלאו בקושי עשר שנים: 'על ישראל לראות בעמי ערב לא רק את האויב של היום, אלא בעיקר את בעל הברית של מחר. פירושו של דבר, כי על ישראל להתרומם ולהשקיף מבעד למסך החול המדברי הסמיך, שמנסים שליטי ערב להציב ולעבות בין עמיהם לבינינו, ולראות את הפתרון הסופי של הבעיה בדמות השלום ושיתוף הפעולה'.

ראוי כי בשיח הציבורי בישראל יצוטטו חזר וצטט דברים אלו, ולא אותו קטע מ'נאום נחל עוז' של משה דיין, שגם הוא בא לעולם באמצע שנות ה-50... אלון סבר ש'מסך החול' של העוונות והשנאה - שמלכתחילה אינו נחלת כל 'הערבים' באשר הם - עתיד להתפזר גם באמצעות צעדים שהיהודים ינקטו. דיין, לעומת זאת, עמל ככל שהיה יכול כדי להבטיח ש'מסך החול' הזה רק ייעשה עבה וסמיך יותר."

מה שמד על היהודים כנעם?

דב בן מאיר בוחן את דרכי ההתמודדות המגוונות של היהודים עם האתגרים שהציב בפניהם הקיום בגולה– ומפריך את תעמולת הכזב האנטישמית לפיה היהדות איננה לאום ✚ **דב בן מאיר**

חלק ראשון

כשהחליטו היהודים להיבדל מהעמים בהם ישבו כמיעוט, ולהקים לעצמם מדינה משלהם (בעמל רב ובדם רב), סרבו מדינות רבות להעניק לה הכרה בטענה כי היהודים אינם עם אלא דת בלבד, ולכן אין הם זכאים למדינה לאומית משלהם. לטענת רבים בעולם, אין להקיש מיהדותו הדתית של אורח אנגלי, כי הוא גם בן עמו של אורח תימני או אתיופי המתזקקים באותה אמונה והנאמנים לאותה דת. כך לפחות כתוב היה במשך שנים רבות ב"אמנה הפלסטינית" שחברה בשנת 1964. ואף על פי שנעשו באותה אמנה "תיקונים קוסמטיים" כדי לאפשר משא ומתן ישראלי-פלסטיני, התפיישה שלעיל המבקשת לשלול מהעם היהודי את הזכות להגדרה עצמית חיה וקיימת בתודעת חלק ניכר מהמוסלמים, והיא אף מחריפה בהגדרותיה בתורתם של "האחים המוסלמים", החמאס, השיעה האירנית, החיובאללה והתפיסה הווחאבית. אישור רשמי לכך ניתן בהופעותיו הפומביות של נשיאה הנבחר של אירן מצד אחד, ובהצהרתו של שר החוץ החמאסי של הממשלה הפלסטינית החדשה (מתחילת חודש אפריל 2006) שפסק כי "אין מקום בעולם למדינה יהודית", מצד שני.

דומה כי מאז יציאת מצרים, לא פסק העולם מלעסוק ביהודים ובמהות היהדות, כפי שבאו לידי ביטוי במו– נותיאזום; בהסתגרות הרמטית כמעט מפני העולם החיצוני ("הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתערב"); ביכולת ההסתגלות של היהודים לתנאי קיום משתנים ובהיות ישראל מדינה דמוקרטית ופתוחה, עם ביקו– רת מבפנים; וכאשר כל עיתונאי ומשקיף חיצוני יכולים לחדור לתוך מרקם החיים שלה ולדלות מתוכו את אותם הרכיבים התואמים את מגמת ביקורתם הנוקבת - אין פלא כי ישראל, דרך התנהלותה וחייה מוקעים כל יום אל עמוד הקלון של אמצעי התקשורת העול– מיים. ואילו החטוטרט האנטי-דמוקרטית אותה נושאות כל מדינות ערב וכל מדינות האסלאם (פרט לטורקיה) מתקבלת על ידי העולם המערבי-הנוצרי כהכרח שיש לחיות עמו, בגלל "המציאות המיוחדת" של אותן המדינות ואותם משטרים טוטאליטריים.

ישראל חייבת אפוא לצאת למערכת מגננה יוזמה ואגרסיבית, הן כמדינה החברה במשפחת העמים והן כמדינתם של היהודים. ועל מערכה זו להיות מכוונת בראש ובראשונה נגד הניסיון השקרי להטיל ספק להיוועץ כלל בממשלתה הריבונית של ישראל.

כך נהג מזכיר האו"ם האמרשלו, אשר העז לתת

למדינה היהודית הצעירה פקודות עשה ואל תעשה, דבר שלא העז לעשות ולו גם עם הקטנה במדינות העולם.

כך נוהג האו"ם גם היום בהעלימו עין מהעובדה שיש מדינות החברות בארגון המצהירות בגלוי שמטרתן היא השמדתה של חברה אחרת באו"ם, הלא היא מדינת ישראל - ואין פוצה פה ומצפצף.

אין מדינה בעולם שנגדה נתקבלו כל כך הרבה החלטות באו"ם ובשלוחותיו, כפי שנתקבלו נגד ישראל.

ובהיות ישראל מדינה דמוקרטית ופתוחה, עם ביקו– רת מבפנים; וכאשר כל עיתונאי ומשקיף חיצוני יכולים לחדור לתוך מרקם החיים שלה ולדלות מתוכו את אותם הרכיבים התואמים את מגמת ביקורתם הנוקבת - אין פלא כי ישראל, דרך התנהלותה וחייה מוקעים כל יום אל עמוד הקלון של אמצעי התקשורת העול– מיים. ואילו החטוטרט האנטי-דמוקרטית אותה נושאות כל מדינות ערב וכל מדינות האסלאם (פרט לטורקיה) מתקבלת על ידי העולם המערבי-הנוצרי כהכרח שיש לחיות עמו, בגלל "המציאות המיוחדת" של אותן המדינות ואותם משטרים טוטאליטריים.

ישראל חייבת אפוא לצאת למערכת מגננה יוזמה ואגרסיבית, הן כמדינה החברה במשפחת העמים והן כמדינתם של היהודים. ועל מערכה זו להיות מכוונת בראש ובראשונה נגד הניסיון השקרי להטיל ספק בהיותם של היהודים, מעל לכל דבר אחר, עם.

האם לקהילות ישראל בגולה היו וכיום משותפים של עם?

קיימות הגדרות מדעיות שונות (אם כי דומות) למושג "עם":

"קבוצת אנשים ממוצא משותף שיש להם ארץ והיסטו– ריה (אתוס) משותפות, תרבות ולשון אחת ותקווה לעתיד משותף" (מילון ספיר).

"חברה אנושית הנבדלת בדילות יחסית, מבחינה גיאוגרפית, כלכלית, אתנית וחברתית-תרבותית מחב– רות אחרות במשך תקופה ממושכת" (אנציקלופדיה למדעי החברה).

וכן הגדרות נוספות הדומות במהותן לשתי אלו.

הגדרות אלו לא התממשו במלואן בעם היהודי במשך אלפיים השנים (עד להקמתה של מדינת ישראל) בהן היה מפוזר בכל קצווי תבל, ללא מדינה משלו:

לא היתה כל בדילות גיאוגרפית או כלכלית של היהודים מחברות אחרות ולא היתה להם ארץ משלהם: רוב רובם חיו בקרב עמים אחרים.

לא היתה להם שפה משותפת, שכן השפה העברית כמעט ונשתכחה מקרב ההמונים היהודים. רק מתי מעט, לרוב החלק המשכיל בקיבוצי היהודים בעולם, הבין את השפה על בוריה והשתמש בה לצורך לימודי הקודש. רוב היהודים שידעו לקרוא בעברית את התפילות בסי– דור לא הבינו את משמעותן. שפת המקרא לא הפכה לשפה שימושית יומיומית. בני הקהילות היהודיות דיברו ביניהם בשפת הארץ בה ישבו או בשפות ייחודיות שפי– תחו כמו היידיש, הלאדינו, הברברית (בצפון אפריקה) או הפרסית-היהודית (אשר נכתבה באותיות עבריות).

לא היתה להם, במשך אלפיים שנה, היסטוריה משותפת (פרט להיותם נרדפים בכל מדינה בה חיו והפיכתם לקבוצות מיעוט אתניות או דתיות נרדפות).

ניסיונות למצוא מודוס ויונדי של הישרדות יהודית וסניגיה טינה

מציאות עגומה זו הולידה אצל הקיבוצים היהודיים תגו– בות שונות, ולעיתים אף מנוגדות, כדי לשרוד פיזית מצד אחד, ועל מנת ליצור מערך של דו-קיום נסבל עם סבי– בתם הלא יהודית (והעוינת ברוב המקרים) מצד שני:

הסתגרות הרמטית מפני הסביבה הלא-יהודית (בתוך גטאות), כדי להתגונן כקיבוץ אנושי מלוכד מפני הנגי– שות, הפיתויים והניסיונות להעביר יהודים על דתם.

יציאה של יהודים רבים מתוך הגטאות, בעיקר לאחר ש"אביב העמים" של 1848 עורר אצלם תקווה (שבסי– כומו של דבר לא מומשה) כי האמנציפציה שהובטחה לאזרחי המדינות באירופה התיכונה תכלול גם את היהודים. אפילו במידה שיהודים נסבלו בתקופה חשובה זו, נבע הדבר מתקוותם של עמי אותן ארצות כי הדבר יקל על התנצרותם של היהודים ויגרום להיעלמותם כקבוצה אתנית-דתית נפרדת.

ניסיונות של יהודים להידמות לעמים שבקרבם ישבו בלבוש, בשפה ובעיקר בהשכלה חילונית, מתוך תקווה

כי ההידמות הפיזית, התרבותית והאינטלקטואלית הזאת תעזור להתקבלותם בתוך החברה הכללית, לפי העיקרון: "היה יהודי בביתך וגרמני (או צרפתי, או אנגלי) בצאתך".

רבים פיתחו (ומפתחים גם כיום) נטייה לנישואי תערו– בת, אף זאת לעתים מתוך תקווה כי היחסים הבין-משפ– חתיים הקרובים יביאו גם להתקבלות חברתית.

ורבים אחרים הגיעו להמרות דת, בניסיון למחוק כליל את הקשר היהודי, הן מבחינה חברתית-תרבותית והן מבחינה דתית, ומתוך רצון להתמוזג בחברה הכללית (היו גם המרות דת בכפייה, כגון אצל היהודים בספרד ובפו– רטוגל לפני הגירוש וכן בקרב העמים המוסלמים בקרבם חיו היהודים, כמו בפרס).

אך כל אלה לא צלחו: העמים בקרבם ישבו היהודים לא הסכימו להתעלם מן העבר היהודי של מתדפקים אלה על שעריהם. היטלר התחקה אחר "ארייות" של כל גרמני עד דור רביעי; האינקוויזיציה עקבה אחר "הנו–

בחמישים השנים האחרונות לבשה האנטישמיות לבוש נוסף – שנאת מדינת היהודים. זו אינה נובעת מדיכוי העם הכלסטיני, אלא מ"חוצפתם של היהודונים" להקים לעצמם מדינה ככל המדינות, ולדבר

היהודונים" להקים לעצמם מדינה ככל המדינות, ולדבר עם יתר העולם בגובה העיניים, במקום לחכות בכינה עד אשר יחלט על גורלם

צרים החדשים" כדי לוודא שלא חזרו בחשאי ליהדותם; ואצל המוסלמים חזרתו של יהודי שהתאסלם לדתו היהודית נענשה (והיא נענשת גם היום) בפסק דין מוות שאין עליו ערעור.

וכאמור, גם אלה אשר קיבלו את היהודים לקרבם, עשו זאת על פי רוב מתוך תקווה ואמונה דתית (נוצרית) כי יצליחו להטמיע את היהודים בתוך החברה הנוצרית, ולהחזיר את "הכבשה החשורה" לאמונה האמיתית. כך יש להתייחס גם לתמיכה הנחרצת של האוונגליסטים בארה"ב במדינת ישראל, על התנגדותם המוחלטת לנסיגה ישראלית ולו משעל אחד של "האדמה הקדו– שה" השייכת לעם היהודי.

ניסיונות להיבדל חנדתית וחובותית - יצידת אוטונומיה

מצד היהודים היו כמה וכמה ניסיונות להגיע למעין אוטונומיה פנימית. אומנם זו לא יכלה להישען על

גבולות טריטוריאליים תחומים - שכן העמים בתוכם ישבו מיאנו, בדרך כלל, להעניק להם תחום טריטוריאלי מוגדר. תחת זאת הם זכו לעתים לאוטונומיה אישית (כדוגמת האוטונומיה שהתכוון מנחם בגין להעניק לער– ביי הגדה ורצועת עזה). לרוב, הנכונות להעניק ליהודים אוטונומיה נבעה מהטלת מסים קיבוציים על תחומי מגורים רחבים, מסים שהמנהיגות היהודית נדרשה לגבות ולהעביר לקופת השלטון.

הכוח שהוענק בדרך זו לראשי כל קהילה יהודית אפשר להם לגבות מסים גם עבור הקהילה וצרכיה, כולל משלוח תרומות לארץ-ישראל.

דוגמאות היסטוריות למין אוטונומיה כזאת היו:

"ועד ארבע ארצות" - שהוקם באמצע המאה ה-16 והת– קיים כמאתיים שנה. הוועד הקיף ארבעה מחוזות גדו– לים: פולין הגדולה, פולין הקטנה, ליטא ורוסיה הלבנה (ומכאן שמו). הוא הוקם על ידי השלטונות הפולניים– ליטאיים כדי להבטיח את גביית "מס הגולגולת", שהוטל על היהודים ושהממשלה הפולנית הפיאודלית התקשתה לגבותו באופן ישיר. 'כוח הגבייה' שהופקד על ידי השלטונות בידי הרבנים והפרנסים היהודים אפשר להם להטיל מרות על הקהילות גם בתחומים רבים אחרים: להבטיח יושר במסחר, לאסוף כספים למען ארץ-ישראל, לקלוט פליטים מאזורי מצוקה אחרים, להחזיק ישיבות, להדפיס ספרים, ליישב סכסו– כים בין קהילות וכיו"ב.

בראש הוועד עמד פרנס נבחר, ולידו כ-30 עד 70 חברים. כן היו לוועד גובר ומזכיר. מליאת הוועד נפגשה פעמיים בשנה. אולם כמו שהוקם כך גם פוזר הוועד בפקודת הפרלמנט (הסיים) הפולני בשנת 1764.

מדינת אררט של מרדכי עמנואל נוח - ניסיון מעשי יותר לפתרון טריטוריאלי של מצוקת היהודים שנעשה על ידי מרדכי עמנואל נוח (1851-1785), סופר ומדינאי יהודי בארה"ב. נוח הקים מושבה (אררט) כדי שתשמש כעיר מקלט, וקרא ליהודים להתיישב בה. לאחר מכן החל לפעול לפתרון בעיית היהודים על ידי ריכוזם בארץ– ישראל. היהודים החלו אומנם להגיע לארה"ב, בעקבות הפוגרומים ברוסיה ובמזרח אירופה, אך לא לשם הקמת ישות יהודית אוטונומית נפרדת, אלא כדי להתמוזג, מהר ככל האפשר, בתוך החברה האמריקאית.

אולם רעיון האוטונומיה היהודית (דתית ותרבותית) בארצות שמחוץ לארץ-ישראל לא קמל. מהשתברר כי האמנציפציה האירופית אינה עתידה לכלול בתוכה הלכה למעשה גם את היהודים, החלו אנשי רוח ומחשבה יהודים לחפש פתרונות חלופיים להבטחת זכות הקיום היהודית:

הושטת יד למהפכות חברתיות - ההיוואשות משוויון זכויות במסגרת האמנציפציה פינתה את מקומה לתקווה כי השתלבות בתוך תנועות חברתיות אשר הרימו את נס השוויון בין בני האדם, תבטיח גם שוויון ליהודים.

בעקבות זאת (וגם כתוצאה של היווצרות פרולטריון יהודי במזרח אירופה, במחצית השנייה של המאה ה-19), אנו מוצאים יהודים רבים בהנהגות של תנועות אלה (איגודים מקצועיים ומפלגות קומוניסטיות, סוציאליסטיות, מהפכניות ואנרכיסטיות). בין אלו ניתן למנות את רוזה לוכסמבורג, אדוארד ברנשטיין, פרידריאנד לאסאל, פאול לוי - בגרמניה; אוטו

למי שקיווה כי השתלבות בתנועות חברתיות אשר הרימו את נס השוויון בין בני האדם תבטיח גם שוויון ליהודים, התברר עד מהרה כי לערך "שוויון האדם" התווספה בקרב רוב הארגונים – בעיקר ברביה"מ ובפולין – מגבלה אחת: "אכן שוויון האדם, בתנאי שאיננו יהודי"

אם היהודים, טען הרצל, יעזבו את מקומות מושבם ויתרכזו בארץ-ישראל, תיעלם ממילא האנטישמיות. אולם עד מהרה הסתבר כי רק מיעוט מקרב העם היהודי דבק ברעיון. בין השנים 1882-1914 עזבו את מזרח אירופה 2.4 מיליון יהודים, אך רק 60 אלף מהם פנו לארץ-ישראל

באואר, אדולף בראון, פרידריך אדלר, מקס אדלר, ויק-טור אדלר - באוסטריה; לב (ברונשטיין דוידוביץ) טרו-צקי, לאואר מוישבין כגנוביץ, איליה גריגורביץ' ארנבורג, עמנואלוביץ' איסק בבל, גריגורי יבסיביץ' זוננבייב, יאקוב מכאילוביץ' סוורדלוב, קמנייב (רוזנפ-לד) לב בוריסוביץ' - ברוסיה ובברית המועצות; בלה קון, י. רבינוביץ - בהונגריה; ומעל לכל אלה מרחפת רוחו של קארל מארקס, היהודי המומר שהשפיע יותר מכל אדם אחר על עיצוב התפיסה הסוציאליסטית (על כל גווניה, ספיחיה וסטייתיה) בקרב מאות מיליוני אנשים ברחבי העולם.

ההוקמה גם מפלגה סוציאליסטית יהודית בשנת 1897 - ה"בונד" (הברית הכללית של הפועלים היהודים בליטא, רוסיה ופולין) - שנוסף על יעדיה הסו-ציאליסטיים והמקצועיים (כאיגוד מקצועי), דגלה

באוטונומיה תרבותית-לאומית ליהודים בתוך אירופה. גם כאן התברר עד מהרה כי לערך "שוויון האדם" (להב-דיל משוויון האזרח) התווספה בקרב רוב הארגונים (בעיקר ברביה"מ ובפולין) מגבלה אחת: "אכן שוויון האדם, בתנאי שאיננו יהודי". היהודים שעמדו בראש התנועות הסוציאליסטיות והקומוניסטיות שימשו כשעי-רים לעזאזל, עליהם הוטלה האחריות לכישלונות של השיטות הסוציאליסטיות. ההוצאות להורג של מנהיגים יהודים במשפטי הראווה ברוסיה, או משפטי פראג שבע-קבותיהם הוצא להורג שר החוץ הצ'כי-היהודי רודולף סלאנסקי, היו ניסיונות להסיט את דעת הקהל המאוכזת מן החיים תחת המשטר הקומוניסטי על ידי האמצעי שפעל תמיד: האנטישמיות והוקעת היהודים כאשמים בכל כישלון ותקלה.

הנה כי כן, כל האמונות, כל התקוות וכל הניסיונות לפתור את בעיית הקיום היהודי על ידי הצטרפות לתנו-עות ולזרמים שדגלו בשוויון (אורחי או שוויון האדם) לא צלחו. ליהודים לא נותר מקום לקיום אישי - ובוודאי לא לקיום לאומי - שווה בקרב העמים בהם ישבו.

ניסיונות להפוך את היהודי לאזרח העולם

על רקע הכישלונות למזג את היהודים בחברות בתוכן חיו, מעניין לעמוד על ניסיון נוסף שנעשה על ידי הקו-מוניסטים הרוסים-היהודים (הִבְּסְקָצִיָה) להפוך את היהודי לאדם הסובייטי החדש. הביולוג לכאורה טרופים ליסנקו פיתח תיאוריה חדשה (שהותירה את מדע הביולוגיה הרוסי בפגור של עשרות שנים לעומת התפ-תחתו במערב), לפיה ניתן להפוך תכונות המוקנות על ידי חינוך והסתגלות סביבתית לחומר גנטי העובר בירו-שה. תורה זו, שנתמכה באדיקות על ידי סטאלין, הציתה את דמיונם של שליטי ברביה"מ ודחפה אותם לנסות ולייצר בדרך זו "אדם סובייטי חדש". אדם כזה יתנהג, כך הניחו, על פי עקרונות התורה הקומוניסטית ואף יוריש אותם לצאצאיו. ומי אם לא היהודי נבחר למימוש רעיון מהפכני כזה? שכן היהודי היה מטבעו (וכך הניחו מחוללי הרעיון) יצור ללא שורשים מעורים בקרקע המדינה בה הוא יושב, ולכן קל יהיה להנחיל לו ערכים אקס-לאומיים ולנסות להטמיע אותם בתוכו כחומר גנטי. הנהגת היבסקציה ששה לרעיון ופתחה בפעילות נמרצת ליישומה: ביטול הפולחן הדתי, איסור על שימוש בשפה העברית ובשפת היידיש, סגירת מוסדות השכלה ותרבות יהודיים וכיו"ב.

כידוע, הניסיון לא צלח. המנהיגות היהודית-קומוניס-טית המתבוללת של ברביה"מ לא הצליחה למחוק את הצלם היהודי ממיליוני היהודים שישבו במרחבי הארץ-פריה הסובייטית. וכשרק נפתחו השערים, הם זרמו במאות אלפיהם לישראל ולמדינות חופשיות אחרות בעלות מיעוטים יהודיים.

גם הניסיון להשכיח מלבו של המיעוט היהודי ברביה"מ את קשריו עם ציון (את זיקתו הדתית ואף למעלה מכך, את זיקתו הלאומית אליה) על ידי הקמת אוטונומיה יהודית בכירוביג'אן נחל מפלה ניצחת. אחרי 70 שנה של בידוד כמעט מוחלט מהעולם החיצון, קמו למעלה ממיליון יהודים - ביניהם זוגות מעורבים ובני דור שלישי לחינוך קומוניסטי - ושמו פעמיהם לציון.

האוטונומיציפיה

ההיוואשות המחולטת של יהודים רבים מן התקווה להת-קבל על ידי הרוב הלא-יהודי שחיו לצדו, הביאה הוגי דעות יהודים לחפש אחר יוזמות להבטחת המשך הקיום היהודי בתפוצות, והפעם על ידי גטילת יוזמה להיפרדות חברתית-תרבותית מן העמים שבקרבם ישבו:

רעיון האוטונומיציפיה (שחרור עצמי) - מבית מדרשו של י.ל. פינסקר, אותו פרסם בחוברת בשנת 1882, קרא להקמת אוטונומיה יהודית בחבל ארץ מיוחד באירופה, בו יוכלו היהודים לנהל את דתם ותרבותם באופן עצמאי. אולם כיוון שלא נענה, הוא מצא עוד מהרה את דרכו אל החוגים הציוניים (אגודות "חובבי ציון") שהחלו להת-גבש אז ברוסיה, ושהיוו את היסוד לתחילתה של העלייה הראשונה (1882).

הרעיון הציוני - חידוש העלייה היהודית לארץ-ישראל במחצית השנייה של המאה ה-19 הושפע ללא ספק מרעיונות האמנציפציה ומההתעוררות הלאומית של עמים, אשר עד אז היו חלק מאימפריות גדולות (האימ-פריה האוסטרו-הונגרית, האימפריה הרוסית). אולם את המסר הלאומי שכיוון עצמו, כל כולו, להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, יצר בנימין זאב הרצל. הרעיון של הרצל הציע לעם היהודי, בעיקר, פתרון למצב היהודי כמיעוט פרמננטי ברחבי העולם, ולאנטישמיות שקיום זה כמיעוט נבדל עורר.

אם היהודים, טען הרצל, יעזבו את מקומות מושבם וית-רכזו בארץ-ישראל, תיעלם ממילא האנטישמיות, שכן היהודים לא יהיו יותר מושא לרגשות השנאה והדחייה של הרוב הלא-יהודי באותם מקומות. אולם עד מהרה הסתבר כי רעיון הריכוז של היהודים בארץ-ישראל הפך למנת חלקו של מיעוט בלבד מקרב קהילות ישראל: המנהיגות הרבנית התנגדה (עד לשואה) לעלייה לארץ-ישראל וציוותה להמתין עד לבואו של המשיח, ואילו רוב רובם של הנותרים ביכרו - בעת צרה - לחפש מקלט בארצות המערב (ארה"ב, בריטניה, קנדה, דרום אמרי-קה, דרום אפריקה ואוסטרליה) והדירו רגליהם מציון. בין השנים 1882-1914 (שנות העלייה הראשונה והש-נייה) עזבו את מזרח אירופה 2.4 מיליון יהודים, אך רק 60 אלף מהם פנו לארץ-ישראל. ♦

בגיליון הבא יתפרסם חלקו השני והאחרון של המאמר, אשר ינסה להשיב על השאלה המופיעה בכותרת, לפענח את סוד הישרדותה המתמשכת של הלאומיות היהודית ולהתחקות אחר המאפיינים הייחודיים בחיי קהילות ישראל בתפוצות שאפשרו אותה.

דב בן מאיר הוא איש ציבור ישראלי. טרם הקמת המדינה התגייס להכשרת הפלמ"ח בכפר גלעדי ונמנה עם מייסדי קיבוץ מעייני ברוך. בעשורים הבאים מילא מגוון רחב של תפקידים, ביניהם מנהל שירות הפרסומים של מרכז ההסברה, מנכ"ל האגודה למלחמה בסרטן, מזכיר מועצת פועלי תל אביב-יפו, סגן יו"ר הכנסת ומ"מ ראש עיריית תל אביב-יפו. פרסם ספרים, חוברות ומאמרים רבים בנושאי מדינה, חברה וכלכלה

"החינוך הוא מטרה בפני עצמה, אך הוא גם פרוזדור לעולם עתיק, רחב ועמוק ממנו, עולם התרבות הלאומית והכלל אנושית כפי שהצטברה, רובד אחר רובד במרוצת הדורות"
יגאל אלון

בית יגאל אלון בגינוסר, מביא את משנת הציונות ההומניסטית, הערכית והמגשימה של אלון אל בתי הספר, תנועות הנוער, המכינות הקדם צבאיות וצה"ל. אלפי חניכות וחניכים משתתפים בפעילויות חינוכיות מדי שנה, במרוץ אלון ובכנסים שונים.

מחלקת שנת מפנה
גיבוש והכשרה מנהיגותית לחניכי מכינות הקד"צ ומשרתי הש"ש.

מחלקת חינוך לחיים משותפים
מפגישה כ- 2500 תלמידות ותלמידים יהודים וערבים, אנשי חינוך, סטודנטים ומשלחות מחו"ל, למפגשים המייצרים בסיס לחיים משותפים רעיוניים, חינוכיים ותרבותיים.

מחלקת ילדים ונוער
עוסקת בפיתוח אחריות חברתית, אזרחית ופוליטית בקרב ילדים ובני נוער.

תכנית עמדה
קורס הכשרת ראשי מכינות קד"צ, שיפתח באוקטובר 2016.

המכון ליחסי חברה וצבא
בית חינוכי וערכי ליחידות צה"ל, הפועל חינוכית והסברתית בקרב חיילים ומפקדים, ברוח מורשתו הצבאית והאזרחית של יגאל אלון.

להזמנת פעילויות:
yigal.allon.center@gmail.com
הילה 04-6727700 | או לקבלה - 04-6727703

היינו בחרלמים

נעים להכיר – הסיגד: שורשיו בשיבת ציון בימי עזרא ונחמיה, יהודי אתיופיה ציינו אותו בתפילה להתאחד עם אחיהם בארץ וב-2008 הכירה בו הכנסת כיום חג לאומי

– אז למה רוב הציבור הישראלי בקושי שמע עליו?

הדסה ארנון **דן ברא"ז**

לכל האנשים שהמתינו היה דבר מה משותף: כולם ציפו שהאוטובוס יגיע מהר לתחנה ושכבר יהיו נוכחיים במעמד המיוחד, ביום כ"ט בחשוון, יום הסיגד.

רק כשבועיים לפני כן אירע פיגוע קשה לא רחוק משם, אך זה לא מנע מכל קהל העדה להתאסף בהמוניו מכל רחבי הארץ ולצעוד אל עבר טיילת ארמון הנציב בירושלים. חיכיתי לאוטובוס בסקרנות, מצפה לראות בפעם הראשונה בחיי את המעמד. עוד אני מתלבטת עם היתר האם לחכות עוד זמן רב בתחנה או שמא להגיע בעצמנו אל הרחבה, צדה את עיני אישה כבת ששים, כפופת קומה, שהציעה לי לא לבזבז זמן וללכת ברגל. התחלתי לצעוד בעקבותיה.

"הדור של היום מפונק", היא אמרה לי בדרך תוך שאני מנסה להדביק את קצב הליכתה, "כולם מחפשים את מה שנוח להם". היא סיפרה לי שכאשר עלתה לארץ ברגל מסודן, היא וחבריה למסע נתקלו בהמון סכנות בדרך, אך ההנהגה והעדה היו חדורות מטרה ואמונה גדולה, התרגשו וציפו להגיע לארץ הקודש. היא עצמה זכתה לגור בארץ ישראל ולהקים משפחה, וגידלה אחד עשר ילדים בכל כוחותיה.

עוד אנחנו הולכות ורחוב דניאל ינובסקי החל להתמלא באוטובוסים. הקסים, מבוגרים, נוער, ילדים, כולם הולכים בשיירה ארוכה אל עבר הטיילת. צועדת עם כל העדה, בין פרנג'ים בודדים, נעזרתי בחברתי לדרך כדי לראות מאיפה נכנסים. הגענו לתצפית אל מול הכותל. נרגשת, הסתכלתי ברחבה המלאה בגברים ונשים, צעירים ומבוגרים הלבושים לבן במיטב מחלצותיהם ובידיהם מטריות ססגוניות בכל מיני צבעים. גם קבוצות מתנועות הנוער היו שם, ושני סקרנים מהאזור שבאו להביט על תופעה אנתרופולוגית.

"מי זה האיש עם התרבוש הלבן וגלימת התכלת?" התעניינתי. "זה הקס", היא אמרה, "והוא בדיוק מברך את הקהל". הבטתי על קופסת השטרות הגדולה. זה להתרת נדרים", היא הסבירה, "והכסף הולך לצדקה".

מאוד רציתי לקבל ברכה מהקס, הרי לא בכל יום נקרה בדרכי אחד ממנהיגי הרוחניים של יהדות אתיופיה. נדחקתי בין הקהל. המשימה לא היתה מסובכת כל כך, בתור פרנג'ית לבנה כמעט יחידה נתנו לי לעבור בקלות. "אני אברך אותך גם בשפת הגעז (שפה קרושה הידועה רק לקסים, מנהיגי העדה, הא) וגם בשפת הקודש" אמר לי הקס בהארת פנים, "את אדם טוב". הוא בירך אותי שיהיו לי יושר פנימי ומצפון טוב ונכון, ושהקב"ה יצליח את דרכי. מוארת יצאתי ממעגל המתברכים אל עבר שלוש מדריכות מתנועת נוער, "איזו ברכה קיבלתי עכשיו, אל תשאלו, כדאי לכן לקבל גם, ברכה מקס מלומד". הן הביטו אל עבר ציבור העדה, חייכו בסלחנות והמשיכו לסמס בפלאפון. לא נרגעתי, רציתי לשתף עוד מישהו בברכה שקיבלתי, "את יודעת שקיבלתי ברכה מהקס?" פניתי אל אישה מבוגרת פרנג'ית אחרת. לשמחתי היא התלהבה מדבריי. "כן? איפה? גם אני רוצה." הסתבר לי שהיא מחנכת של כיתת עולות, ולראשונה בחייה לקחה חופשה מהעבודה כדי לעלות לירושלים ולהיות נוכחת במעמד. התקרבנו אל עבר התצפית לכותל, מקשיבות לכל המלים, כשהמשפחות חוזרות אחרי הקסים בקול. הצטערתי שכל התפילות

היו בשפת הגעז ולא הצלחתי להבין את הנאמר. "צריך להציב מסכים גבוהים, שלא יסתירו את הנוף של העיר העתיקה, עם תרגום לעברית של התפילות ודברי הקסים. חשוב להנגיש את האירוע" אמרה לי לפתע המחנכת, כמו קוראת את מחשבותיי.

לאחר התפילות עלה קס מבוגר ודיבר על כך שזהו יום של חשבון נפש לעם ישראל. "ביום הזה כולנו צמים, כמו בימי עזרא הסופר" הסביר לי מישהו אחר. הקס אמר שהאחדות חסרה לנו כל כך בעם ישראל, וביום זה אנו קוראים לאחדות ועושים תשובה על ידי צום על חטאינו, ובין היתר על כך שהתרחקנו האחד מהשני.

אחר הגיעו מספר חברי כנסת למעמד. "לא אמרו על זה כלום בחדשות, לא שמעתי שום אזכור של חג הסיגד בתחנות הרדיו ובקושי ראיתי מודעה קטנה בעיתון בנושא, כולם מדברים על הפיגועים" אמרה לי המחנכת. לפתע עלה נשיא המדינה רובי ריבלין על הכמה. אנו חטאנו כלפי בני העדה האתיופית, הוא אמר. לא השכלנו ללמוד מהמסורת, ממערכת הערכים האמונית, מהכבוד, מהצניעות... עוד מלותיו מהדהדות באוזניי, הרגשתי מעט אשמה. הרי גם אני חלק מעם ישראל. איך אין לי כמעט שמץ של מושג על החג הזה?

יום של חשבון נפש

מבולבלת קצת פניתי אל הרב סולומון מברטו, הממונה על עולי אתיופיה באנף הגיור במשרד ראש הממשלה. "יום הסיגד משמעותו להשתחוות, מלשון סגידה" הסביר לי הרב. "יש לי זיכרונות רבים מהחג באתיופיה. אני זוכר שבגיל חמש קמתי מוקדם בבוקר ללכת לכפר הראשי, עלינו על הר גבוה והיתה התרגשות רבה, משפחות שלמות - אנשים, נשים וטף - התקבצו לבושות לבן על מנת לשמוע את הקסים, רועי העדה ומנהיגיה, קוראים את התפילות ומחזקים את העם, כמו שכתוב בספר נחמיה - ויאספו כל העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער המים' (נחמיה, ט, א). האורית, ספר התורה של העדה, היה פתוח, כספר התורה שפתח עזרא הסופר בזמנו - זיפתח עזרא את הספר לעיני העם' (עזרא, ט, ה)".

מה המהות של היום, הרעיון שמאחוריו?

"כל מהות יום הסיגד היא להתחזק בזהות היהודית ובזיקה לירושלים. ביום זה היו יהודי אתיופיה משתחוים ומתפללים על מנת להזכיר לעצמם את מתן התורה בהר סיני, את מעמד החזרה בתשובה שערכו עזרא ונחמיה בשוכם מגלות בבל ואת התחייבות היהודים להיות נאמנים לתורת משה ולירושלים עיר הקודש".

בספרו "מסיני לאתיופיה" מציין הרב שרון שלום שבמ-עמד זה, מלבד הקריאה בספרי עזרא ונחמיה, מתפללים על ירושלים, כהן קורא לקהל לשמור על חוקי התורה, והקסים קוראים את מעמד הברכה והקללה המוזכר בספרי ויקרא ודברים (ויקרא כו, דברים כז-כח) וכן קטעים מספרי תהילים, מלכים, ישעיהו ודניאל. למה דווקא קטעים אלו?

"הקסים, מנהיגי העדה שמתמסרים רק ללימוד והוראת התורה, קוראים את פרשת התוכחה, 'כי תבאו', על מנת להזהיר את העם כי עליו לקיים את

התורה לפני הכניסה לארץ. הקריאה בספר עזרא נועדה גם כן לחזק את העם מבחינה רוחנית.

המזמורים מספר תהילים קשורים לתפילה לעלות לארץ ישראל, ומספר ישעיהו קראו נבואות טובות שעניינן קיבוץ גלויות של עם ישראל בארצו."

ראיתי במעמד שהקהילה נותנת כסף ושהיא צמה. מה המקור למנהגים הללו?

"הקסים, מנהיגי העדה, תיקנו שביום הסיגד מתיירים נדרים, מעין יום כיפורים קטן. ביום זה יהודי אתיופיה שהו במשך כמעט כל היום בצום, ובעת שעלו להר נשאו על ראשם וכתפיהם אבנים קטנות לסמל את קבלת עול מלכות שמים, ככתוב בספר נחמיה - 'נאספו בני-ישראל בצום ובשקים ואדמה עליהם' (נחמיה, ט, א)."

למה לציין את היום דווקא בכ"ט בחשוון?

"ישנה טענה שהיום מתקיים במכון חמישים יום לאחר יום הכיפורים. הסיגד לפיכך מגשר בין חשבון הנפש של הפרט שזמנו יום הכיפורים, לבין חשבון הנפש של הכלל על הגלות ועל מצב האומה. במשך שבעה שבועות אנו סופרים את הימים מהתשובה האישית של יום הכיפורים ועד לתשובה הכללית של עם ישראל כקולקטיב."

אך לכאורה היינו אמורים לקיים יום זה בכ"ד בתשרי, בתאריך בו קראו העם, עזרא ונחמיה את התורה ואמרו וידוי ותחנונים (נחמיה, ח, ז). מדוע התאריכים אינם תואמים?

"לכן אני סבור שמי שקבע את התאריך שבו מצוין הסיגד הם חכמי ביתא ישראל, זקן אחד אמר לי שהדבר נעשה לפני כ-600 שנה. כאשר הם קבעו את היום הזה הם רצו ליצוק לתוכו תוכן, והתאימה לכך במיוחד מורשת עזרא ונחמיה - קריאת התורה בפני הקהל, האיטור על תחונת עם נוכרים, הכמיהה לשיבה מהגלות, התביעה להקפיד על דיני טומאה וטהרה. לכל אורך תולדותיהם נרדפו יהודי אתיופיה על ידי מיסיונרים וכתות שונות שרצו להמיר את דתם, ויכול להיות שהיתה צרה גדולה שקרתה בכ"ט בחשוון או סמוך לאותו היום, כמו בימי אסתר ומרדכי, וחכמי העדה רצו לחזק את העם בעת צרה, ומצאו במקורות דרך לעשות זאת באמצעות דברי התוכחה המהולים בעידוד המופיעים בספרי עזרא ונחמיה.

היום הזה הוא לא חג. חג קשור באוכל ומעלים בו קורבן חגיגה. זהו יום תענית, כמו יום כיפור, זיכרון תרועה, יום של חשבון נפש כללי. בשום מקום אצל יהודי אתיופיה הסיגד לא נקרא חג - זהו יום הלל, שבת והשתחוות לקב"ה. בארץ ישראל רצו להלביש על היום נופך חגיגי יותר ולכן קראו לו חג הסיגד."

כמו לפני קבלת התורה

גדי יברקן, ראש המכינה הקדם צבאית בארי ע"ש ברל כצנלסון, התוודע למנהגי יום הסיגד עוד בילדותו המוקדמת. "היינו עולים לעיר סמיין - מעוז היהודים, שריד לממלכה היהודית", הוא מספר.

מה, באתיופיה היתה ממלכה יהודית? התפלאתי.

"כן, ועוד איך, לפני כשש מאות וחמישים שנה, ממלכת הגדעונים. זו הקהילה היחידה מקרב עם ישראל שגלה לתפוצות שהיו לה אוטונומיה של ממש

ואף כוח צבאי, והיא הפיצה את היהדות על פני כל אתיופיה. זו היתה הקהילה היהודית המסודרת ביותר מבחינה כלכלית, ביטחונית, משפטית ורוחנית. בכל אופן, אני זוכר בתור ילד בעיקר את התפילות לעלייה לירושלים. כל דור ראה עצמו כאילו הוא עלה לירושלים. אני זוכר שהיינו שומעים בדמעה את התפילה של הקסים, ממש כמו בת קול שבקעה מהשמים. מתו-רגמנים תרגמו עבור הציבור הרחב לשפה עממית את מה שאמר הקס בשפת הגעז, השמורה למנהיגי הרוחניים של העדה. באותו יום כל היהודים מכל הכפרים התכנסו בסמיין וזה היה גם מפגש חברתי - אנשים אירחו האחד את השני ודיברו כל הזמן על עלייה לירושלים."

מה היה תוכן דברי הקסים בדרשותיהם לעם?

"הקסים דיברו בעיקר נגד התבוללות. מי שמתבו-לל, מי שיוצא מהקהילה, אין לו חזרה. שמירת השבת והטהרה הודגשו בכל הזדמנות. דיברו גם על מצוות שבין אדם לחברו - על מתן בסתר ודאגה לחלשים בקהילה."

הרב שחר איילין, רב הקהילה האתיופית בשכונת קטמון שבירושלים, עלה מאדיס אבבה במבצע שלמה כשהוא מטפל לבדו בששת אחיו הקטנים. גם בו הותיר רו חוויותיו כילד בחג הסיגד רושם עז.

"הייתי בן 12. אני זוכר שהתכווננו למעלה מחודש לחג קדוש וטהור. כיבסנו את בגדי החג מראש, כמו לפני קבלת התורה. עלינו לכפר אמבובר שבמחוז תיגראי, מקום רחוק מאד, הליכה של שבועיים מיישוב מגורינו. כשהגענו זכינו להכנסת אורחים - כל אנשי הצפון הכינו את הקרקע לקראת בואן של רכבות מעמך ישראל. נהגו לציין את חג הסיגד מיד אחרי החורף, באביב, כמו ימות הפסח. זו תקופה עם מזג אוויר נעים, שבה נהנו האנשים מרווחה כלכלית יחסית ויכולים היו לעלות ממחוז למחוז, כשהם מביאים עמם תבואה חדשה מהשדות. באמבובר היה ואדי שבצדו האחד עמדו הגברים ובצדו השני הנשים, והתפילה נמשכה כל היום כולו. הקסים עומדים על ההר, מתפללים ומברכים את העם. ההר מלא באנשים עטופים בגלימות לבנות, כאילו נשפך על הכביש חלב, וההכנות בשיאן: שוחטים 30-20 שורים ומכי-נים ברוב שמחה מאכלים של העדה - 'כי כבר רצה האלוקים את מעשיך'. בנוסף לכך נהגו לקרוא את עשרת הדברות. זכיתי לפגוש את כל הקרובים שלי מצפון ומדרום."

כמה זמן נמשך האירוע?

"נהוג לחשוב שהאירוע היה יום אחד, אך למעשה הוא נמשך לפחות חודש, שבמהלכו נערכו המון מסיבות הודיה של אנשים שרצו להודות לקב"ה על ניסים, והקריבו קורבן כמו קורבן השלמים שנהגו להקריב בבית המקדש לתכלית זוהה.

הסיגד חיבר את כל יהודי אתיופיה ביחד. אתיופיה היא ארץ ענק שתושביה מדברים בשבעים שפות, וקל היה להיעלם בה ולהתנתק מהיהדות. אולם בעוד שלא מעט יהודים ברחבי העולם נטמעו בין העמים, יהודי אתיופיה רצו לשמור על זיקתם למורשתם הרוחנית למרות הקושי הנובע מן ההתבוללות והמרחק בין הקהילות היהודיות. בנוסף לכך היה חשוב

החלוץ

תכנית חינוכית משותפת למדרשה באורנים, לבית יגאל אלון ולמכינות הקדם צבאיות שהחליטו להצטרף אליה: גליל עליון, מיצר, חנתון, רבין, בינ"ה ו"הירושלמי"ת.

התכנית מעודדת צעירים ברוח הציונות השוויונית וההומניסטית, להיות אזרחים אקטיביים, מובילים ומנהיגים במערכת הביטחון, בשירות הציבורי, במערכות החינוך, במערכת המוניציפלית, במגזר השלישי ובמגוון עמדות השפעה ומעורבות חברתית. היא מושתתת על בחירת החניכים והחניכות לחיות חיים של מעורבות חברתית והשפעה בחברה הישראלית.

כלל-ישראלי ונכון לעכשיו מצוין בעיקר בקרב קהילות העדה, עמממה ושחקה משהו מזהירו ומשמ-עותו המקוריים. "לצערי בימינו חלה ירידה בהתחב-רות של הנוער לחג", מספרת אברש בן ברוך, אשת חינוך ופעילה בתנועת היימנות 'אמונה' באמהרית), ששמה לה למטרה לחזק את הלכידות החברתית בקרב עם ישראל ואת הזיקה למורשת היהדות, ובכלל זאת למורשת יהדות אתיופיה. "רבים מבני הנוער לא מכי-רים את המהות המקורית של היום - יום צום, תשובה ותפילה. בטיילת מקימים דוכני אוכל ודיסקוטקים, שרים ורוקדים ריקודים לוועזים ויש כאלו שמסתו-בבים שיכורים. היום הפך ליום חגיגה. באתיופיה זה היה יום רוחני לגמרי. היחידות שעוד איך שהוא מכוונות למהות הן תנועות הנוער הדתיות. כבני נוער היינו מקבלים את הקסים שיורדים מהבמה ונותנים להם כבוד. בהיימנות, יום לפני הסיגד היינו מקיימים ערב של חשבון נפש הקשור לקהילה. היינו מזמינים רבנים וקסים, לאו דווקא אתיופים, ומתחברים לשו-רשים. בעינינו יום הסיגד הוא בסופו של דבר יום של אחדות וחיבור - חיבור בין אדם לחברו, ובין אדם לקב"ה. וזה דבר שחסר מאוד בחברה הישראלית כיום."

האם זכר למעמד קריאת התורה התקיים על ידי עם ישראל כולו בעבר או שמדובר במנהג שהחלו כוהני העדה האתיופית? לדעתי אין זה משנה כל כך. מה שבטוח הוא שהיום הזה קיבל בעינינו משמעות עמוקה.

המסר של יום הסיגד באתיופיה היה געגועים לירושלים, עידוד העם לשמירת התורה וחיוק הזהות

ליהדות אתיופיה להיות קשורה ליהודים בארץ ישראל, מה שהזכיר לי את הסיפור בספר יהושע על שבטי ראובן, גר וחצי המנשה שהתגוררו בעבר הירדן המזרחי, רחוק מיתר העם, והקימו מזבח על מנת להת-חבר לשאר שבטי ישראל".

לא רק של יהודי אתיופיה

ירושלים היא עיר שמאחדת בין כל שבטי ישראל, נזכרת בדבריו של הנשיא ריבלין, עיר ששייכת לכל השבטים. בלי שבט אחד ירושלים לא יכולה להתקיים. ואנו חטאנו בגאווה, בהתנשאות, בקרירות. בני שבט דן עלו בשארית כוחם לארץ ושתקו במשך שנים, אמר נשיא המדינה. כבר ב-2008 התקבל בכנסת חוק הקובע את הסיגד כיום חג רשמי של מדינת ישראל. תהיתי בלבי מה נעשה מעבר לכך על מנת להעלות את היום למודעות הציבור הרחב.

"החג עצמו, חשוב להבהיר, הוא חג של עם ישראל ולא רק של יהודי אתיופיה" מתקומם יברקן. "העובדה שמייחסים את החג רק לעולי אתיופיה מעידה על בורות. מה הרעיון שמאחורי החג הזה? מה מטרתו? יותר מבכל תקופה אחרת זו הודמנות להודות ולהת-פעם מהקמת מדינת ישראל, מעם שחודר לארצו ודואג לחלשים, לשוויון, לדמוקרטיה."

נראה כי העובדה שהסיגד טרם הפך לחג לאומי

27 / 26

ונשונע עיניניים

שבעה טורי דעה סביב נושא אחד והפעם: שלילת הגלות

האם עקרון שלילת הגלות – שהיה תמצית המהפכה הציונית – נותר רלוונטי גם בימינו? 7 כותבים, 7 תשובות

המרד הנדול

שיזף שושני מתווה קווים לדמותה של המהפכה הציונית בדורנו

”אל תשמע בני אל מוסר אב ואל תורת אם אל אוון תט”, כתב דוד שמעוני לחברי השומר הצעיר ב-1921 בהתרסה כלפי הפסוק מהמקורות. ציווי נוקב זה, המהווה את השער לשיר ”מרד הבן”, היה נהיר לקוראיו. באותה עת היה ברור כמה יש למרוד: בפסיביות הדתית-משיחית, בהסתגרות ובהתבוללות, בהתבטלות בפני העמים, בפח–דנות אל מול סכיני המרצחים - או במלה אחת, בכל מה שאנו נוהגים לקרוא לו בשם הכללי 'גלותיות'. אך כמה נמרוד היום? האם בכלל יש סיבה למרד גם אחרי הקמת מדינת ישראל?

כדי לבחון את ההווה והעתיד יש לדעת את העבר. אי לכך ראשית עלינו להבין את משמעות המושג 'מרד' עבור אותם חלוצים בני עשרים שנוטשים בית ומשפחה ונוחות וכסף וקהילה ושפה לטובת ארץ-טרשים הנמצאת בהגרות סביהם. בניגוד לחלק גדול מאנשי העלייה הראשונה, שהיו מבוגרים יחסית, העלייה השנייה והשלישית מורכבות מצעירים וצעירות שפעמים רבות עולים לארץ ישראל בניגוד לדעת הוריהם ומורדים במהפכנות אדירה בגולה, ולהם אין דרך אחרת.

מרד הנעורים שמקודש מאז ומתמיד על ידי המחנה הציוני-חלוצי פוסל את מרות המבוגרים; הם איברו את הלהט, הם הספיקו להתמתן, להם יש חישובים של בעד ונגד. קל לבטל את האמירות הללו כ”נאיביות”, אך ההיסטוריה שפטה אחרת: אכן, כפי שחלמו היה להם - לצעירים - כוח לעלות למרות הכול, לחצוב בהר ולהביא את האור.

מבט קצר על הפואמה המונומנטלית של יצחק למדן ”מסדה” מגלה כי מה שלנו ברור היום ממש לא היה ברור אז. וכך הוא כותב: ”והיה אם רימני קול תורים - ממרומי-החומה אל פי התהום את עצמי אשמיט...” ומבחר לקורא בן העשרים בעיירה בפולין שמפעל-חיים היא ארץ ישראל ואם לא ניתן בה חיים, תיקח היא את שלנו. התפישה הזאת מגבירה את תחושת השליחות והנאמנות המוחלטת של אותם חלוצים לרעיון.

ומהו המרד כיום? קודם כול, המרד איננו פוסט-ציונות, חילונית או דתית, שמאלנית או ימנית. בפוסט-ציונות אין מרד ממשי כי אם פריקת עול קולקטיבי לטובת חיים אחרים של נוחות ותחושת אליטיסטיות מתנשאת. המרד אינו מצוי בקרב הקוראים במופגן לירידה מהארץ וגם לא בשוליים הקיצוניים של הימין הקוראים לביטולה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. במרד הציוני כלולות המחויבות לשירות האומה ופעולה ביחד עמה ככוח חלוץ. אלו אשר מסרבים לקבל דיני מלכות אינם מורדים חיוביים כי אם מורדים שליליים משוקצים.

מהו, אם כן, בכל זאת המרד? לדעתי המרד נשאר כשהיה מהיבטו הכולל: פסילת אורח חיים הרווח בזרם המרכזי בעם על מנת לבנות חברת מופת ציונית. ומיהם המורדים? המורדים הם מי שלא הולכים בתלם החיים הבורגניים, השחקים והאגואיסטיים וכו–חרים ליצור חברה אחרת; הם אנשי וגשות התנועות החלוציות-שיתופיות, תנועות הבורגים. הם היוצרים שינוי פנימי בתוככי החברה הישראלית והם הם כוח החלוץ של החברה היהודית המתחדשת בארצה.

אין הם יחידים במערכה כנגד הסדר הניאו-ליברלי. יחד עמם ניתן למנות את הקואופרטיבים הצומחים במהירות, את אנשי המאבקים החברתיים ועוד גורמים חיוביים, אך אלו מגשימים בצורה חלקית בלבד את חזון חברת המופת הציונית סוציאליסטית. יתרה מזאת, גודלן של תנועות הבורגים, רוחק שאיפותיהן וריבוי רובדי פעילותן ממצבים אותן כמנוע של יצירה ומרד שאי אפשר להתעלם ממנו.

בימים ההם כשלו רבים מלהבין את גודל המהפכה הציונית וצדקת דרכה. האם נדע אנו היום לזהותה משתעמוד למולנו בצורתה המתחדשת?

שיזף שושני, בן 16 מקיבוץ דגניה א', הוא חבר בתנועת הנוער העובד והולמד

חינו התפוצות

אהרון קלמן טוען שהשיח הציבורי בישראל מתעלם מנך שהציונות פתחה בפני

היהודים את האפשרות לחיות חיים לאומיים נאים ומלאי משמעות גם בחוץ לארץ

אחד מעקרונות הציונות היה “שלילת הגלות” - מהפכה תודעתית שנועדה לשנות מאות שנים של מחשבה והתנהגות וליצור יהודי שחושב כבן חורין, כעצמאי, ולא כנתין או אזרח סוג ב' הכפוף לגחמות השלטון הור. “חיי גלות אינם קרויים חיים”, כתב הפילוסוף והוגה הדעות יעקב קלצקין, באמירה חריפה שהיטיבה לבטא את יחסה ותחושותיה של הציונות כלפי היהודי הגלותי. אך מה משמעות שלילת הגלות עבור מעל 50 אחוזים מעמנו שאינם גרים במדינה יהודית ריבונית? האם אכן, החיים של יהודי בלונדון או בברלין כיום “אינם קרויים חיים” או שמא מימוש החזון הציוני והקמת מדינת ישראל שינו את המצב?

בשנים האחרונות עבדתי רבות עם יהודים מחו"ל, כולל שליחות מטעם הסוכנות היהודית לסידני, אוסטרליה, ואין לי ספק שעצם קיומה של המדינה שינה את אופייה של הקהילה היהודית בתפוצות. בתי הספר עוסקים בישראל, השליחים הישראלים מהווים רכיב חשוב בחינוך הילדים, פסטיבל יום העצמאות הוא אחד הימים החשובים בלוח השנה ומעקב אחרי החדשות בארץ נעשה חלק מהשגרה היומית של רבים בקהילה. ועדיין, נדמה שאנשים לא עוצרים כדי לחשוב ולדמיין את הקשרים הללו כפי שהם יכולים, ואולי צריכים, להיבנות.

לעתים נדמה שהשיח המתיקיש בישראל בשנים האחרונות על אופייה הפנימי ומהותה היהודית מתנהל תוך התעלמות, כמעט בוטה, מהיהודים החיים בחו"ל. האם אפשר לאפיין מדינה יהודית ללא התייחסות לחייהם של רוב יהודי העולם? או שמא אין די בכך שמדינת ישראל היא אכן מדינה יהודית כדי שתהא זו שמכתיבה לשאר היהודים מהם חיים יהודיים במאה ה-21?

בזמן מבצע “עופרת יצוקה” (9-2008) כמות האירועים האנטישמיים שדווחו ברחבי אירופה כמעט הכפילה את עצמה, ובקיץ 2014 יהדות אוסטרליה סבלה ממספר תקיפות חסר תקדים על רקע פעילות ישראל וצה"ל במבצע “צוק איתן”. הדוגמאות הללו ממחישות יותר מכול עד כמה אנשים חושבים על הקהילות היהודיות ומדינת ישראל כקשורות זו בזו, כאשר חלקם אף מאשימים את האחת במעשי השנייה. השפעה זו אינה קיימת רק בעתות חירום או משבר: ישראלים אוהבים לספור זוכי פרס נובל יהודים, ומתגאים בספורטאים אולימפיים העומדים בקריטריונים שמציב חוק השבות - אף על פי שאלה בחרו לא רק לא לעלות ארצה, אלא אף לייצג מדינה אחרת ולשיר המנון זר בעת זכייתם במדליה! ועדיין, למרות הגאווה הישראלית במארק צוקרברג, ולמרות ההשלכות של החלטות ממשלת ישראל על יהודי התפוצות, נדמה שבישח הציוני-ישראלי שלילת הגלות כרעיון גם דחקה אל שולי התודעה את אחינו הפוזורים בעולם.

בשנות ה-80 משרד החוץ ומשרדים ממשלתיים נוספים (כולל החומרים של משרד החינוך) הפסיקו לדבר על “יהדות הגולה” והחלו לדבר על “יהדות התפוצות”. למרות ביקורות הטוענות כי מדובר בחילוף סמנטי בלבד, לדעתי הדבר משקף הבנה עמוקה יותר. הגלות, במהותה, היא דבר כפוי. הבבלים, ואז הרומאים, הגלו את עם ישראל מארצו, והעם היהודי ישב בגלות כפויה עד שמדינת ישראל הוקמה. כיום, היהודים החיים בחו"ל חיים שם מרצונם ומבחירה מודעת שלא לעלות לישראל; קהילות ניו יורק, לונדון ומלבורן אינן בגלות, הן פשוט לא בישראל. מהבחינה הזאת, לפחות, הציונות הצליחה לשלול את הגלות.

אך נדמה כי הקמת מדינת ישראל לא שללה רק את הגלות הפיזית, אלא שינתה לחלוטין את התודעה של היהודי החי בחו"ל. עצם קיומה של מדינת ישראל מאפשר לו לבחור חיים בבואנוס איירס על פני חיים בתל אביב, והבחירה הזו זוקפת את קומתו. ז'בוטינסקי כתב על הרצל “הוא בא לעם, גאה וזקוף קומה”. העמידה הזקופה של חוזה המדינה מנוגדת לדימוי של היהודי הגלותי, השפוף, אותו באה הציונות לשלול. היכולת של היהודים החיים כיום בחו"ל לעמוד עם ראש מורם ולהסתכל לחברה שבתוכה הם חיים בעיניים, כשוים, היא תוצאה של שלילת הגלות במובנה העמוק ביותר.

כאשר אנו מדברים על “שלילת הגלות” כעל רעיון מופשט, ישנה סכנה שנשכח מטו–בתם של רבים מבני עמנו שאינם גרים במדינת ישראל. אבל כאשר נפנים את קיומן של קהילות יהודיות בתפוצות, החיות חיים יהודיים מלאי משמעות וגאווה לאומית, נוכל, כך אני מאמין, גם להתחיל בשיח יצירתי ומפרה, יחד אתן, על עתידה של מדינת היהודים.

אהרון קלמן עוסק בתקשורת פוליטית יחסי ישראל-תפוצות. בין היתר היה שליח חינוכי של הסוכנות היהודית בסידני, אוסטרליה (15-2013). בעל תואר ראשון בחינוך וסטודנט לתואר שני בתכנית ללימודי דיפלומטיה של אוניברסיטת תל-אביב

קרוב רחוק

אנשולם בן צבי מפתיע בהבהירו שחובת החברה הישראלית נלפי יהדות הנולה

– היא להיות היפונה

בהסתכלות היסטורית כנה, ובשונה מהתודעה הנפוצה בקרב מי שגדלו והתחנכו במע–רכת החינוך הממלכתית בישראל, הציונות תמיד היתה תנועת מיעוט בקרב העם היהודי. אם נרדד את שאלת הציונות לבחירה לחיות במדינת ישראל, הרי שגם כיום רוב העם היהודי בוחר לחיות את חייו בגולה, אף על פי שלמעט מספר חריגים בהיקף קטן הדרך לישראל פתוחה בפניו. פרט לבודדים, כל ההוגים הציונים הניחו שמימוש הציונות לא יביא לסיום קיום הגולה היהודית, ולכן חזונם הציוני התייחס גם לשאלת הקשר בין היישוב הציוני שייבנה בארץ לבין היהודים החיים בגולה.

אחד העם, שציפה להתפשטות האמנציפציה והיעלמות האנטישמיות, חזה שהיישוב בארץ יתפתח מפעולתם של “אידיאליסטים” שיבקשו לעצמם צורת חיים יהודית מלאה כדי לשמר את זהותם הלאומית, וככזה יהפוך למרכז רוחני שיציע ליהודים בגולה מוקד זהות והזדהות.

לעומתו הרצל, שחזה בקשיי היהודים גם בארצות האמנציפציה וחרד לגורלם של היהודים בארצות אחרות, צפה שהיישוב בארץ ייבנה בעיקרו לא על ידי חלוצים אידיאליסטים, אלא על ידי ה”מיואשים”, פליטי המצוקה, שאת קליטתם ויישובם תכונן ותנהל התנועה הציונית.

באופן פרדוקסלי אולי, שניהם צדקו. עיקר מניינה ובניינה של החברה במדינת ישראל לא היו החלוצים, אלא עולי העליות הגדולות שהגיעו לארץ ממצוקה, וקליטתם כוונה בידיהם של אנשי ההנהגה הציונית וממשלת ישראל, שרבים מהם היו חלוצים אידיאליסטים בעברם האישי. כיום אין כבר קהילות יהודיות משמעותיות בארצות מצוקה, ומדינת ישראל קולטת את גלי העולים בכל פעם שמתעוררת מצוקה כזאת. במקביל, עבור היהודים בדמוקרטיות המערביות, ארצות האמנציפציה, מהווה החברה הציונית במדינת ישראל עוגן הזדהות (ביקורתית לעתים), המסייע ליהודים המעוניינים בכך לשמור - גם אם ממרחק בטוח - על תחושת שייכותם לעם היהודי.

באופן שאולי יראה במבט ראשון מוזר, על מנת למלא את תפקידה כעוגן הזדהות עבור היהודים בגולה, חייבת החברה הישראלית להציע להם מודל לחיים יהודיים שונים באופן יסודי מאלו שהם חיים. המודל הזה נשען על השינויים היסודיים שביקשה התנועה הציונית להוביל בחיי העם: מודרניזציה, דמוקרטיזציה של החיים הציבוריים, ויצירת מציאות שבה היהודים, מתוקף היותם רוב דומיננטי בחברה דמוקרטית, מנהלים חברה יהודית ריבונית שפעולתה מקיפה את כל תחומי החיים, ברוח ובחומר. על רכיבים אלה יש להוסיף את הקומה השנייה, של החתירה לבניית חברת המופת הנבנית על בסיס היסודות האלה. ניתן לראות שאותם אלמנטים בחברה הישראלית שייצגו את המודרניות, הדמוקרטיה, הריבונות והחתירה למופת ולתיקון עולם - הם אלה שהיו מושא ההזדהות והגאווה של היהודים בגולה.

מתוך הבנה זו, מתחדדים האתגרים המאיימים על יכולתה של החברה הישראלית למלא את התפקיד הציוני שלה כלפי היהודים בגולה. ככל שהחברה הישראלית מאמצת קוד ערכי ומבנה חברתי הדומים למדינות המערב הקפיטליסטיות, כך היא מאבדת את היכולת להוות מודל הזדהות עבור היהודים בגולה. ככל שהדמוקרטיה הישראלית מתנוונת ומוסרת את כלי הריבונות שלה לידי ההון הפרטי; ככל שמתחזקות המגמות השוללות את ערכי המודרנה של שוויון, חירות ואחווה ופעולת לעצב את החברה הישראלית לפי קודים של שבטיות אנטי-פלורליסטית; ככל שהאינדיבידואליזם התח–רותי דורס את הסולידריות והאחריות המשותפת ומעצב בישראל מבנה חברתי-תעסו–קתי של חברה יהודית בגולה; ככל שהיומרה לבנות חברה מופת ולהגשים “תיקון עולם” הופכת לנחלתם של “נאיביים” ו”יפי נפש” - כך מאבדת החברה הציונית את המבדיל בינה לבין היותה עוד קהילה יהודית אחת מני רבות. כך היא מאבדת את המבדיל בין חייה לבין חיי היהודים בגולה, אותו המבדיל שהוא בו בזמן הליבה החיונית של הציונות וגם הגשמת ייעודה בעיצוב חיי העם היהודי בעידן המודרני - בארץ ובגולה.

אבשולם בן צבי, בן 32, הוא חבר הקיבוץ העירוני משעול בנצרת עילית וכותב הבלוג “עמדת תצפית”

השמים הם הגבול

שיחה עם אל"מ במיל' ישעיהו (שעיה) חרסית – ששרד את השואה בילדותו, עלה ארצה באניית מעפילים והפך לאחד מבכירי חיל האוויר הישראלי **קובי דנה**

מדינת ישראל היא היהלום של העם היהודי - עליה צריך לשמור מכל משמר, כולל להקריב עבורה את החיים. אני, שבא 'משם', יודע את זה הרבה יותר טוב ממי שנולד פה", אומר בלהט אל"מ במיל' ישעיהו (שעיה) חרסית, שורד שואה המייצג בסיפור חייו יותר מכול את סיפורו הלאומי של העם היהודי בעת החדשה. שעיה נולד בוורשה באוקטובר 1934, ומספר שגדל כילד מפונק במשפחה עשירה. אולם ילדות זו לא נמשכה זמן רב. תחילת מלחמת העולם השנייה תופסת את שעיה בוורשה תחת הפצצות הבליצקריג של המטו-סים והתותחים הגרמניים. "מאותו רגע לא היתה לי ילדות במונח הפשוט של המלה", הוא מספר. לאחר זמן מה מוברח שעיה יחד עם אמו ואחת מאחיותיו לאזור הכיבוש הסובייטי, שם חיכו להם אביו ושני אחיו. משם הם מוגלים על ידי הסובייטים למחנה עבודת פרך באורל. עם פרוץ מבצע 'ברברוסה' ביוני 1941 הם משוחררים ומגיעים בדרך תחתית לקוזס-טאן. "עברתי רעב, קור וכינים ולמזלי לא נדבקתי בטיפוס", מספר שעיה. בחורף 1941-42 מכניס אותו אביו לבית יתומים על מנת שיוכל לשרוד, אולם לאחר מספר ימים מחליט שעיה כי "פה לא אשאר" והוא בורח ומגיע חזרה אל משפחתו. הוא מסביר כי היה זה אחד הרגעים החשובים במלחמה עבורו. "הלכתי בלילה לבר בדרך שלא הכרתי כ-25 ק"מ, הייתי רעב וקפוא מקור, אכול כינים וכל זאת כשאני בסך הכול בן שבע וחצי". הוא מוסיף כי "אם לא הייתי בורח מבית היתומים לא הייתי מגיע ארצה עם ילדי טהרן, כי כל בית היתומים הזה היה בין בתי היתומים בקוחסטאן ואובקיסטאן שהגיעו לארץ עם צבא אנדרס".

עם ספרו "שמים חדשים וארץ חדשה" החליט לעלות שלב נוסף. "האמת שחלמתי להתנדב לצנחנים, אבל קיבלתי זימון למבחני קורס טיס וגם הצלחתי להתקבל לקורס טיס מס' 19 שאותו סיימתי במרץ 1956", הוא מספר. "אני לא מאלה שחלמו על טיסה, ובכל זאת הצלחתי. בקורס אף אחד לא ידע שאני שורד שואה, התייחסו אליי כשווה בין שווים, הייתי צבר לכל דבר ועניין."

הוא השתתף בטיסות מבצעיות החל ממבצע קדש (1956) ועד מלחמת לבנון הראשונה (1982), היה לנספח אווירי בכריטניה וסקנדינביה וסיים את שירותו הצבאי בתפקיד ראש מחלקת תכנון וארגון (רמ"ח תוא"ר) של חיל האוויר בדרגת אלוף משנה. "נהנית מכל רגע בחיל האוויר, שאלי אני קשור עד היום. זהו הבית השני שלי" הוא מספר בגאווה. לאחר סיום שירותו בשנת 1975, כיהן שעיה במגוון תפקידים בתחום התעופה, ביניהם מנהל סניף ישראל של אל-על, מנכ"ל חברת התעופה האמריקאית World Airways ומנכ"ל חברת השָׁכָר "כלל תעופה". ב-2002 החליט לצאת לגמלאות.

היום, מספר לנו שעיה, "אני לומד, מתנדב בעבודה עם נוער בעייתי ובעיקר נהנה מהחיים. החלטתי לשים בצד את מה שעברתי במלחמה ולגדל את בנותיי ונכדיי כילדים רגילים לכל דבר". בשנת 2012 פרסם שעיה את ספרו "שמים חדשים וארץ חדשה", שבו הוא כותב כי מרבית חבריו ניצולי השואה רצו להשתלב בחברה הישראלית ועל כן הדחיקו את אשר עברו. "אין בי שום צער על שהדחקתי את מה שעבר עליי", הוא אומר, "מפני שלא חשבתי שזה מעניין מישהו ובשלב יותר מאוחר רציתי לגדל משפחה נורמלית בלי משקעי עבר". בספרו הוא כותב כי הם "התאמצו עד מאוד לשכוח את העבר, להידמות לחבריהם ולהתמזג בישראליות".

לסיום מבקש שעיה להעביר מסר לדור הצעיר בדבר משמעותה של מדינת ישראל. "בכל הרצאותיי בפני חיילים ותלמידים, בארץ ובהו"ל, אני מדגיש שליחודי אין מקום אחר בעולם חוץ ממדינת ישראל, בטח ובטח לא בכרמל! הדור הצעיר חייב לשמור על המדינה הזו כעל בבת עינו ולהיות מעורה במה שקורה בה."

"חיל האוויר הוא הבית השני שלי"

לאחר שמעט מילדותו הוחזר לו, הלך שעיה ובנה את זהותו ואישיותו כישראל, וכשרגע הניס הגיע

עם ספרו "שמים חדשים וארץ חדשה"

הוא השתתף בטיסות מבצעיות החל ממבצע קדש (1956) ועד מלחמת לבנון הראשונה (1982), היה לנספח אווירי בכריטניה וסקנדינביה וסיים את שירותו הצבאי בתפקיד ראש מחלקת תכנון וארגון (רמ"ח תוא"ר) של חיל האוויר בדרגת אלוף משנה. "נהנית מכל רגע בחיל האוויר, שאלי אני קשור עד היום. זהו הבית השני שלי" הוא מספר בגאווה. לאחר סיום שירותו בשנת 1975, כיהן שעיה במגוון תפקידים בתחום התעופה, ביניהם מנהל סניף ישראל של אל-על, מנכ"ל חברת התעופה האמריקאית World Airways ומנכ"ל חברת השָׁכָר "כלל תעופה". ב-2002 החליט לצאת לגמלאות.

היום, מספר לנו שעיה, "אני לומד, מתנדב בעבודה עם נוער בעייתי ובעיקר נהנה מהחיים. החלטתי לשים בצד את מה שעברתי במלחמה ולגדל את בנותיי ונכדיי כילדים רגילים לכל דבר". בשנת 2012 פרסם שעיה את ספרו "שמים חדשים וארץ חדשה", שבו הוא כותב כי מרבית חבריו ניצולי השואה רצו להשתלב בחברה הישראלית ועל כן הדחיקו את אשר עברו. "אין בי שום צער על שהדחקתי את מה שעבר עליי", הוא אומר, "מפני שלא חשבתי שזה מעניין מישהו ובשלב יותר מאוחר רציתי לגדל משפחה נורמלית בלי משקעי עבר". בספרו הוא כותב כי הם "התאמצו עד מאוד לשכוח את העבר, להידמות לחבריהם ולהתמזג בישראליות".

לסיום מבקש שעיה להעביר מסר לדור הצעיר בדבר משמעותה של מדינת ישראל. "בכל הרצאותיי בפני חיילים ותלמידים, בארץ ובהו"ל, אני מדגיש שליחודי אין מקום אחר בעולם חוץ ממדינת ישראל, בטח ובטח לא בכרמל! הדור הצעיר חייב לשמור על המדינה הזו כעל בבת עינו ולהיות מעורה במה שקורה בה."

לאחר שמעט מילדותו הוחזר לו, הלך שעיה ובנה את זהותו ואישיותו כישראל, וכשרגע הניס הגיע

הכול מכוון למרד

שלילת הגולה כיסוד מהפכני בתנועות הנוער החלוציות

לא פעם בעת שאדם נחשף לסיפורי הגבורה בשואה, מתעוררת בו השאלה "מה הניע אותם, את האנשים האלו, ברגע האמת, לא ללכת עם כולם בשקט אלא להתקומם כשנשק בידיהם מול צבא אדיר שסיכוייהם להישאר בחיים בקרב נגדו קלושים עד בלתי קיימים?" לשאלה מה היה מקור תעצומות הנפש והבעירה הפני-מית שהובילום למרי ענה יצחק (אנטק) צוקרמן, ממפקדי מרד גטו ורשה ומזכ"ל תנועת "דרור-החלוץ", באומרו: "ראינו את אידיאת המרד כאידיאה מרכזית בחיינו. ואת הכול, את הטוב ואת הרע, כל צעד, כל מחשבה, כל מעשה, בחנו מנקודה זו: מרד או לא מרד. היתה רוח כזו בתנועה החלוצית ובתנועות הנוער שאמרה: מרד! מחשבה - מרד, חיים - מרד. הכול מכוון למרד."

לא כל המורדים היו חניכי תנועות הנוער. אך מעמדן והשפעתן של אלו בקרב הקהילות היהודיות בגולה דאז, היותן מאורגנות באופן בסיסי עוד מהשנים שקדמו לשואה ומיקומן הערכי והאידיאולוגי מקדמת דנא כמורדות בקיים, הפכו את תנועות הנוער לתנועות לוחמות והציבו אותן בחוד החנית של המרד היהודי בצורה הנאצי.

תנועות הנוער החלוציות היו אמנם מהראשונות להניף את דגל שלילת הגולה, אך מעולם לא היו אדי-שות לגורלה. להפך: מטרת ביקורתן, גם כשהיתה קשה ונוקבת, היתה לתקן דרכי העם האובד. "אם אשכחך, גולה" נשבעה תנועת "גורדוניה-מכבי הצעיר" בימי השואה.

הגולה היתה עולם שלם, עתיר ניגודים מעמדיים

צילום תנועה | אם נרעין אדעת

בשנת תרצ"ה (1935) יצאה חיותה בוסל, ממייסדות דגניה ופעילה ציונית-פמיניסטית, אל תנועת "גורדוניה" בפולין על מנת לקדם שליחת גרעין מהגולה אל דגניה כדי לסייע לה, הן ב"ידיים עובדות" והן בפן החברתי. עזרה זו, בדמות שליחת בוגרי תנועת הנוער "גורדוניה" להגשמה באם הקבוצות והקיבוצים, היא עדות לקשר חזק והרדי שהתקיים במשך השנים בין התנועה לדגניה, אותה ראו החניכים כסמל. בתמונה שלפנינו מופיעים שמונה מתוך עשרת חברי הגרעין, לאחר עלייתם ארצה והגעתם לדגניה. רבים מבנות ובני הגרעין נשארו במהלך השנים בקיבוץ וכך גם בני דורות ההמשך.

וויכוחים אידיאולוגיים, אך הציונות הסוציאליסטית שימשה בו בעיקר כגורם מאחד, אשר קירב בין צעירות וצעירים בני תנועות וארצות שונות. מבני הנוער העו-בדים של תנועת "דרור" והחניכות הלומדות ב"שומר הצעיר", ועד חניכות "הבונים" באנגליה וחניכי אותה תנועה במרוקו, כולם חונכו (עם הבדלים אידיאולוגיים מסוימים) לציונות, סוציאליזם, הגשמה וחלוציות.

כמו אז, גם כיום עומדות תנועות הנוער הציוניות בגולה בפרץ, הפעם כנגד המגמות הפוסט-ציוניות והפוסט-מודרניות, וממשיכות להנך לציונות חלוצית ולעלייה לישראל.

שלילת הגלות והמרי נגדה, המרידות בשואה וההג-שמה בארץ, כל אלה הם ורם אחד של נהר שוצף ערכים ואידיאות ועל כן אי אפשר לנתקם האחד מן השני. על מנת להבין באמת את ה'מנוע' שמאחורי מרד כולל ורחב היקף זה בקיום היהודי הגלותי עלינו לעמוד על מהותה של הציונות החלוצית שנטלה חלק מרכזי בו.

מראשיתה היתה הציונות רעיון מהפכני רב עוצמה, אך כשהיהודי חשוף לאידיאולוגיות רבות כל כך וקו-סמות כל כך, במה יבחר? האם לא ילך שבי אחרי הקו-מוניזם האנטי-ציוני? האם לא יתבולל בחוגים הבורג-ניים של חברת הרוב שבקרבה הוא חי? ומנגד, האם לא יישאר כלאו בתוך הגטו היהודי? הציונות דורשת מבוכה ולא טיח; סוד קסמה הוא מיוזגה בין היהדות הוותיקה ללאומיות המודרנית; ולנוער שהבין את גודל המהפכה הציונית יש תפקיד משמעותי בהגשמתה, מכיוון שעליו לפלס לא רק את נתיבותיו שלו, אלא גם את אלו של כל עמו.

הבונים דרו

שנת הקמה: תשמ"ב (1982) כתוצאה מאיחוד של שתי תנועות: "הבונים", שהוקמה בתרפ"ט (1929) ו"דרור", שנטסדה בתחילת המאה ה-20.

פועלת ב: 18 מדינות שונות באירופה, אמריקה, אסיה ואפריקה.

מספר חניכים: כעשרת אלפים ברחבי העולם.

אידיאולוגיה: ציונות סוציאליסטית, חלוציות, שוויון ערך האדם, דמוקרטיה.

חולצת תנועה: חולצה כחולה עם שרון אדום ועל הגב סמל התנועה.

סמל התנועה: מגן דוד ובתוכו שיבולת על רקע אדום.

מבפנים: עם עמית בוב, האחראי על תכנית שנת השירות של "הבונים דרו" בישראל. "למה עלית לארץ?" אני שואל את עמית כשאנו מתיישבים לדבר. "רציתי לעשות משהו משמעותי בחיים" הוא אומר ומוסיף ש"הקמפוסים בארה"ב לא טובים לציונים ולא היה לי נוח לדבר שם על ציונות". שאלה נוספת העולה לדיון בעיקר בתנוד עות הנוער הציוניות-סוציאליסטיות בגולה היא האם צריך להציע לבוגר/ות התנועה להישאר במדינתם/ן ולחיות שם חיים שיתופיים. לכך הוא משיב ש"לא צריך, מכיוון שאני רוצה שיעלו לארץ, אבל אם הם רוצים לגור בארה"ב אז מסגרת שיתופית עדיפה". עמית מספר גם על רגישות מסוימת בחינוך התנועתי כלפי ערך העלייה: "על עלייה מדברים איתם קצת כשהם באים לתכנית-קייץ (גיל 16), אבל לא הרבה כי אחרת ההורים יכולים לעשות בעיות."

חוץ מזה: "הבונים דרו" היא גם תנועה אחת של תנועת "הנוער העובד והלומד" הישראלית. שתי התנועות מקיימות קשרים הדדיים דרך שלי-חיים מישראל לקנים בגולה, השתתפות בוועידות של התנועה המקבילה, קיום סמינר משותף בישראל ויצירת נתיב להגשמה בישראל שבו בוגר/ות "הבונים דרו" יכולים/ות להצטרף לתנועת "דרור-ישראל", שהיא תנועת-האם של "הנוע"ל", ובה להדריך או לפעול בתחומים שונים הקשורים לישראל ולחינוך ציוני-סוציאליסטי.

אנטומיה של מרד

הגלות בראי ההגות הציונית

יפה בסן פרנסיסקו על המים,

אז איך זה שאני מרגיש רחוק

-אריק איינשטיין

"שלילת הגלות היא סודה הראשון של האידיאולוגיה הציונית", כתב בנציון דינור, שר החינוך השלישי של ישראל על נושא טעון ורגשית וגרוש משמעויות ומו-טיבים. ואכן, מדובר בנושא מרכזי בהגות הציונית מימי חיבת ציון ולאחר מכן הרצל ועד ימינו. סבכי הפרש-נויות השונות שהקנו האינטלקטואלים הציוניים למונח שהיה לאחד מעקרונות היסוד במחשבה הציונית לא מקלים על ניתוחו של ערך זה; ממשבר אוגנדה והט-ריטוריאליזם ועד "חסלו את הגולה ולא היא תחסל אתכם" של ז'בוטינסקי. שלילת הגלות עוברת אפוא כחוט השני בכל כתבי הציונות ואף באלו של מתנגדיה. כדי להבין ערך זה וביטויי המגוונים במחשבה הציונית, עלינו לסקור את כתביהם של ראשוני הציונות ומתווי זרמיה המרכזיים ולבחון את תפישתם את ערך שלילת הגלות והמשקל שייחסו לו במחשבתם. אלו יאפשרו לנסות להבין קמעה כיצד הגענו הלום ולנסות להתחיל לענות על השאלה - האם לערך זה יש מקום במחשבה הציונית של דורנו או שמא פס מהעולם?

את עקרון שלילת הגלות ניתן לחלק, כמו ההגות הציונית בכללותה, לשני ממדים - הממד החיצוני והממד הפנימי. הוויכוח המתמיד במחשבה הציונית, שנולדה כענף מודרני של מחשבת ישראל, התקיים תמיד בין המישורים הפנים-יהודיים לבין האינטראק-ציה החיצונית עם הפילוסופיה הכללית שסבכה אותה, ומתוך דיאלקטיקה מתמדת זו נולדה ההתפתחה.

נטיית היהודים או נטיית היהדות?

הרצל מול אחד העם

סומלנסקי, הגיע לתובנה שניסיונות השתלבותם הצי-בורית והכלכלית של היהודים בחברה המודרנית ורגשי הלאומיות הגואים בקרב עמי אירופה מעוררים, בהיתקלם אלו באלו, שנאה אוטומטית הניזונה מאנ-טישמיות קלאסית ומודרנית כאחד, ודוחה את היהודים ואינה מניחה להם להשתלב כשווי זכויות. מאורעות התקופה האנטישמיים, ביניהם פוגרומים עקובים מדם, ניפצו את בועת המשכילים, לפחות אלו שהיו מוכנים לפקוח עיניהם, ופינסקר בפרסומו הביא את העובדות כהווייתן: "בחיי הנפש של העמים אנו מוצאים אפוא יסודו של רגש האיבה אל האומה היהודית. ואולם עלינו לשים לב גם ליסודות אחרים לא נופלים מזה בערכם, הגורמים אף הם לכך, שלא תוכל האומה היהודית להת-מוג באומות האחרות או להגיע לידי שווי גמור במע-מדה ביניהן", הוא כותב ומגיע לפתרון הציוני, "מהתו-לדות האלה היא קודם כל אותה ההכרה המתפשטת יותר ויותר, שבשום מקום אין אנו בביטחון ושסוף סוף צריך שיהיה לנו איוה מקום מיוחד לעצמנו, אם לא ארץ-אבות שלנו."

גם הרצל היה שותף לדעת פינסקר, בהבינו שהפת-רון לבעייתו של העם היהודי אינו טמון בשווי הזכויות, שכן עצם האמנציפציה לא רק שאינה הפתרון אלא היא חלק מהבעיה. כך, הוא כותב כי "בארצות, שהן ראשונות לאנטישמיות, הנה היא תוצאה משחרור היהודים. בעת שהכירו עמי-התרבות את האכזריות שבחוקים המבדילים, וישררו אותנו, כבר אחרה האמ-נציפציה לבא." במקום אחר כתב ש"הגיטו קיים עדיין בכל מקום, כל כמה שתהיינה חומותיו בלתי נראות לעין. הגיטו מתבטא בחשדנותם של הגויים." הרצל, פינסקר ואחרים שהצטרפו לתנועה הלאומית המתעו-ררת מייצגים את הבשלת התפיסה המכירה בכישלון הנוסחה המציבה את האמנציפציה כפתרון לבעיית היהודים.

הוגה ציוני בולט אחר באותה העת, אחד העם, יריבם של הרצל והציונות המדינית, שלל את הגלות לא רק בשל הסכנה הנובעת ממנה ליהודים, כי אם גם ובעיקר בשל הסכנה הנובעת ממנה ליהדות. בניגוד לאנשי הציונות המדינית, את אחד העם הטריד יותר הממד הפנימי, במובן של תרבות וזהות, מזה החיצוני, הקשור בנסיבות הקיום הפיזי, הפוליטי והחברתי-כלכלי. אמנם העם בגלות נמצא בסכנה קיומית, אך היא אינה רק חיצונית - אנטישמיות ורדיפות - אלא גם פנימית - האמנציפציה, השתלבות היהודים ותהליכי החילון

והמודרניזציה מביאים את היהודים להתבוללות בקרב העמים ובהכרח ל'שמד'. אחד העם חילק את ההגדרה של 'שלילת הגלות', במאמר מ-1909 שכתרתו כשם ערך יסוד זה, לשניים: שלילה סובייקטיבית מול שלילה אובייקטיבית. לדבריו, "כשאנו מדברים אפוא על 'שלילת הגלות', צריך לזכור קודם כל, שבמובן סובייקטיבי כל ישראל הם 'משוללי הגלות'; כולם מכירים ברוע המצב של 'כבשה בין הזאבים' וכולם היו רוצים בבטול המצב הזה, אלו היה הדבר אפשר. ובכן, 'שלילת הגלות', שהיתה ל'מלה' בפי הכתות המתנגדות זו לזו, פירושה בהכרח - שלילה אובייקטיבית, זו שכופרת באפשרות קיומנו הלאומי בגולה ובדורות הבאים, אחר שנהרסה ה'חומה' הרו-

הגלות לחזיון מתמיד, שאין בידינו לבטלו, היא דורשת לתת חזק ותוקף לחיינו הלאומיים בגלות, אלא שרואה היא את הדרך היחידה לזה בבריאת מרכז קבוע ללאומיותנו במקום חיתה הטבעית." הגולה תוסיף להתקיים אך היא זקוקה למרכז שיוביל אותה, וזה יכול להיות רק בארץ ישראל, מקומו הטבעי של העם. דוב-נוב הסכים עמו כאשר לחשיבותה של הזהות והתרבות הלאומית ככלי לקיום לאומי התופס את מקום הדת, האמונה המסורתית וההלכה, אך חלק עליו כאשר לחיוניות המרכז הרוחני בארץ ישראל. אחד העם לא נשאר חייב, ובמאמרו "שלוש מדרגות" השיב ש"זכות לאומית אחת יש, שהיא תוכל להספיק לנו צרכי חיינו הלאומיים ושבלעדיה לא נגיע לעולם לתכלית חפצנו שגם אנחנו נהיה הרוב, בארץ אחת תחת השמים, ארץ אשר זכותנו ההיסטורית בה אינה מוטלת בספק ואינה צריכה לראיות רחוקות, ואשר בתוך אורה ההיסטורי יתפתחו חיינו הלאומיים באמת לפי רוחנו ואז תהיה תקוה גם לשאר בני העם, המזורים בארצות, כי המרכז הלאומי הזה ישפיע מרוחו עליהם ויתן בהם כוח לחיות בחייו."

אם כן, אחד העם שולל ומחייב: שולל את הגלות מבחינה סובייקטיבית ואובייקטיבית כאחד כפי שראינו, ומחייב את הגלות במובן של הכרה בהיותה מציאות בלתי נמנעת וויתור על היומרה לשים לה קץ בעתיד הנראה לעין, ו'הסתפקות' בחזון בו קהילות הגולה מושפעות מאורו של המרכז התרבותי היושב בארץ ישראל, ומספק מעין הנהגה רוחנית המובילה את תפוצות העם.

האם עלינו להיות אנו ולא-אנו?

גורדון מתעמת עם ברנר

כעת הגענו לבחינה נוספת של שלילת הגלות מתוך הממד הפנימי של הציונות, אשר מצאה ביטוי בוויכוח המתלהט בין שתי דמויות בולטות בציונות החלוצית הארצישראלית בראשית המאה ה-20, א.ד. גורדון וי.ח. ברנר. כרבים מבני דורו גם ברנר הגיע לציונות מתוך חיפושים אישיים אחר דרך חיים שונה מזו שהכיר ביל-דותו. כילד למד ב'חדר'; אביו קיווה שבוכות כישרונו-תיו יהפוך לרב מפורסם ובכך יחלץ את משפחתו ממצוקתה הכלכלית. אך ברנר סלד מלימודיו בשיבות ונעשה חשדן כלפי הדת והאמונה הדתית. בעיניו היו היהודים שסביבו צבועים, מתחסדים שמצד אחד מדמים עצמם כקדושים מעונים אך מנגד, כאביו, רואים בדת אמצעי לעלות לגדולה ולצאת מהמצוקה הכלכלית. "היהודים אינם עם רליגיוזי", כתב, "כי אם אנשים המחזיקים בדת, רבים מתוך צביעות ושפלות הנפש, כדי שהדת תחזיק אותם, ובדרך כלל - מצוות אנשים מלומדה!"

מצד אחד סלד ברנר לגמרי מההתבוללות, שניכרו בה ביזוי עצמי והתבטלות בפני אחרים, ומצד שני לא יכול היה להמשיך לרמות את עצמו כשבכל הכרתו סלד מההוויה הדתית שבעיניו היתה הוויה תלושה מהחיים. בוז ראה נבלה ובוז טרפה. אך אם לא הדת ולא ההת-בוללות הן הפתרון, האם ישנה דרך קיום נוספת הפתו-חה בפני העם היהודי? זוהי שאלתו הגדולה. "צעירי

ישראל אלה אומרים: שאלתנו אנו, שאלתנו-צעקתנו היא: מה לעשות לנו, היהודים? כיצד לחיות?" ברנר מזהה אפוא את שלילת הגלות עם שלילת היהדות במובנה הדתי.

א.ד. גורדון - שכתב לברנר "יש שנדמה לי, כי על פי שורש נשמתך או על פי שאיפת נשמתך לעומק אין לי אולי בין כל מכירי אדם קרוב לי ממך; אולם על פי אופן מחשבתך, אין לי אולי רחוק ממך" - היה מצוי בפולמוס חריף עמו לגבי היהדות ויחס הדור הצעיר אליה, ובכלל זאת אף מגמות אנטי-דתיות שהופיעו בקרב החלוצים. כך כתב גורדון בנימת התרסה כנגד מתקפתו של ברנר על הדת היהודית: "אני מבקש דור צעיר חי, חי את עצמו ויודע לחיות את עצמו, את עצמו-תו המיוחדת, הטבעית... ואני מוצא דור מתבטל, שאינו יודע לכבד את עצמו, שאינו יודע את ערך עצמותו המיוחדת, הטבעית, משום שאינו יודע לחיות את עצמו מתוך עצמותו הטבעית." לעומת שוללי הגלות מקרב הציונות המדינית, הממקדים את ביקורתם ביחס הגויים

הרצל הבין שעצם האמנציפציה לא רק שאינה הפתרון לבעיית העם היהודי, אלא שהיא חלק מהבעיה: "בארצות, שהן ראשונות לאנטישמיות, הנה היא תוצאה משחרור היהודים" - וכך "הגיטו קיים עדיין בכל מקום, כל כמה שתהיינה חומותיו בלתי נראות לעין"

ליהודים, מפנים ברנר וגורדון את הביקורת פנימה, ליהודים עצמם, ומוצאים ליקויים מוסריים בחיי הגלות כמו פרוזיטיות, פסיביות, פרנסות אירי ופחדנות. זה המשותף בין גורדון וברנר, אך המחלוקת העמוקה ביניהם מתגלה ביחסי הסיבה והתוצאה ההפוכים שהם מציירים. ברנר סבור שהדת והמסורת היהודית עיצבו אופי לאומי שיצר את ההוויה הגלותית הפסולה, כלומר 'היהדות' היא שורש וסיבת הגלות. גורדון לעומתו סבור שהגלות נכפתה על העם שלא באשמתו, חנקה אותו, החלישה ועיוותה את חייו, אבל אין בחיי הגלות כדי ללמד על מהות היהדות. הגלותיות אינה זהה עם היהדות, ואין לשלול את שתיהן יחד כפי שעושה לדעתו ברנר. גורדון טוען שהיהדות תוכל לחזור לעצמה ולש-גשג בארץ ישראל, וכותב "והיה כי תעזוב קְלָה את החיים ההם, אשר יצרו אחרים, כאשר עזבת את ארצם ובאת לברוא לך פה חיים חדשים, חיים שלך - ושבה הגחלת וחיתה, ושבה והיתה לשלהבתיה, ושבת אתה וחייית, ושבו עִמְךָ וארצך וחיו."

המחלוקת בין ברנר לגורדון על משמעות 'שלילת הגלות' הניעה לשיא במאמרו של ברנר "הערכת עצמנו בשלושת הכרכים" שבו, תוך ביקורת עצמית חריפה, כתב על דמותם של היהודים בסיפורי מנדלי מוכר ספרים. בדבריו הקשים הוא קוטל את היהדות הגלותית ואופייה, אותם הוא מוצא בוויים, פסולים ולא מוסריים, וטוען כי "עם אשר אין כוחו כלום לעזור לעצמו, לדחוף

בעצמו במקום שצריך דחיפה. בכל הוא צריך לאחריים, בכל הוא סומך על אחרים, וכל שאיפתו שיתנו לו אחרים לישב בשלווה, ועם שכזה לא ישנאו? ולעם שכזה לא יבזו? עד מתי לא נדע את חשבון עולמנו ברור? מה תתן לנו ומה תוסיף לנו ההוואה העצמית? נדע, לכל הפחות, מה חדלים אנו!" הוא אינו מסתפק בכך אלא מוסיף: "אנו, מלבד שאי המוסריות שלנו עלולה לחתור, סוף סוף, חתירה אחרונה מתחת לכל קיומנו, התלוי בנס ובאוויר, הרי אנו טפילים ובלתי חשובים ואי מוסריים בעל כרחנו, אפילו כשאנו עולים לגדרום על מלחמת היושר והמוסר, מפני שכח אין לנו, מפני שיסוד חיינו אינו בידינו, מפני שהקללה עלינו ועל זרענו, מפני שבעיקר אנו תלויים באחרים!"

לפי מחשבתו הציונית של ברנר, היציאה מהתודעה הגלותית והדרך ליצירה מקורית עוברת דרך שלושה שלבים. השלב הראשון הוא הערכה עצמית נוקבת של המציאות האישית והלאומית. לאחר מכן יש להגיע למסקנות נחרצות, ובכך לניפוץ האשליות ומציאת הדרך לשינוי אורחות חיינו מן היסוד. ולבסוף, יגיע תור המעבר האקטיבי מקיום מעוות הנשען על תקוות

שווא להוויה קיומית של עם חי הנוטל אחריות מעשית על גורלו. פתרונו לבעיית הגלות הוא פתרונו של הציונות החלוצית המגשימה בארץ ישראל השואפת לתקן את אורחות חיי העם, "מושבי פועלים - זוהי הריבולוציה שלנו. האחת והיחידה..."

גורדון, ססלד בלשון המעטה מדבריו של ברנר, השיב במאמר תגובה, "הערכת עצמנו", בו יצא נגד האשמותיו הקשות של בן שיחו, הצביע על מה שראה כחוסר הוגנות בביקורתו וכתב: "אני לא אבוא לדון בשאלה: אם אנחנו גרוועים מאחרים או טובים מאחרים, אם אנחנו הרשעים והם הצדיקים או להפך. אין לי עסק באחרים, בערכם של אחרים, בערך קניניהם של אחרים, בכלל אין לי צורך לבטל את אחרים, בשביל שלא לבטל את עצמנו, בשביל שלא להתבטל בפניהם, כשם שאין לי צורך באחרים בשביל לראות את נגעינו." והוא ממשיך וטוען כי "הגלות לחשיכה את מאורנו וכמעט שכבתה אותה קְלָה. היא הדיקה בנו נגעים נוראים בעמקם ובכיעורם,

וביניהם היותר קשה והיותר מכוער - הפרזיטיות. הפתרון לשיטתו הוא החזרה ל"ארץ אבות ואל הטבע. שם נשוב לתחיה. חיי טבע ועבודה וחופש ירפאו את נגעינו ויעירו את כוחותינו הנרדמים מתרדמתם." במקום אחר הוא שואל את ידידו הצעיר "מאין כל השנאה הכבושה הזאת, כל הבוז הזה, שאין לו גבול, לדת ישראל, לרוח ישראל, לכל מה שיש בנו לא ברוחם של אחרים, לא לפי טעמם של אחרים?"

הנוני ריקבון ועפר

תיקון הצביון הלאומי במחשבתו של ז'בוטינסקי

מנהיג הציונות הרוויזיוניסטית, זאב ז'בוטינסקי, שלל את הגלות משתי סיבות עיקריות. ראשית, כמנהיג שראה עצמו ממשיך דרכם של הרצל והציונות המדי-נית, החזיק בתפישה לפיה יש לשלול את הגלות בגלל האנטישמיות והאיום על קיום העם בקרב עמים עוינים. שנית, הוא ראה את האופי הגלולי כמנוון ומעוות וסבר שיש להתנער ממנו - "מרפש הגולה" כלשונו, או "מגוב ריקבון ועפר" במילות שיר בית"ר אותו חיבר - למען שיקום הכבוד העצמי הלאומי של עם השואף

"אחר שנהרסה ה'חומה' הרוחנית, שהיתה למחסה לאבותינו בדורות שעברו", טען אחד העם, "אין לנו מפלט עוד מזרם הקולטורות הנכריות אשר מסביב לנו, זרם השוטף את תכונותינו הלאומיות ובולע את קניינינו הלאומיים ומקרב ככה לאט לאט את קץ קיומנו בתור עם"

לריבונות מדינית ולעצמאות תרבותית ככל העמים.

ז'בוטינסקי היה חניך התרבות הרוסית והמערבית והושפע מהלאומיות האירופית, על צורותיה הליבר-ליות והרומנטיות כאחד, שאותה הביא לשיטתו הציונית. בילדותו אומנם קרא את התנ"ך ולמד עברית, אך ידיעותיו ביהדות היו מוגבלות לעומת השכלתו האירופית. ז'בוטינסקי העיד ש"להיות ציוני למדתי אצל הגויים. את מיטב שנות נעורי עשיתי ברומא ויפה התבוננתי באיטלקים. מדינה חביבה וחופשית היתה זו בסוף ימיה של המאה ה-19 - ליבראלית, אוהבת שלום, ללא צל של שוביניזם."

ז'בוטינסקי שלל את הגולה כפי ששללוה בתנועות הפועלים הציוניות, תוך ויכוח נוקב על הגדרת מטרת הציונות ודרכי הגשמתה. בעוד תנועת הפועלים הציונית סוציאליסטית הניפה לשיטתו שני דגלים, החברתי והלאומי, והתמסרה להגשמת שתי המטרות גם יחד מפני שלתפישתה תלויה האחת בשנייה ומות-נית בה ולמעשה לא ניתן להפריד בין השתיים, ז'בוטינסקי התעקש על מה שכינה 'חד נס', הדגל הלאומי בלבד. "שעטנו לא יעלה עליך" טען בהשאלה מהמקורות היהודיים. כנגד הצגה זו של הדברים ניתן

לטעון כי ז'בוטינסקי הושפע לא פחות מיריביו הפו-ליטיים מהשקפות עולם ודרכי מחשבה שרווחו בתקו-פתו. הציונות הרוויזיוניסטית לא היתה 'ציונות גרידא', במובן של לאומיות 'חד-נסית' מזוקקת, אלא ניתן לסווגה כציונות-ליברלית (או ליברלית-רומנטית) ומב-חינה זו הרי שהתאפיינה ב'יריבו דגלים' לא פחות מהציונות החלוצית נגדה יצאה.

ביקורתו של ז'בוטינסקי על האופי הגלולי של העם התמקדה בבעיית יכולתו הנפשית והפיזית להגן על עצמו ולשחרר את ארצו משלטון זר כדי להקים מדינה ריבונית. הוא ראה בדרךן של תנועות הפועלים הציוניות גלותיות שאינה פחותה מזו שנגדה יצאו, מכיוון שלדעתו מדיניותן הסלחנית כלפי שלטון המנדט והערבים העידה על אותה אוזלת יד צבאית ופוליטית שבגללה איבד העם היהודי את ארצו פעמיים לאורך תולדותיו, בשל התבטלות בפני הגויים ופחד מפני הפעלת כוח גם כאשר הדבר היה דרוש ומוצדק. במא-

מרו "על האח (האלף בית החדש)" משנת 1930 כתב

ש"בשביל הדור הגדל לנגד עינינו ואשר על כתפיו

עם נושא עצמו ושליט בגורלו
המהפנה הציונית על פי בן גוריון

העומדת בפתח. המשמעות הטרגית מתגלה בייחוד בשל תאריך אחד מנאומוי שהתקיים בט' באב, יום זכר חורבן בית המקדש, ובו הפציר: "ברצוני לומר לכם ביום תשעה באב זה: אלה שיצליחו למלט את נפשם מהקטסטרופה, יזכו לרגע החגיגי של שמחה יהודית גדולה: לידתה מחדש ותקומתה של מדינה יהודית. איני יודע אם אני אוכה לזאת, בני - כן! אני מאמין בזאת כשם שאני בטוח שמחר בבוקר שוב תזרח השמש. אני מאמין באמונה שלמה." אף ששלל את הגלות מאותה סיבה ששלל אותה הרצל במקור, האנ-טישמיות הגואה, כתב ז'בוטינסקי ב-1933 כי "גולה 'נורמלית' - זוהי הגולה שיש בה שיווי זכויות, בלי פוגרומים ובלי שיסוי. אבל גם הגולה הנורמלית ביותר אינה יכולה למלא את מקומה של ההוויה הלאומית, של 'עם הנמצא בביתו'."

עם נושא עצמו ושליט בגורלו

המהפנה הציונית על פי בן גוריון

האם אמריקה אינה נלוח?

שאלת יהדות ארצות הברית

הנחת המוצא הציונית הבסיסית של שלילת הגלות היתה שלא ניתן למצוא פתרון לבעיית היהודים בגולה כפי שהיא. אולם בימי דור המדינה התחיל להשתנות היחס כלפי הגלות ונדמה שהגבול, שבעבר היה אולי חד וברור יותר, בין הגלות למדינה, בין שלילה לחיוב, הלך והיטשטש. בהתייחסו בשנות השבעים ליהדות ארצות הברית, הסביר נתן רוטנשטרייך, ממניחי היסו-דות לחקר הפילוסופיה בישראל, כיצד הומר המונח 'גולה' (exile) במונח 'תפוצה' או 'פזורה' (diaspora), כאשר יהודי ארה"ב, בימים שלאחר קום מדינת ישראל, הגיעו לאמנציפציה ברמה גבוהה החורגת משוויון זכויות פוליטי גרידא. לדבריו, השתרשה בקרב יהודי צפון אמריקה תפישה לפיה ארה"ב איננה גלות.

מתוך בחינה משווה לאירופה, מסביר רוטנשטרייך, יש הטוענים כי אופייה המיוחד של ארה"ב יצר סינתזה בין האופי היהודי המזרח-אירופי והאופי היהודי המע-

שאלת שלילת הגלות בימינו נותרת פתוחה, ודורשת

דיון עומק נוסף ובחינה מחדשת של עקרון היסוד

אך אם לא הדת ולא ההתבוללות הן הפתרון, האם ישנה דרך קיום נוספת הפתוחה בפני העם היהודי? זוהי שאלתו הגדולה של ברנר. "צעירי ישראל אלה אומרים: שאלתנו אנו, שאלתנו-צעקתנו היא: מה לעשות לנו, היהודים? כיצד לחיות?"

רב-אירופי טרם מלחמת העולם השנייה. דהיינו, יהודי אמריקה נאמנים למסורת ולמורשת הלאומית היהודית ועם זאת משתלבים בחברה האזרחית על כל רבדיה. במילים אחרות, המציאות האמריקאית יצרה מצב שבו "אם אתה אמריקאי טוב ממילא חייב אתה להיות גם יהודי טוב." אולם רוטנשטרייך שואל כיצד השוואה זו "מביאה למסקנה כי אמריקה אינה גלות?" לדבריו, אופייה הייחודי של האומה האמריקאית עשוי לספק פתרון לגלות במובן של קיום אנומלי של מיעוט נרדף המודר מחברת הרוב בה הוא שוכן, ואף לאפשר מידה של אוטונומיה תרבותית נוסח דובנוב ליהודי ארה"ב. עם זאת, אין בכך כדי לפתור את בעיית הגלות לא במובן של diaspora (היותו של העם היהודי מפורד ומפורד) ולא במובן של exile (ריחוק העם ממולדתו).

אלו היו פני הדברים בעשורים הראשונים לקיומה של מדינת ישראל. מאז חלו תמורות משמעותיות במצבה של פזורה מרכזית ורבת חשיבות זו. יהודי ארה"ב נותרו אמנם נאמנים למדינת ישראל, אולם לאחרונה פורסם כי מאז 1950 צנח מספרם בלא פחות מ-50%, ואילו מספר נישואי התערובת ממשיך לזנק. במציאות זו עולים סימני שאלה קשים לגבי עתידה של הקהילה היהודית הגדולה ביותר אחרי ישראל.

הוצאת הגלות מן היהודים

יגאל אלון על משמעות הציונות בזמנו

בימינו נדמה שחזון המרכז הרוחני של אחד העם מקבל רלוונטיות מחדושת, הנשענת על כך שהחברה הישראלית היא הקהילה היהודית הגדולה בעולם, ועדות להצלחת הציונות לכונן בארץ ישראל עצמאות מדינית, כלכלית, רוחנית ותרבותית. בראיון עמו שפו-רסם בגליון הבכורה של "אשמורת שלישית", טען אליעזר שביד כי "אחת הבעיות הגדולות של ימינו היא שיהודים במדינת ישראל מתבוללים לא פחות מיהודים באמריקה. הנטישה של היהדות היא איום שקיים גם היום, ונשאלת השאלה, כיצד אנו יכולים להיות מרכז רוחני עבור יהדות התפוצות אם אנחנו בעצמנו מתבו-ללים?" דברים אלו מתכתבים עם דבריו של א.ד. גור-דון, שכתב לפני כמאה שנה כי "הגלות היא לעולם גלות, ובארץ ישראל לא פחות מאשר במקום אחר." תופעת הירידה מהארץ וקמפיינים דוגמת "מחאת המי-לקי" שנחשפנו אליהם בשנים האחרונות הם עדות למשבר שחווה החברה הישראלית, ההולכת ומאבדת את הדבק המאחד בין הפרטים והאוכלוסיות המרכיבים אותה; חברה שחווה תהליך של פירוק מתמיד וגובר כחלק מתהליך ההפרטה במובנו העמוק, כפי שחל בעידן הגלובליזציה, אשר שינה את פניה של ישראל מחברה הבנויה על יסודות קולקטיביים ושיתופיים לחברה אינדיבידואליסטית מנוכרת, שסועה ומפולגת.

שאלת שלילת הגלות בימינו נותרת פתוחה, ודורשת דיון עומק נוסף ובחינה מחדשת של עקרון היסוד הציוני לאור אתגרי הזהות שמציב העידן הפוסט-מוד-רני בפני יהודי מדינת ישראל ויחסה של המדינה אל קהילות הגולה של המאה ה-21. דבר אחד ניתן לומר לבטח: בימינו האיום הקיומי על העם היהודי אינו חמור כפי שהיה לפני כמאה שנה, בימי ההוגים שדנו בהם. גם הנסיבות הפנימיות אינן קשות כפי שהיו בעבר, שכן היום ישנה תרבות עברית משגשגת במדינה יהודית ריבונית. אולם אלה גם אלה אינם מבטלים את חשיבותו של ערך שלילת הגלות בימינו כאחד מעק-רונות היסוד של תנועת הציונות המתחדשת. בספרו "כלים שלובים", שראה אור ב-1979, מתמצת יגאל אלון באופן מזוקק את משמעותו של עיקרון זה, כדב-רים שדומה כי בימינו הם רלוונטיים מתמיד:

חוששני, כי אנו עדים לתהליך התפוררותו של

"הציונות במהותה היא תנועה מהפכנית. לא תצויר כמעט מהפכה יותר עמוקה ויותר יסודית מזו שהציונות רוצה לעשות בחיי העם העברי", כתב בן גוריון, "...במקום חיי גלות תלושים – מאמצי בניין ויצירה בקרקע מולדת. במקום עם סמוך על שולחן אחרים, במקום מיעוט התלוי בחסד רוב זר – עם נושא עצמו ושליט בגורלו"

המרקם הלאומי-חברתי-מוסרי, התפוררות הרחוקה מלהיות תיאורטית. יש עריקה, פשוטה כמשמעה, של חלקים ניכרים מהציבור הישראלי, אם ממצוות גיוס לצה"ל ואם משירות לאומי אחר. ומה שחמור יותר - הירידה מהארץ. ובמרקם החברתי, כמעט שאין תחום שלא נפגע בקרב חלקים גדולים בעם - החל בשקיעת המוטיבציה האידיאליסטית, בהתרופפות חישובי הערבות ההדדית, באי-דאגה מספקת לעקירת האביונות והניוון שבקרבנו, וכלה בתרבות החיים וביחס לאיכות הסביבה, זו שאינה רשות הפרט. שאר-הרוח שהיה נחלת החברה הציונית בטרם מדינה מתכרסם והולך, ותחושת ההשתייכות נחלשת והולכת גם היא.

[...]

פתאום נשכח מלב רבים כי הציונות המגשימה לא הסתפקה מעולם בהוצאת היהודים מן הגלות, אלא גם בהוצאת ביצות גדולות מן היהודים. ומי יכחיש כי בארץ מצויות ביצות גדולות של גלות המתפשטות בהתמדה, מנטאליות של גלות ומבנה תעסוקתי של גלות? על בניין-אב זה, ההולך ומוקם מחדש לעינינו, מחפה גג-על בצורת נוסטלגיה פרימיטיבית, המקדשת את כל העבר במטווה של חיפושים אחר שורשים, כביכול. אכן "עבדות בתוך חירות", כלשונו של אחד העם...

כמה גדולה היא המעלה של מי שמשתוקק ליישב ארץ הקודש אפילו לשם התכלית החומרית של הכלל, כי אצל הכלל ייהפך תמיד כל ענין גשמי לרוחני, והתכלית העליונה בוא תבוא על ידי חיבור עם ה' בארץ ה'. על כן, מי שיש לו קרבה יתרה לארץ הקודש, אפילו במדרגה הנמוכה, יש בזה לחזקו ולאמצו, ולהקדימו לברכה ממי שמתאחר ומתרחק, ואף על פי שבתוך הלב יהיה המתרחק בעל מדרגה יותר עליונה, מכל מקום יישוב הארץ וחיבתה בפועל הוא דבר נשגב.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק

עם וספר

ציונות על המדף

בין גול נגולנין / אוד רמפורט

אור רפופורט וברל כצנלסון טסים ביחד לאמריקה – ונזכרים ביוזרים שהתקבצו בנמל יפו בראשית המאה הקודמת

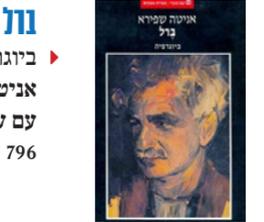
לפני כמה חודשים מצאתי עצמי בנסיעה לארצות הברית בענייני עבודה. את שעות הטיסה הארוכות ביליתי בקריאת הביוגרפיה הנהדרת "ברל" מאת אניטה שפירא. במציאות שבה שליחי ציבור פורצים לתוך חיינו כאילו היו כוכבי ריאליטי, ואת עמדותיהם נדמה שהללו מגבשים בהתאם למשב הרוח של הבוקר, ורחה אליי מתוך דפי הספר המצהיבים דמותו של ברל כצנלסון.

סיפורו של ברל, כסיפורה של התנועה הציונית עד להקמת המדינה בכלל ושל חוד החנית החלוצי שלה בפרט, הוא סיפורו של דור שנטש את החיידר ואת בית אבא, ובצל מהפכות ותמורות גדולות בחר לקשור את גורלו דווקא בגורלה של ארץ ישראל. שפירא משרטטת באמנות את דמותו הסוערת ואחוזת החיבוטים של ברל, איש העלייה השנייה ואחד ממנהיגיה החשובים ביותר של תנועת הפועלים העברית.

הביוגרפיה מגוללת את אהבותיו ואכזבותיו, מהלכיו הבלתי פוסקים לאיחוד תנועות הפועלים הארצישראליות, שותפותו האמיצה עם דוד בן גוריון, וקשרי החברות הקרובים שלו עם גדולי הרוח של העלייה השנייה, יוסף חיים ברנר ואהרון דוד גורדון. ברל נדד בין פתח תקווה, ירושלים והגליל, והוביל את הקמתם של מפעלים תנועתיים ולאומיים כמו ההסתדרות, קופת חולים כללית, בנק הפועלים, המשביר לצרכן, הוצאת "עם עובד" ועיתון "דבר".

בין שלל פרשיותיו צדו את עיניי דווקא חוויותיו הראשונות של כצנלסון כעולה טרי בארץ ישראל. ב- 1909 עזב ברל בן ה-22 את משפחתו שבעיירה בוברויסק (בלארוס של ימינו) ועלה לארץ. בשונה מרבים ממנהיגיה של התנועה הציונית, אשר הגיעו ארצה בגיל צעיר יותר ובביטחון נעורים גמור, לווח מסעו של ברל לארץ ישראל בייסורי ובחיבוטי נפש עזים. לאחר מסע בן שנים עשר יום בים השחור, דרך איסטנבול, איזמיר וביירות, הגיע ברל לחופה של יפו.

אל רחובותיה של העיר יפו התנקוו לא רק העולים הבאים בשעריה של הארץ, אלא גם המיואשים העומדים לעזובה; אותם חלוצים למודי אכזבות, אשר היו כבר בדרכם החוצה לאחר שאיבדו תקווה, ואשר לפי תיאוריו של ברנר היו רבים שבע–תיים מן הבאים. לפי הערכות מאוחרות יותר של בן גוריון ירדו מן הארץ כ-90% מעולי העלייה השנייה. קהל המיואשים של יפו קידם את פני הבאים בכזו ובסי–פורים המבקשים להוכיח את טיפשותם של העולים. לאחר שנים תיאר ברל את שחזו בו עיניו בפגשו את מוציאי דיבת הארץ - "אופי זה של שמחה לאיד, של הנאה מכישלון, של זלזול בארץ ישראל, של לגלוג על התמימים הללו - אינני יודע אם ראיתי בחיי בארץ דבר יותר מזועזע ומחריד מהדבר הזה".

גול

- ביוגרפיה של ברל כצנלסון

אניטה שפירא

עם עובד

796 עמ', 1980

הַפְּלוּשׁ / יעַל הַרְאֵל

יעַל הַרְאֵל מְזַהֵה אֶת הַכִּיסוּפִים לֵאמֹ וּלְגוֹלָה שְׁאִינָן עוֹד כְּהִיעַדֵר הַנוֹכַח בִּיצִירַת חַיִּיו שֶׁל עֵמוּס עוֹז

”סיפור על אהבה וחושך”, אולי היהלום שבכתר ביצירתו של עמוס עוז, הוא סיפורה של מדינה בהתהוות על שבטיה השונים; סיפור על התגברותו המיוסרת של ילד מחונן שהתחיל שברירי ופגיע, אבל גםparental child שדאג לאמו וגם ספג את כל המאורעות הסוערים שהתרחשו סביבו והפך לאיש רוח וסופר בעל כישרון נדיר לתעד, לעבד ולרשום את ההיסטוריה שחווה באינטנסיביות יחד עם תובנותיו העמוקות; ולבסוף, זהו סיפורה של אמא שמאז עלייתה ארצה חשה כיסופים עזים לגולה שהשאירה מאחור. זו היתה אמו של עמוס עוז, פניה - אישה חכמה, משכילה ופמיניסטית, החורגת מן המשבצת שהוקצתה לה, משתתפת בשי–חות ותורמת דעות משלה בזמן שהגברים, אנשי האינטליגנציה הירושלמית וגם מספר סוחרים ובעלי מלאכה, דיברו והנשים האחרות הגישו תה ועוגיות ושתקו. היא הבינה את המתרחש סביבה עד כדי ייאוש ודיכאון שסביר להניח שנבע גם ממקור גנטי, ולבסוף פרשה מן העולם הזה והותירה את עמוס בן ה-12 יתום וחסר ניהומים, שקוע בכאבו הנצחי.

ידענו שהיא עומדת להתאבד מההתחלה. ה'מה?' היה ידוע מראש. ציפיתי לגרוע מכול ולפתע, אנטי-קליימקס. עוז הלך סביב-סביב, סחור-סחור ורתיעתו מלגעת במישרין בנושא מותה של אמו ניכרה לעין. הוא עשה zoom out כמו בסרטים בהם הבשורה על מות אחת הדמויות מוצגת ב-long shot וללא קול; אולי כדי לשמור על פרטיות וכבודו אמו המתה ולהימנע מחיטוט יתר בפצע כואב, או דווקא משום שמינימליזם מעורן בהקשר זה מעביר את חוויית האובדן וההיעדר יותר מכל סקירה מוחשית. במקום זאת, בעמ' 591, מתואר טיולה האחרון של פניה בתל אביב בגשם בעת ביקורה האחרון אצל אחותה, טיול בו היא הולכת לאיבוד:

אולי חשבה באותה שעה על אודות בוסתן-הפרי העמוק שהשתרע מאחורי בית הוריה ברובנו... ואולי על הגימנסיה 'תרבות' ועל נופי הנהר והיער. או על סמטאות פראג העתיקה ועל ימי האוניברסיטה שלה, וגם על מי שאף פעם, ככל הנראה, לא סיפרה עליו אמי לא לנו, לא לאחיותיה ולא ללילנקה חברתה הטובה.

כיסופיה של האם לאשליית עבר שכולו טוב בגולה לעומת הארץ הקשוחה, נטולת התרבות בעיניה שאליה הגיעה חוזקו גם על ידי גישתה של שלומית, סבתו של עוז מצד אביו, אל המרחב הים-תיכוני. זו גילתה יחס אמביוולנטי, שרתיעה ומשיכה מהולות בו זו בוז, כלפי "חמדת הלונט" המיוזע והבהמי, אך גם הצבוע בצבעים עזים וחושניים. עוז בחר בשלילת הגולה, הותיר את 'דור המדבר' הגלותי הירושלמי מאחוריו והצטרף לקיבוץ חולדה כדי להפוך לישראלי החדש, החסון, איש עמל הכפיים הבריא והנאור. במסגרת השתלבותו בעלית הציונית-סוציאליסטית הוא אף נישא לבת קיבוץ, ועדיין, מעולם לא חדל לגמרי לחוות עצמו כתלוש.

הלבנה המבצעבת בתוכו פרצה החוצה רק בתחילת המילניום הנוכחי, כאשר עוז הרשה לעצמו להיחשף במלוא שבריריותו ולהודות בגעגועים לאמו המסמלת את הערגה לגולה. שלילת הגולה והגעגועים אליה הם הקונפליקט הפנימי של עוז המצטייר בספר מופת זה.

סיפוד על אהבה וחושך

- עמוס עוז

כתר

593 עמ', 2002

מפתח ללב

דפי הספרים שהותירו אחריהן אסתר שטרייט-וורצל ודבורה עומר ספוגים באהבת הארץ, העם והאדם - **הדס שלגי** נכרדת מגיבורות ילדותה

בשנים האחרונות הלכו לעולמן שתיים מסופרות הילדים והנוער הידועות ביותר בארץ, דבורה עומר ואסתר שטרייט-וורצל. כל אחת הותירה חלל גדול ועשרות ספרים, שרבים מהם רוויים בערכי הציונות ומגוללים את תלאות העם היהודי בגלות ואת סיפור הקמת המדינה, בהאירם חלקים ממנו ובחשפם את סיפוריהן האישיים של כמה מהדמויות הידועות יותר ופחות שהיו אבני דרך במסע הפתלתל הזה.

נהוג לומר על נשים כמותן ש"גדלנו עליהן"; על עומר ושטרייט-וורצל באפשרותי לומר שהן גידלו אותי, במובן של גדלות הרוח, משום שזה מה שספרות יפה, במובנה הפשוט של המילה, עושה; היא נוגעת ללב ומפתחת את הרגשות האנושיים היפים שיש בנו. אני כותבת קודם כול מאהבה, כי כתיבתן עוררה בי התרגשות ורגשות עזים, שאינם נמחים ממרחק הבג–רות והביקורת.

יצירותיהן שזורות ערכים בלתי נפרדים מהמורשת הישראלית - קדושת זכר השואה, אהבת המולדת, המשמעות של הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, החלום והחזון לפני שסולפה דמותם. הערכים האלה בצורתם הטהורה לא נס ליחס בהיותם תשתית לעצם המשמעות ולסיבה לקיומנו כאן. מבחינה חינו–כית חשוב הבסיס הזה של שייכות ואהבת העם והארץ; יש לדעת מה היתה ישראל לאנשים שחלמו אותה, ולאלה שהפכו את החלום למציאות. על המונח על היסודות הללו ניתן לתהות, לערער ולמתוח ביקורת. ספרות ילדים ונוער נוטה להציג תמונת עולם תמימה במובן של תום, אך לא במובן של שלמות ומושלמות, חשוב, במיוחד כשמדובר בלבבות ומוחות צעירים, לעודד חשיבה על הדברים ובחינתם מנקודות מבט נוספות.

לעתים קרובות מוטחת בלימודי הספרות ביקורת שלפיה הם מתבססים על שינון הניתוח של המורה, במקום לעודד את התלמיד לחשיבה עצמאית, ואני, כנערה חובבת קריאה מושבעת, מצאתי בזמני את רוב הטקסטים שלמדנו יבשים ומנוכרים. הדרך להנחיל את אהבת הספר עוברת בלב הקורא, ולטעמי היצירות של עומר ושטרייט-וורצל יפות לכך מאוד. בשעתו בא לביתנו השכן ובידו רשימת קריאה מחטיבת הביניים החדשה, לבדוק שמא יש לי משהו מהספרים שבה. עיינתי, נדהמתי וקינאתי בו על תכנית הלימודים שלו - רבים מהספרים היו על מדפי, וקראתי בהם שוב ושוב. אודה שלא את כל שכתבו הסופרות הפורות הללו אני מכירה, אבל יש קטעים מכתביהן שביכולתי לצטט. בחלוף הזמן גדל הערך ההיסטורי של הספרים, ואני שמחה על שכנראה חלקם מוצאים דרכם לכיתות.

השיר לא תם

העורך, ירושלים / מיכאל רייך

העורך, ירושלים -

שלי?

העוד אצלך על ראש שמחתי?

מני אן אהבתי להביט בְּפָנֶיךָ וְרוּעוֹת הָאוֹר

מְשַׁאֵלֶת הַנֶּפֶשׁ הַנִּכְסָפֶת מְדוּר דוֹר

צְלִילֵי כְּנֹרוֹת וְנִבְל בְּיּוֹם חַג

יוֹנֵי נַחַל רְפָאִים מְהַדְסוֹת על גַּג

אָכֵן שׁוֹאֵבָת, רַבַּת פְּנִים וְקַטְבִּים,

סְמֻטָּאוֹת, שְׂכוּנוֹת וְלִבְבוֹת הַזְּוִים

וְאַתָּ, בְּצִינִים כְּלוֹת מְפַרְפֶּרֶת

הַמְפַּנֵּי עֲצָמָךְ אֶת מְסַתְרָת,

וּמְדוּעַ? עַל מָה תִּקְרָדֵי הַיּוֹם הַזֶּה,

הֵן לֹא נִטְשֶׁתִּיךְ...

אָכֵן יְקוּמוּ צְלִיךְ עַרְפִּילֵי שׁוֹטֵם מִהַר, הַד חֲנִיתוֹת

רוֹמְמוֹת פְּסוּקֵי סֵפֶר בְּפִי בְּצִלֵי הַמְּעוֹת

אֵךְ מָה בְּכַחֵי הַדָּל לְעֲשׂוֹת...

בְּמִשְׁתֵּי לְצַקֶּת שְׂמֻחָתִי בְּכֶתֶר כְּתֹלֶךְ עֲלֶיךָ,

הֲלֹא לְפִי מְפֹזֵז מוֹל חוֹמַת תְּמַתָּךְ, שְׁלֵמַת הַרְרֵיךָ

אוֹרֶךְ נוֹהֵר מִפֶּל קֶמֶט וְסֻדָּק, בְּנִשְׁקוֹ עוֹלֵי רְגֵל

אֵל תַּהֲיִי אַחֲרָת, חֲמֻדַּת לְבָבִי, עוֹד על מְגִדָּל דָּוִד -

הַדְּגָל

הַפְּצִיעֵי שְׁתֵּרֶךְ כְּבָרְאִישִׁית, אֵל תַּפְּצִיעֵי

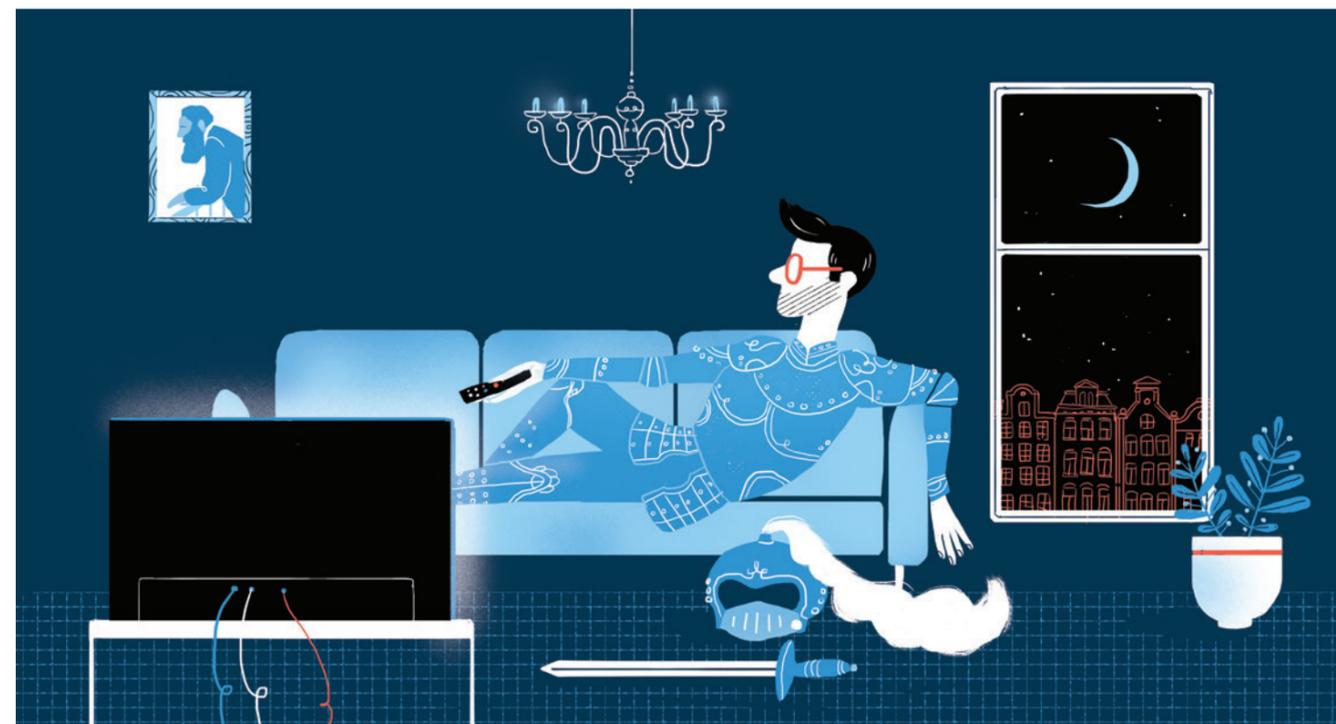
מְאֵשׁ וְדוֹנִיָּת, חֲרָב לְזוֹת שְׁפֹתֶימַם חוֹתְקַת

הַשְּׂאֵרֵי עַפְמֵי כְּשֶׁהֵיית,

שְׁלֵמָה

הַכְּמָה

וְשִׁכְתָּ

היהודי הנווד

עמוס עוז דיבר באחד הראיונות אתו על "יצר הקינון ויצר הנדודים" המאפיינים את האדם. כל אדם יכול להיזכר ברגעים בהם חש חוסר שקט וגעגוע לנדודים ולמרחקים, ולעומתם ברגעים במסע המפרך בהם נמלא בכמיהה לשוב הביתה לשגרתי ולמוכר, לקן החמים והמוגן. ושוב לנסוע ושוב לחזור...

בספרות האנגלית מימי הביניים בולט מקומן של עלילות אבירי השולחן העגול של המלך ארתור. כל אימת שמגפה או קללה פקדה את קמלוט, מקום מושבו של המלך, האבירים נצטוו לצאת, להיכנס למעבה היער ולהתמודד עם הדרקון השוכן בתוכו. הניצחון על הדרקון אמור היה לבטל את הקללה והאביר אשר יצא בשם הקהילה, חזר הביתה עטור תהילה.

אבל למסע הזה היה גם ערך מוסף: התפתחותו האישית של האביר. מסעו הוא מסע חניכה בו הוא מתמודד עם פחדיו ועם השדים שבתוכו. הדרקון הפנימי מי משתקף בדרקון שביער האפל. בהביסו את הדרקון, הגיבור גובר על חולשותיו ומטהר את האזורים העכו-רים בנפשו. גם העמידה בפיתויים שבדרכו מחשלת אותו ומקרבת אותו לעיצוב קוד האבירות, המצפן הפנימי שאמור להנחות אותו באשר ילך. עם שובו, האביר הוא אדם שלם, בעל זהות יציבה וערכית, אומץ לב ואצילות נפש.

מסיפורי המלך ארתור וממחצית הספרות העולמית העוסקת בסיפורי חניכה והתבגרות שבבסיסם גיבוש אישיותו של הגיבור, אנחנו מבינים שהמסע הוא תהליך חיוני ומועיל. עם זאת, לאחר סיומו, עולה הרגל חוזר לביתו. אולם במקרה של העם היהודי, רק אחרי מסע חניכה ממושך במיוחד, בן 2000 שנות נדודים ורווי תלאות וניסיונות קשים, כאשר געגועיו הביתה לציון, ביתו הנצחי, גברו, הרהיב עוז סוף כל סוף לשוב, לשקם את הבית ולמצוא את המנוחה והנחלה.

אבל לאחר יותר ממאה שנות חלוציות, בנייה אופ-טימית, וגם הקרבה, קם דור שלא ידע ציונות מה היא. למען האמת, גם הזמנים השתנו והמנהיגים חדלו להיות כקודמיהם, שכחו מה זה לשרת את העם והפכו לנהג-תנים ולמושחתים. 'אנחנו' הפך 'אני', כל אחד הלך והסתגר בתוך עצמו והמדינה על אוצרותיה נחטפה והפסיקה לדאוג לרווחת הפרט. גם מחירי המזון, הדיר, הרפואה והחינוך הרקיעו שחקים והנטל על האזרח נהיה קשה מנשוא.

או אז הדור הצעיר חסר הפרספקטיבה ההיסטורית של תולדות האבות, אשר שניים-שלושה דורות אחורה עוד בנו את הארץ מתוך חזון ושליחות וגם נלחמו כדי להדוף את האיבים שקמו על היישוב העברי להשמידו, החליט לנטוש הכול ולשוב לגולה. ומהו המקום הפו-

מוריס, כי כמו משה הוא נמצא אלמוני, לבד, וליטמן, כי הוא נמצא בקהילה יהודית בליטא. זה היה סבא שלי וזה הנס שקרה לו. ילד בלונדיני עם עיניים כחולות, שהיה לאיש טוב ונדיב מאין כמוהו.

אחר כך, סיפרו שברח מצבאו של הצאר, קפץ לנהר ועבר לרומניה. משם, הוא הגיע לבוקרשט ונקלע לביתה של סבתי ויקטוריה. היתה לסבתי משפחה גדולה וענייה, אבל היא היתה בעלת יופי מסנוור. הוא בנה בית חרושת לצבעים, התעשר, בנה לה אחווה בסגנון ספרדי כיאה לבת אצולה והם הקימו משפחה לתפארת. עשרה ילדים. אבא שלי נולד אחרון ב-1919, בעל שיער שחור כמו של סבתי שמשפחתה הגיעה מגירוש ספרד. סבתא נהגה לרקוח מיני תרופות ושי-קויים והאמינה באותות משמים ובמסרים החבויים בחלומות. כאשר עמדה ללדת את אבי כבר היתה אישה מבוגרת ואם לעשרה ילדים, והתכוונה לסיים באופן יזום את ההיריון. אולם בלילה שלפני ההפלה המתו-כננת, חלמה סבתא שבנה הגדול נפל במלחמת העולם הראשונה. בסופו של דבר סימון, אחיו הגדול של אבי, חזר הביתה בשלום, אולם אברהם, אחיה של סבתי, נפל במלחמה. בעקבות החלום נמלכה סבתא בדעתה והחליטה להמשיך את ההיריון, וכאשר נולד אבי קראה לו אברהם על שם אחיה. שמו הלועזי היה אלפרד, אבל תמיד קראו לו בכינוי החיבה פויו, אפרוח ברומנית, והוא גם נשאר קצת ילדותי כמו אפרוח כל ימיו.

סימון חזר לבוקרשט בקיץ 1919 לאחר מסע ארוך ומפרך לא פחות מזה של אודיסאוס, והופיע על מפתן הבית זמן קצר לאחר שאבי נולד. כאשר עמד לפני שערי המתחם סבתא, הילדים והמשרתים יצאו כולם החוצה, והביטו בהשתוממות בדוד העוטה בלויים אותם לבש כל ימות המלחמה. סבתי, שהיתה אדם מעשי ולא סנטימנטלי ובקיאה ברזי הרפואה וחששה מפני מפגע תברואתי אפשרי, במקום לרוץ אליו ולחבקו, ציוותה על דודי לפשוט את בגדיו עד האחרון שבהם והורתה למשרתים לשרוף את המלבושים המזוהמים ולהכין עבורו אמבטיה, בה עבר קרצוף יסודי.

אולם הפולקלור המשפחתי אינו מוגבל למשפחת אבי מרומניה, כי אם משתרע הרחק לעבר מחוותיה ההונגריים של שושלת אמי. אביה, סבא אוג'ן (Eugene-Jeno) ישראל נסע לנסיעת עסקים מברשוב לבוקרשט לקראת סוף מלחמת העולם השנייה. שם נקלע לאקציה של הלגיונרים (הנאצים) הרומנים אשר אספו את כל היהודים לבית המטבחיים. החיילים הרו-מנים קצרו את כל היהודים והשאירו אותם מוטלים שם. סבא שלי ניצל בנס, ונותר רק עם כדור תקוע בלסת. הוא זחל מתחת לגוויות ועזב את המקום. מאוחר יותר מצא רופא וביקש ממנו לטפל בו בתמורה לטבעת יהלום שענד על אצבעו. "יש לי אישה ושני ילדים ואני צריך לחזור לביתי שבברשוב, לדאוג להם", אמר.

הרופא לא הצליח להוציא את הכדור אבל חבש את הפצע, וסבי חזר הביתה לאשתו קרולינה ולילדיו, אדית ולדיסלאו. בסופו של דבר, סבי לקה בסרטן העצם כתו-צאה מהזיהום ונפטר זמן קצר לאחר נישואיה של אמי. כשנולדתי, קראו לי אוג'ניה מריאנה (Eugenia Mariana) על שם שני הסבים.

אלה הם שני סיפורי נס שסופרו לי אין ספור פעמים. יום אחד נערך בבית ברל כנס בנושא 'פורים שני', שם

נתבקשתי להעביר סדנת דרמה בשם "הפעלת משתתפים ליצירת אירוע בהשראת סיפורי נס אישיים". גם בהרצאה שקדמה לסדנאות וגם מן הסדנה עצמה, הבנתי שליהודים יש סיפורי ניסים רבים, קהילתיים ואישיים כאחד. קהילות ישראל נהגו להנציח את הנפלאות שפקדו אותן בספר אותו כינו 'מגילת פורים שני', ולחגוג ברוב טקס את האירועים בתאריך המשוער להתרחשותם. ברמה המשפחתית, סיפור הנס הקנה יחוס, מהסוג שחסר היה ליהודים עקב היותנו נודדים, לא קשורים לקרקע, ללא מולדת וללא תארי אצולה. שמחתי שבנוסף לסיפורי 39 הנספים באושוויץ וסיפורי מחנות עבודת הכפייה, הנאצים והקוזקים, היו למשפחתנו גם סיפורי ניסים. לכן חשתי תמיד מיוחסת...

סבתא, הילדים והמשרתים יצאו כולם החוצה, והביטו בהשתוממות בדוד סימון העוטה בלויים אותם לבש כל ימות המלחמה. במקום לרוץ אליו ולחבקו, ציוותה עליו סבתי לפשוט בגדיו והורתה למשרתים לשרוף את המלבושים המזוהמים ולהכין עבורו אמבטיה, בה עבר קרצוף יסודי

***

טעם החיים

ב-15 במרץ 1988, ביום הולדתי ה-40, כלומר בגיל הבינה, מצאתי את ייעודי בחיים. בשיקגו, בכנס בו הצגתי ממצאים ראשונים של מחקר הדוקטורט שלי, שעסק בהשפעת שיטת ההוראה בקבוצות קטנות על רכישת מיומנויות הדיבור באנגלית כשפה זרה, פגשתי את ד"ר אסתר לוקאס, מייסדת בתי הספר המסונפים לאונסקו בארץ.

אסתר לימדה אותי מיקרו-הוראה בקורס במסגרת לימודי לתעודת ההוראה באוניברסיטת תל-אביב. עד אז הכרתי רק את הצד הבריטי הקשוח שלה. בכנס בשיקגו התוודעתי לצד הרך שלה, הקשור ל-passion האמתית שלה, כשביקשה לצרף את המוסד החינוכי בו עבדתי, מכללת בית ברל להכשרת מורים, לרשת בתי הספר המסונפים לאונסקו בישראל.

בדרכי הביתה, ביום הולדתי ה-40, כאמור, ראיתי זריחה מדהימה באמצע השמיים, מעל האוקיינוס השקט. הייתה זו תחילתה של הרפתקה מרתקת אשר העניקה לי את טעם החיים! מאז נסעתי פעמים אינן-ספור לכנסים בחו"ל וארגנתי 10 כנסים בינלאומיים בקמפוס בית ברל ופרויקטים לחינוך לשלום, לסובל-נות, לזכויות אדם, לרב-תרבותיות, לקיימות, לדמוק-רטיה, לדו-קיום יהודי-ערבי, לאקולוגיה ועוד. המיוחד בכנסים האלה טמון היה באווירה ההרמונית, בכבוד ההדדי ובסינרגיה הקבוצתית.

מאז זכיתי לחברים רבים ברחבי הגלובוס ולחוויות מסעירות. ההרפתקה המתמשכת הזאת הפגישה אותי עם אנשים מיוחדים, מתקני עולם, העמיקה את ההבנה הבין-תרבותית שלי והעשירה אותי בראייה מערכתית

ובהרחבת אופקים. כך גם זכיתי לבקר במקומות רבים בעולם ולהכיר מגוון תרבויות והשקפות ונופים עוצרי נשימה.

עבורי, על אף השם הרע שיצא לאונסקו בשל הצד-קנות המאפיינת חלקים בו, המורשת החינוכית הגלומה בעבודה המשותפת רבת השנים בארגון זה אף היא אחת מפניה של הציונות, ותרמה לא מעט למעמדה של ישראל דווקא באקלים בינלאומי שאינו תמיד מסביר פנים.

אסתר לוקאס הלכה לעולמה בגיל 94 אחרי שהס-פיקה לשרת ב-League of Nations, הארגון שקדם לאו"ם; להיות נוכחת בחנוכת האומות המאוחדות; לטוס לארץ ממצרים במטוס חד-מנועי בימי מלחמת העולם השנייה ולהתיישב בארץ עם בעלה, בעל עיטור מסדר האימפריה הבריטית (OBE); ללדת ולגדל ילדים לתפארת; ללמד כמורה לאנגלית ואחר כך בהכשרת מורים לאנגלית באוניברסיטת תל-אביב; להקים את רשת בתי הספר המסונפים לאונסקו בארץ (1963); ואפילו לסיים תואר דוקטור בגיל... 70! היא היתה פעילה בארגוני נשים, בצופים, ביוניסף ובארגוני חינוך בינלאומיים.

אסתר מעולם לא הפסיקה לקחת חלק בפעילות ולהשתתף בכנסים ובפרויקטים. בכנס האחרון בו השתתפה, הכנס השישי למתאמים לאומיים ב-2009, היא קיבלה מדליה לציון היותה החברה המבוגרת ביותר בכל הרשת, המונה 8000 תלמידים ומורים ב-192 ארצות ברחבי תבל. באירועים בהם השתתפה, אפילו בגילאי 80-90, היא תמיד עברה מטמורפוזה וחזרה להיראות כמו נערה מאושרת, לגמרי באלמנט שלה.

אני מתגעגעת אליה עד עצם היום הזה. היא העבירה לי ולכל חברי בתי הספר שגיסה ואני המשכתי לגייס כגון גב' אביבה שולמן, ד"ר ריבה לבנצ'וק, כרמלה גולדגלאס ז"ל, גב' אינטיסר חג'-יחיא, ד"ר ראדי קאסם, מר זיאד מג'אדלי ועוד - את רוחה ומורשתה: החתירה לתקשורת בין-אישית תרבותית, הרצון לתרום לזולת למדינה ולעולם, יכולת הפליאה מן המגוון האנושי ומן הטוב שבאדם והערגה והכיסופים לשלום. יהי זכרה ברוך.

ד"ר יעל הראל היא מורה לאנגלית, מרצה לספרות אנגלית ואמריקאית ולחינוך וראש חוג להכשרת מורים לאנגלית במכללת בית ברל בדימוס. במקביל לקריירה האקדמית, היא מתנדבת מזה 28 שנים כמתאמת לאומית לבתי הספר המסונפים לאונסקו בישראל

ברוך השם! ההרוג הוא ילד יהודי

קטעי הווי העירה מדברים בעד עצמם - ומפארים את צדיקיה השם ייקום דמם (וגם חושפים את נבליה ימח זכרם ושמם)

צדיקים ורבנים, חסידים ומתנגדים

סח חסיד אחד:
פעם אחת היינו עומדים לפניו ברחמיסטרובקה ושותים בצמא דבריו הקדושים. פתאום קפץ מעל הכיסא, ספק כפיו ומפיו פרצה אנחה איומה, מעין יללה רחמנא ליצלן: "אש מן השמים! אש מן השמים!" - רעדה אחזה אותנו... לא היו רגעים מועטים חזר וצנח על הכיסא ושוב יללה רחמנא ליצלן: "לישטשין, לישטשין!..."
קשקשו השומעים בלשונם ושאלו:
ואותה שעה ממש היתה השריפה בלישטשין?
השיב המספר:
לא... לא היתה כלל שריפה בלישטשין.
אם-כן, תמהו השומעים, מה מופת הוא זה?
החזיר המספר:
מופת לאו דווקא, אבל הראייה - מרחמיסטרובקה עד לישטשין!...

*
בחבורה של מתנגדים סיפר אחד מהם בגנותו של צדיק.
היה שם גם חסיד אחד, קפץ וקרא:
עפר לפיך! הרבי יש לו כל ערב-שבת גילוי-אליהו ואתה מתחצף לספר בגנותו.
שאל המתנגד:
זו מניין לך, שיש לו גילוי-אליהו כל ערב-שבת?
השיב החסיד:
מפיו הקדוש שמעתי.
לגלג עליו המתנגד:
שמה הוא משקר?
צעק החסיד:
רשע! אדם, שיש לו גילוי-אליהו, ישקר?!

עניים ועשירים, קמצנים וקבצנים

בליל סופת-שלג נשמע קול דופק בדלתו של מוכסן עשיר:
פיתחו לי! אני קופא מקור...
הקיץ המוכסן, באנח ואמר לאשתו:
כמה אני מרחם עליו!
אמרה לו אשתו:
אם אתה מרחם עליו, קום פתח לו.
גער בה המוכסן:
טיפשה! אם אפתח לו וייחם לו, ייפסקו, חלילה, רחמי...
*
המגיד מדייצה בא אצל עשיר לבקש נדבה. סירב העשיר ולא נתן לו ולא כלום. אמר לו המגיד:
חבל, שלא היית בימי התנאים. אילו בימיהם היית, מובט-חני, שהיה חלב של עכו"ם נעשה היתר על-ידך.
תמה העשיר:
מה ענייני לכך?
הסביר לו המגיד:
למה אסרו חלב של עכו"ם? גזירה שמא עירב בו העכו"ם חלב של בהמה טמאה. ואילו ממך ראייה, שבהמה טמאה אינה נחלבת כלל...
*
לזוים ומלוזים, שמטנים ונפרנים

בין ישראל לעמים

שבוע קודם פסח נמצא ילד הרוג סמוך לבית-הכנסת, ואימה חשיכה נפלה על הקהילה:
עכשיו יאמרו הגויים, שהיהודים הרגו את הילד, וינקמו נקמת דמו.
בערב נכנסו הפרנסים לשישיבה ודגו, כיצד לקדם פני הרעה. פתאום נפתחה הדלת ושמש-הקהילה פרץ לתוך הבית:
מזל-טוב, מזל-טוב!
מה אירע? - שאלו הפרנסים פה אחד.
נשם השמש נשימה כבדה והשיב:
ברוך השם! הוברר, שההרוג הוא ילד יהודי...
*
היה מפקד בפולניה, וכשהגיע סטודנט יהודי אחד לרובריקה "לאומיות", הרהר רגע וכתב: "יהודי".
סנט בו הפוקד ואמר לו: בפולניה אתה יושב ואורח פולניה אתה, הרי שפולני אתה, ואם כן, מה ראת לכתוב "יהודי"?
החזיר לו הלה:
אבי ואמי יושבים כל ימיהם בברלין, והם גרמנים; אח אחד יש לי בפטרבורג והוא רוסי; אח שני - בבוקרשט, והוא רומני; אחות אחת יש לי

נכנס אדם אחד לבנק ואמר למנהל:
שטר של רוטשילד אני מבקש לנכות.
צהבו פניו של המנהל והחזיר:
בכבוד גדול!
הוציא המנפה את השטר מכיסו והגישו למנהל. נסתכל המנהל בשטר ותמה:
השטר אינו חתום כלל.
רגז המנפה:
ובלי חתימה אין רוטשילד נאמן עליך?
*
שני מלוזים טיילו בשוק. אמר אחד לחברו:
רואה אתה אותו זקן ההולך לקראתנו? אילמלי ניתנה לו רשות, היה סוקל אותי ברבים. ואילו אני הוא שהעמדתי על רגליו.
תמה חברו:
לא ידעתי ולא שמעתי, שאתה טוב ומיטיב עד כדי להעמיד אדם על רגליו.
נענה הראשון ואמר:
הלה יוכיח... לשעבר היה גדול בממון ויוצא במרכבה עשירה. משאני נטפלתי אליו, הרי הוא מהלך ברגליו - מבית לבית...

פרוייקט קטיף ישראל

סוף סוף נפתחת ההרשמה
לקטיף ישראל 2016!

חולמים לצאת כבר מהכיתה אל הטבע?
רוצים לעבוד בחקלאות בקיץ הקרוב
ולקבל על זה מלגה?

לפרטים ולשאלות:
katif.israeli@gmail.com
*המשתתפים בקטיף יזכו למלגה
של 3,000 ש"ח בנוסף למשכורת

מרכז בגין ועמותת 70 פנים לציונות
שמחים להזמין אתכם לקחת חלק בתכנית

עיונים בכתבי הציונות

לומדים את כתבי ההוגים הציוניים שכולנו מכירים, אבל לא תמיד יודעים מה הם באמת אמרו. על מחלוקות בין אישים וזרמים בציונות, על הציונות ומשבר הזהות היהודית, על לאומיות ואוניברסליות, על הזיקות השונות לארץ ישראל, חוויות העליה וסיבות הירידה, על התפוצות ושלילת הגולה, על הזכות על הארץ ועל חלוקתה, על דילמת החולשה והכוח היהודי, על אידאליים של 'חברת מופת' והגשמה חלוצית *ואיפה אנחנו בכל הסיפור הזה?*

מה
לומדים?

בבית המדרש נקרא ישירות בכתביהם ונעמיק ברעיונותיהם של הוגי הציונות, מנהיגיה וסופריה: ממשה הס עד הרב אלקלעי, מהרצל ופינסקר עד אחד העם וביאליק, מז'בוטינסקי ועד ברל, הראי"ה קוק עד א.ד. גורדון ומבובר ועד אצ"ג.

איך
לומדים?

נענין בכתביהם בזכותא ונבין את משמעותן אברהמון היום.

לפרטים נוספים-בשלוחה הצפונית של מרכז בגין, 077-4050792 שלוחה 7

או אצל מנחה התוכנית קובי דנה - kobedana@gmail.com